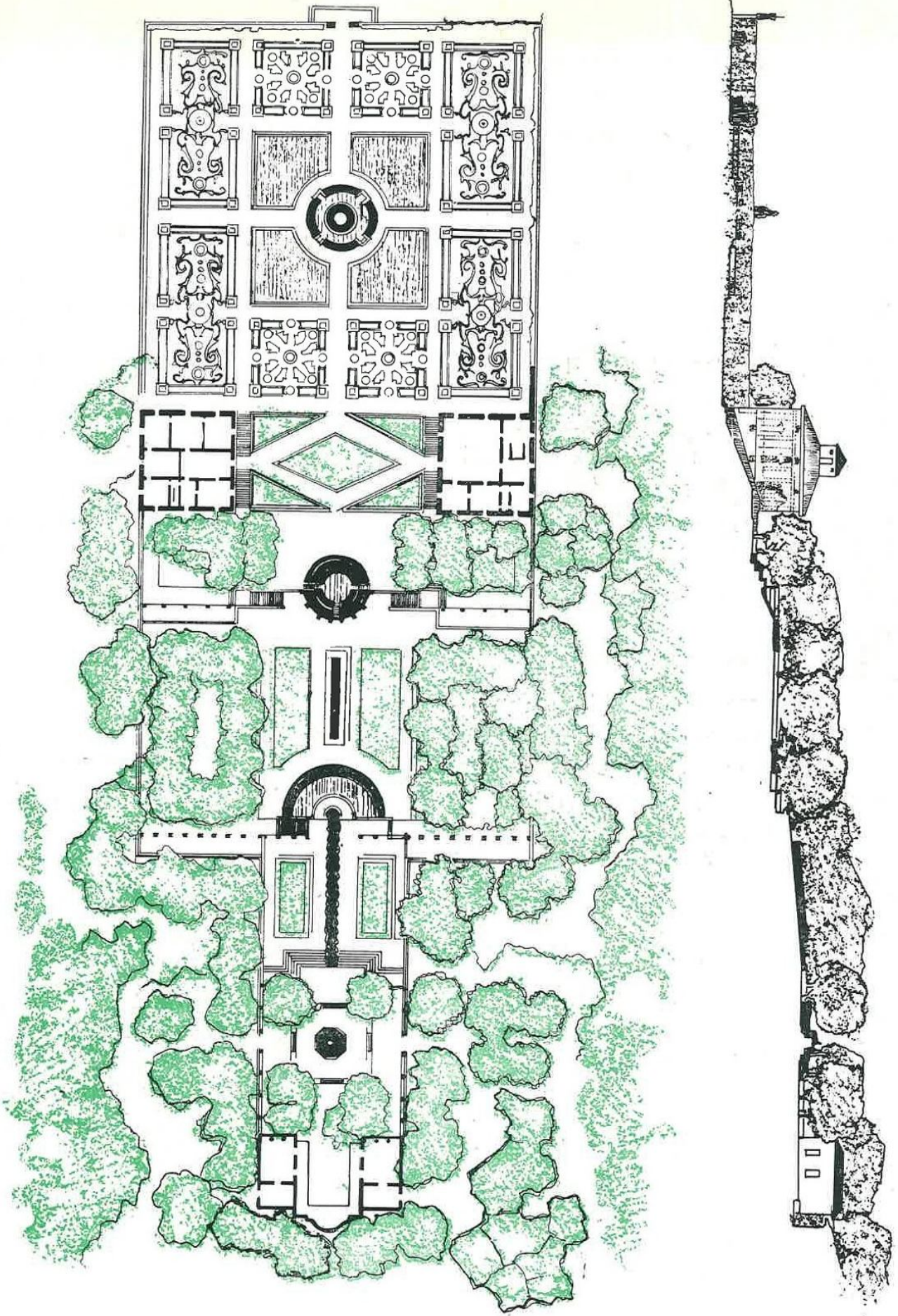

peyzaj mimarlığı

1971
2-3

Ekrem GÜRENLİ
Ziraat Y. Müh.
Oda No: 2968

peyzaj mimarlığı

T. PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ
YAYIN ORGANI

CİLT : 2 — SAYI : 2 . 3

1 9 7 1

T. PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ

YÖNETİM KURULU

Başkan : Doç. Dr. Günel AKDOĞAN
Sekreter : Ziraat Yük. Müh. Ekrem GÜRENLİ
Üyeler : Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN
Doç. Dr. Nizamettin KOÇ
Ziraat Yük. Müh. Yılmaz ALTINOK

PEYZAJ MİMARLIĞI DERGİSİ'nin

Sahibi : Dernek Adına Doç. Dr. Günel AKDOĞAN

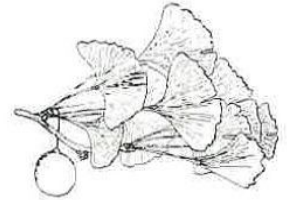
Yayın İşleri Müdürü : Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN

Yayın Komitesi : Dernek Yönetim Kurulu

Yardımcıları : Dr. Salih VURAL
Asistan Metin BAŞAL

Yılda dört defa yayımlanır.

Adres : A. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj
Mimarisi Bölümü Ankara — Türkiye

Yayınlanan yazı ve resimler geri verilmez.
Yayınlanan yazı ve resimlerin sorumluluğu
yazarlara aittir.

Sayısı 10 TL., Yıllık Abonman 40 TL.
İlan tarifesi : Kapak dışı 1.000 TL., kapak içi
800 TL., dörtte bir iç sahife 200 TL. Sütun
santimi : 6 cm. lik sütun 10 TL., 4.5 cm. lik
sütun 7.5 TL.

En küçük ilân birimi dörtte bir sahifedir.
İlanlarda sorumluluk kabul edilmez.

Kapak : Villa Lante

1971 - 2-3

İÇİNDEKİLER

★ İTALYAN RÖNESANS BAHÇELERİ	3
Doç. Dr. Günel Akdoğan	
★ GÖREV OLARAK REKREASYON	9
Engin Erkin	
★ ADANA ŞEHRİNİN METROPOLİTEN PLANLAMAYA GEÇİŞ DÖNEMİNDE, ENDÜSTRİYEL YÖNDEN ARAZİ KULLANIŞI SONUCUNDA ORTAYA ÜİKACAK BAZI SORUNLAR	12
Doç. Dr. Yüksel Öztan	
★ BÖLGESEL TURİZM PLANLAMASININ HEDEFLERİ	16
Dr. İlhan Tekeli	
★ ÇEŞİTLİ ENDÜSTRİYEL VE DİĞER KULLANIŞLARDAN OLUŞAN KATI ARTIK YIĞINI ARININ YEŞİL ÖRTÜ MATERYALİNDEN DE YARARLANARAK TANZİMİ	20
Doç. Dr. Nizamettin Koç	
★ ANSİKLOPEDİK BİLGİLER	27
★ PEYZAJ MİMARLIĞINDA BİR PLANLAMA TEMELİ : DOĞAL ARAZİ BİRİMİ	32
Dr. Salih Vural	
★ SÜS BİTKİLERİNİN ÇOĞALTILMASINDA HORMONLARIN KULLANILMASI	34
Prof. Dr. Muhsin Yılmaz	
★ BAHÇEDE ÇİÇEK	37
Asistan Metin Başal	
★ PAMUKKALE MİLLÎ PARKI UZUN DEVRELİ İNKİŞAF PLANI ÜZERİNE BİR ELEŞTİRME	40
Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar	
★ ŞEHİR MEZARLIKLARI	42
Ekrem Gürenli	
★ KIRSAL PEYZAJ MİMARİSİ ÇALIŞMALARI VE DAYANDIĞI TEMEL PRENSİP OLARAK PEYZAJ EKOLOJİSİ	46
Dr. Mehmet Köseoğlu	
★ OLUMLU . OLUMSUZ	51
★ BASINDAN HABERLER	52

italyan rönesans bahçeleri

Doç. Dr. Günel AKDOĞAN
A. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj
Mimarisi Bölümü Öğretim
Üyesi

Ortaçağ boyunca insan, herşeyden evvel Allah ile olan ilişkileri yönünden mütalea ediliyordu. İlk defa Rönesans ile kendisini idrake ve dünya ile olan ilişkilerini çözümlemeye başlamıştır. Nitekim Rönesans ile insanın özellikle tabii çevresine yeni bir ilgi duymaya başladığını görüyoruz. Sanat ve ilim adamı tabiata doğru cezbedildikçe Ortaçağ hristiyan tassubunun telkin ettiği «Tabiat Korkusu» kaybolmaya başlamıştır. Bir çok yazarlara göre İtalyan bilincinde daha XIII asırda tabiat günah izlerini silmiş ve şeytanın sahip olduğu kudret tesirini kaybetmiştir. Nitekim Dante'nin tabiata ait tahayyülleri, zaman zaman da olsa, ilahi güzelliklerde berrak ve kuvvetli bir şekilde yer almıştır. Boccaccio pastoral hikâyelerinde ise kır manzaralarının kendisini nasıl etkilediğini açıklamıştır. Yazarın «Decameron» adlı eseri, veba salgınından kaçıp kurtulmak için, Floransalı zenginlerin kır villalarını inşa edip, orada zevk içinde, tabiatla kucak kucağa yaşayışlarını ifade etmektedir. Belki de ilk defa tabiat tasvirlerini esas konu olarak alan yazar Petrarca'dır «Tabiatın Özellikleri» adlı eseri, tasvir sanatının bir şaheseri addedilebilir. Esasen Petrarca'nın kendi yaşama tarzında da tabiata olan bu yeni yönelişin akislerini bulmak mümkündür. Tabiatla oyalanma, Petrarca'nın en kuvvetli entelektüel yönü olmuştur.

Budanmış çitlerle çevrili dolaşık yollar (Labyrinth) İlk devir Rönesans bahçelerinin tipik özellikleri idi.

Şurası muhakkaktır ki, İtalyan edebiyatının tabiata dönüşü aksettiren eserlerinin Rönesans bahçelerinin doğuşunda çok büyük rolü olmuştur. Bu sanatkarlar özellikle kırlara, dağlara ait tasvirleri ile sanatta derinlik anlamı ve dolayısıyla perspektifi idealize etmişlerdir. Bunun sonucu olarak, uzak çevreye bakma, onu kavrama ve ifade etme duygusu, bahçe sanatında yepyeni bir gelişmeyi; çevreye açılmayı, tabiatla kucaklaşmayı getirmiş ve böylece yavaş yavaş Rönesans bahçeleri şekillenmiştir.

Yunan ve Latin yazarlarının eserlerinin çevrilmesi hareki olan hümanizm, Rönesans İtalyasında düşünlüdüğünden de fazla tesir yaratmıştır. Nitekim ilk defa Floransa'da, daha sonra da Roma'da hümanizm, entelektüel insanların günlük hayatlarında bile zaruri bir eleman haline gelmiştir. Eski Romalıların kır hayatına ait düşünceleri, kır sevgisi, köy hayatı, Rönesans bahçelerinin karakterinin ana hatlarını ortaya koymuş oldu.

XIV asrın sonunda İtalya'nın kuzeyindeki ülkelerde asiller, şehirden uzaktaki müstahkem kalelerinde ve yüksek rütbeli din adamları ise duvarlarla çevrili manastırlarında yaşarlarken, İtalya can ve mal emniyeti bakımından son derece garantili, siyasi bir or-

tam içinde bulunuyordu. Buna ek olarak kuvvetli tabiat savcısı, ileride olabilecek bir harp ihtimaline rağmen, insanların şehir duvarları dışına yayılmasını engelleyememiştir. İşte Rönesansın ilk kır villâları böyle ortaya çıkmıştır. Kültür ve zenginliğin artışına paralel olarak villa sevgisi ve merakı da artmış ve villalar güzel bahçeleri ile sukûn ve saadetin bulunacağı yaşama mekânları olarak kıymet kazanmışlardır.

Rönesans İtalya'da, bilhassa Floransa ve çevresinde merkezileşmiştir. Zira bu şehir devrinin en zengin sanat, kültür ve ticaret merkezi idi. Bu sebeple de bütün sanat akımlarında ve dallarında Floransa, kuvvetli sanatkar kadrosu ile öncülük yapmıştır.

İlk Rönesans villaları başlangıçta şehrin hemen kale duvarları ötesindeki yakın çevresinde ve nisbeten düz arazide inşa edilmişlerdir. Fakat, şehrin pis havasından, türlü çeşit kargaşalıklardan ve hepsinden önemli olarak şehre dehşet saçan salgın hastalıklardan ve özellikle vebadan koruma kaygusu, villaları yavaş yavaş tepelere, manzaraya hakim mevkiilere çekmiştir. Floransa'nın morfolojik yapısı, **Arno** nehrini çevreleyen anfiteater şeklindeki arazi, yuvarlak tepeler, villaların sırtlarda, şeffaf bir atmosfer içinde, harikulâde bir görüş imkanına sahip tarzda gelişmesini sağlamıştır. Bu şekilde özellikle XV asır ressam ve yazarlarına ilham kaynağı olan geniş, güzel panoramaya sahip, zarif sade yapılar teraslarla çevreye çok ahenkli bir şekilde bağlanmışlardır. Topografik özelliklerin ortaya koyduğu bu teraslar, duvarlar ve basamaklar; binaların mimari kitlesi ile arazinin tesviye eğrileri arasındaki ilgiyi kurmada en etkili elemanlar olmuşlardır. Eski Roma bahçelerinde ihmal edilen bu unsurlar, Rönesans villâlarında bahçe ile peyzaja ait yatay ve düşey düzlemleri birleştiren önemli birer plân elemanı olarak değer taşır.

Rönesans bahçe sanatı esas itibarıyla Floransa'da başlamış ve daha sonra Roma'da zirve noktasına erişmiştir. Bununla beraber esas Rönesans bahçelerine has olan ruhu Floransa'daki ilk örneklerde bulmak mümkündür. Romadakiler ise daha muhteşem, iddialı ve mimari ile heykeltraşlığın kuvvetli hakimiyet ve rekabetini his ve aksettirirler.

Bu devrin ilk bahçe mimarı Rönesansın bir «**uomo universale**» tipi olan **Leon Batista Alberti**'dir (1404 - 1472). Sadece bir bahçe mimarı, mimar değil, fakat aynı zamanda ressam, heykeltıraş, müzisyen ve klasik olan **Alberti**'nin yapmış olduğu çeşitli villâ ve bahçelerden günümüze kadar gelebilmiş, yaşayan bir örnek maalesef yoktur. Bununla beraber «**De Architettura**» adlı eserinde, Rönesans insanına yakışan bir villa bahçesinin esaslarını ortaya koymaktadır. Ancak bu

eserden **Alberti**'nin yapmış olduğu bahçelerin esasları hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Rönesans ruhunu tam olarak henüz taşıyamayan bu bahçeler, daha ziyade bir klâsik - Ortaçağ karışımıdır.

Alberti'ye göre villâ için yer seçiminde şehre ve kıra hâkim görüşü olan yerler tercih edilmeli ve bu şekilde dağlar, tepeler geniş düzlükler çeşitli renk ve form gösterileriyle manzaraya dahil olmalıdır. Mimar, bahçenin esas çizgilerini birbiriyle öyle sıkı bir düzen ve proporsiyon içinde bulundurmalıdır ki, plânın bütününe ait ahenk, çeşitli kısımlara ve ayrıntılara ait dikkati çekicilik ile kaybolmasın. Bina hakim bir mevkîye ve meylin üst başına yerleştirilmelidir. Böylece, çok taraflı ve çeşitli yönere dönük görüşler elde edilebilsin. Villâya bahçeden hafif eğilimli rampalarla yaklaşılmalı ve bu şekilde basamaklardan ve dolayısıyla lüzumsuz kuvvet harcamaktan kaçınılmalıdır. Bahçenin tertibinde edebi melânkoninin yeri olmamalıdır. Bahçeye kasvet verici özellik kazandırmaktan kaçınılmalıdır. Bu sebeple koyu gölgelikler sadece ışıklar için bir fon olarak kullanılmalıdır. Bu esas prensiplerin dışında diğer detaylar, zevke göre değişen ve bahçenin tümüne ait resmi tamamlayan yardımcı elemanlar olmalıdır.

Bahçedeki ayrıntılara ait ise **Alberti** gene bazı esaslar ortaya koymaktadır: Bahçedeki güneş ve gölgenin tadını çıkarmak için çeşitli tesisler yer almalıdır. Güneşlenmek için açık, ışıklı galeriler, yazın sıcağından ve fazla ışıktan kaçınmak için ise **asma**, **kaya sarmaşığı**, **gül** sardırılmış, mermer sütunlu pergolalar, portikolar yer almalıdır. Duvarları sünger taşı ile yapılmış ve çeşitli deniz kabukları ile bezenmiş suni mağaralarda (grotto) serinlik için çeşitli su oyunlarına yer verilmelidir. Su hareketli bir kompozisyon içinde kullanılmalıdır. Meyve ağaçlarından korular, sıra sıra servi dikilmiş yollar, gölge elemanlarına eklenmelidir. **Şimşir** ile sınırlandırılmış ince yaya yolları boyunca, budanarak şekil verilmiş bitkiler, ritmik bir düzen içinde yer almalıdır. Ayrıca villâ sahibinin adı, **şimşir** ve **lavanta** bitkilerini budayarak yazılmalıdır. Taş veya toprak vazolar, heykeller ve kademeli çanaklar şeklindeki havuzlar, tertipte yerini bulmalıdır.

Floransa'da Rönesans bahçelerinin şekillenip gelişmesinde muhakkak ki, **Alberti**'nin bahçe hakkındaki bu ana prensiplerinin rolü büyük olmuştur. Bununla beraber, asıl kendisinden sonra gelen bazı ünlü sanatçılar ile Rönesans bahçesi bağımsız bir stil olarak ortaya çıkmıştır.

Floransa'da villâ devrinin gelişmesinde ve bu şehrin bütün sanat olaylarına sahne olmasında zengin, a-sil ailelerin ve özellikle **Medici** ailesinin çok önemli rolü olmuştur. Gerek **Cassimo di Medici**, gerek **Lorenzo** ve onları takiben aile fertlerinin çoğu, Floransa ve da-ha sonra Roma'ya bir çok güzel Rönesans vilası ve bahçesi kazandırmışlardır. Devrin en önemli mimar-larının yaptığı villâlar baştan başa ünlü sanatkârların değerli tabloları, freskleri, rölyefleri ve heylleri ile bezenmiştir.

Medici ailesi tarafından himaye edilen değerli sa-natkârlar için bir okul özelliğini de taşıyan bu villâlar-ın bahçeleri, felsefi tartışmaların yapıldığı, klâsik Yu-nan edebiyatına ait eserlerin okunduğu bir açık me-kân olarak önem kazanmıştır. **Cassimo Merici**'nin Flo-ransa çevresinde tesis ettiği **Villâ Medici di Careggi**'-deki **Platonik Akademi** (Academia Platonica) eski Yu-nanistandaki açık hava dershanelerinin ruhunu tama-men aksettirir. Gününün çok ilgi çekici sanat olayla-rına sahne olan bu Akademilerde, zamanın bir çok ünlü sanatkârı yetişmiştir. Bu tarz bahçelerin tesisi ise, zengin aileler arasında zamanla moda haline gelmiş-tir. Meselâ Floransa'da **San Marco** yanında tesis edilen böyle bir bahçe de bir çok ünlü ressam, mimar, hey-keltraş v.s. yetişmiştir. Nitekim o zamanlar genç bir

Saçlarından su fışkırtan kız «Fiorenza» heykeli ile bu şahane havuz, villa Petraia'nın bahçesini süslemektedir.

artist olan **Mikelanj**'da bu bahçede üstün kabiliyetini göstererek **Lorenzo**'nun dikkatini çekmiş ve onun hi-mâyesine girmiştir.

Devrin üniversal insan tipini canlandıran **Medici** ailesinin tesis ettiği sayısız villâlardan bir çoğunu bu-gün bile görmek mümkündür. Bir kısmı vaktiyle sa-hip olduğu bir takım fevkalâde nitelikleri çoğunu kay-betmiş; Büyük bir kısmı ise, villa ve bahçesine ait plâ-nın orijinal çizgilerini ve hatta bitki materyali ve hey-kel v.s. özelliklerini muhafaza etmektedir. Bunlardan en önemlileri : **Villâ Petraia**, **Villâ Poggio a Cajano**, **Vil-lâ Pietra**, **V. Caponi**, **Siena'daki Villâ Geori**, **Villâ Sergar-dî...** dir.

Alberti'nin daha ziyade ortaçağ bahçelerinin özel-liklerinden çoğunu kapsayan ilk bahçe örneklerinden farklı olarak, Floransa ve çevresinin bu villâları, Rö-nesansın temiz, sade, berrak çizgilerini taşır. Roma'da daha sonraki devirde gelişen örneklerinden farklı olarak bunlarda gösteriş ve büyüklük önemli bir özel-lik olmamıştır.

Floransa'nın Rönesans bahçelerinde bina genellikle manzaraya nazır, arazinin en yüksek yerinde bulunur. Bahçe buradan itibaren, geniş görüş terasları ile çev-reye açılır. Bina ile bahçe gerek ölçü, gerek mimari yönünden tam bir ahenk içindedir. Bahçe plânı esas itibarıyla çok sadedir, çeşitlilik daha ziyade ayrıntılar-dadır. Bahçe plânında mutlak olmamakla beraber, merkezi bir aksa göre kısmen simetri vardır. Bahçenin tertibi bütünüyle formaldır.

Bahçede heykellere oldukça fazla önem verilmiş olmakla beraber, ölçülü ve bilgili şekilde kullanılmış-lardır. Daha sonraki devre ait villâ bahçelerinde görü-len mutlak heykel hakimiyetinden bahsedilemez. Klâ-sik Yunan ve Roma heykelleri veya onların reproduk-siyonları yanında, devrin en ünlü heykeltraşlarının e-serleri, bahçeleri süslemiştir. Heykellere genellikle rit-mik bir düzen içinde, yollar boyunca, oturma yerlerin-de ve havuz etrafında firdolayı sıralanmış olarak yer verilmiştir. Bunun dışında teras duvarlarının, grotto-ların içindeki nişlerde de bazan tek tek bazan da mito-lojik, edebi veya tarihi konulu bir kompozisyon içinde yer almışlardır.

Floransa villâ bahçelerinde teras, duvar, basamak gibi mimari ayrıntılar da çok ölçülü ve sadece fonksi-yonun bir gereği olarak kullanılmışlardır. Portiko ve pergolalar artistik bir sadelik içindedirler.

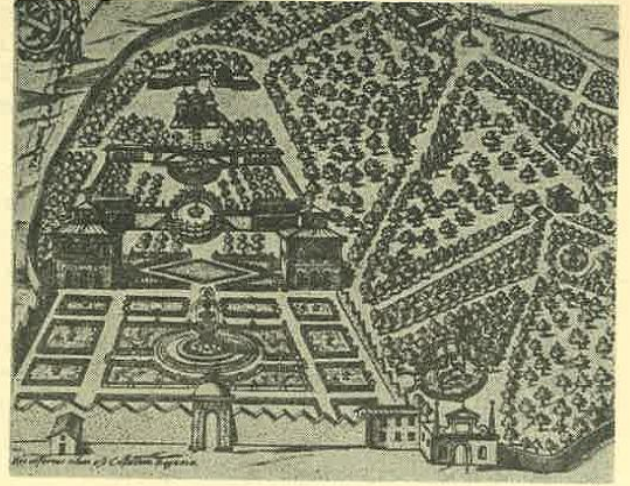
Floransa Rönesans bahçelerinde suyun kullanılı-şında İspanya islâm bahçelerinin etkisi açıkça ortada-dır. Roma Rönesans bahçelerindeki kadar bol ve gü-rültülü olmamakla beraber, hareketli ve musikilidir.

Daha ziyade yuvarlak formlu ve üç kademeli dekoratif havuzlarda ve heykellerde canlılık ve ses kazanmıştır. Genellikle geniş su aynaları görülmez. Kasaklara da yer verilmemiştir. Bazan grottolarda süprizli su oyunları ile serinletici ve eğlendirici bir plân elemanı olarak kullanılmıştır.

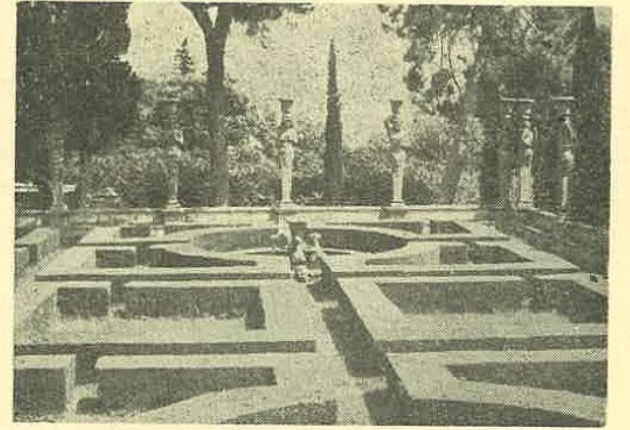
Bitki materyalinin kullanılışı bakımından bütün Rönesans bahçelerinde benzerlik görülür. Herdemyeşil bitkilere fazlaca yer verilmiştir. Esasen selvi ve fıstık çamlarının koyu yeşil rengi ile çok güzel bir tezat teşkil eden gümüş renkli zeytin ağaçlarının meydana getirdiği bitki örtüsü, İtalya ve özellikle Floransa peyzajının en tipik özelliğidir. Bu motifin bazı farklarla Rönesans bahçesinde tekrar edildiğini görüyoruz. **Herdemyeşil meşe** türleri ile **servi** ağaçlarından budanarak meydana getirilmiş duvarlar, kolonatlar, şimşir ve **por-suktan** gene budanarak şekillendirilmiş hayvan figürleri en yaygın topiori işçiliği örnekleridir. Yeşilin çeşitli tonları, bahçede renk skalasının esasını teşkil eder. Bunun dışında renk, ancak bina önlerindeki bazı belirli kısımlarda ve geometrik motifli parterlere dikilmiş olan çiçeklerde kullanılmıştır. Rönesans bahçelerinde daha ziyade koyu yeşil renkte bitkilerin kullanılışı, parlak ışıklı bahçe mekânında psikolojik olduğu kadar, vizüel yönden de serinlik hissi vermek içindir.

Hemen her villâ bahçesinin önemli bir kısmını teşkil eden ve hemen binaya en yakını yerde tesis edilen limonlukta, büyük toprak ve bazen de taş vazolar içinde **narenciye** bitkileri yer almıştır. Bunlar özellikle Floransa'daki bahçelerde ortak bir özelliktir. Muntazam aralıklarla sıralar halinde yerleştirilmiş olan bu vazolar, çiçek parterleri ve budanmış çit ve bitki duvarları ile çok ilgi çekici bir kompozisyon yaratırlar.

İtalya'da uzun yıllar Rönesans'ın merkezi ve bahçe sanatının lideri durumunda olan Floransa'dan sonra özellikle **Lorenzo** hanedanının sönüşünü takiben, **Medici** ailesinden gelen Papa'lar, **Leo** ve **Clement VII** zamanında, Roma bütün politik ve sanat olaylarının merkezi haline geldi. Dolayısıyla Rönesans'ın patronajı da Papa'lara geçmiş oldu. Bir bakıma bu olay, **Büyük Lorenza Medici**'nin Floransa'yı Roma ile birleştirme politikasının bir sonucu idi. Floransa'da başlayan villâ ve bahçe devri, ihtişamlı bir saltanat halinde Roma'ya devrildi. Nitekim, Roma üzerinde Papa'ların hakimiyetlerinin azamisine eriştiği bu devirde, şehir hemen yeniden inşa edildi ve çeşitli sanat ve politika gösterilerine sahne oldu. Özellikle bu gelişme, **Papa II. Julius** zamanında zenit noktasına ulaştı. Öyle ki, Papa-

● Villa Lante (Roma civarı) Rönesans bahçelerinin müstesna örneği olarak ün yapmıştır.

● Villa Caprarola (Roma civarı) Lante ile bir çok ortak yönü vardır.

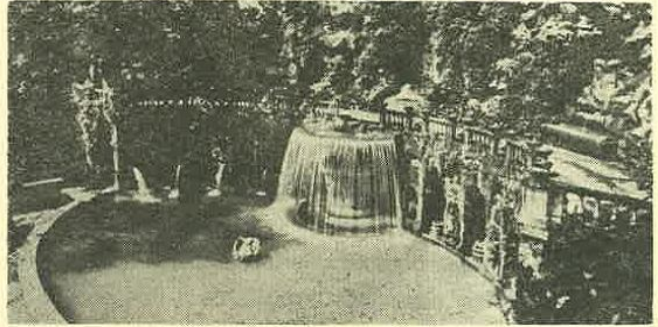
● Villa D'Este (Roma civarı) Rönesans bahçelerinde suyun bol ve artistik kullanışı bakımından eşsiz bir örnektir.

lığın kudret, hakimiyet ve zenginliğini bütün dünya-ya göstermek üzere, Roma lüks içinde bir ihtişamın zirvesine çıktı. Papanın emri ile Cardinallerin şehrin içinde veya yakınında inşa ettikleri villâlar, aşırı bir gösteriş ve israf eğilimini açıkça ortaya koydular. Floransa'da hemen her şey daha küçük, daha zarif ve çeşitli idi. Hatta, şehri bir baştan bir başa geçen **Arno** nehri vadisinin peyzajı bile, Roma peyzajı ile kıyaslandığında çok daha küçük kalır. İşte bir taraftan geniş açık arazi özelliği ve diğer taraftan kuvvetli bir büyüklük ve gösteriş arzusu sonucu, Floransa'nın hümanistik villâlarının sadeliği, yerini ıddalı bir büyüklüğe ve ihtişam içinde bir atmosfer yaratma gayretine bıraktı. Bu eğilim sadece villâların mimari yapılarında değil, aynı zamanda sahanın seçiminde de kendisini göstermiştir. Bir takım cazip yerler seçilip o şekilde geliştirildi. İki, ortaya dramatik bir görünüş çıkmış oldu. Villâların bahçeleri de ölçü bakımından gittikçe daha büyük ve tertip bakımından daha kompleks bir hale girdi. Floransa'da doğan ve gelişen ve «**Humanistik Bahçe Periyodu**» diye adlandırabileceğimiz birinci devirden sonra, Roma'da yayılan bu bahçe akımını «**Mimarlar Devri**» olarak da isimlendirebiliriz.

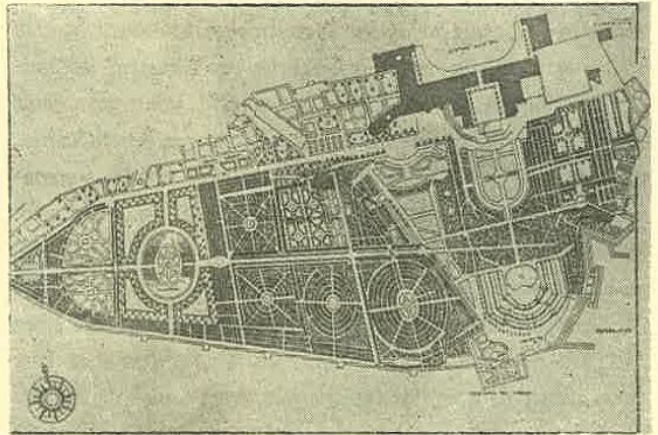
Mimarların böyle bir devre olan hakimiyetleri, sahaya seçimindeki eğilimler sonucu bahçelerde birbirinden çok farklı kotlarda terasların ortaya çıkması ve bunların gerek bina, gerek birbirleriyle bağlantılarında duvar, basamak ve ibulastrad gibi tesislere fazlaca yer verilmesi zorunlu idi. Bu sebeple problemlerin hallinde mimari tecrübeye olan fazla ihtiyaç, bahçenin yavaş yavaş mimarların eline geçmesine ve gittikçe artan bir şekilde mimari elemanlara dönüşmesini sonuçlandırmış oldu. Nitekim, Papa tarafından **Vatikan** sarayı ile **Belvedere** villâsının bağlanması ile görevlendirilen ünlü mimar **Bramente**'nin yapmış olduğu plân, bahçede hakikaten büyük bir mimari ustalığın gerekliliğini gayet güzel bir şekilde ortaya koymuş oldu. Zira karakter bakımından olduğu kadar, kısa bir mesafe için de oldukça büyük seviye farkı bulunan böyle iki yapı grubunun, ahenkli bir bütün meydana getirmesi için hem fonksiyon hem de estetik kalite bakımından teras, duvar, basamak gibi tesislerde çok dikkatli olmak gerekiyordu. **Bramente**'nin eseri, devri içinde bir çok sanatkâra örnek olmuştur. Nitekim **Rafael** tarafından **Villâ Madama**'da, **Vignola** tarafından **Farnese** bahçelerinde aynı prensipler ustalıkla uygulandı. Bu eserleri diğer bir çok ünlü sanatkârın Roma'nın muhtelif yerlerindeki şaheser villâ ve bahçeleri takip etti. **Piero Ligorio**'nun yaptığı **villa D'Este**, **Annibale Lippi**'nin eseri **Villa Medici**, **Vignola**'nın diğer eserleri; **Villâ Lante**, **Villa Caparola** ilk Roma örneklerinden daha ölçülü ve dengeli bir bahçe - mimari ilişkisini ortaya koymak bakımından önemle zikredilmeğe değer.

● Villa D'Este'de su orgu ve Neptün havuzu

● Villa D'Este'de Oval Havuz. Büyük Kadehi, Grottosu ve arkadaki kayalık ve heykelleriyle son derece güzel bir Rönesans havuzu.

● Floransa'da Roma Rönesans bahçelerinin etkisi. Boboli bahçesi: Sarayın arkasındaki tiyatro, Neptün havuzu, İzollotto'su ile yaşayan güzel bir Rönesans bahçesi.

Rönesans bahçelerinin Roma örneklerinde gerek yapı, gerek bahçe ölçüleri büyük tutulmuştur. Floransa'dakilerinden farklı olarak saha seçiminde manzara avantajlarından ziyade, villâ ve bahçenin mevkiini dramatize edecek arazi özellikleri ön plâna alınmıştır. Yerleşme zorunluklarının ortaya çıkardığı teras, duvar, basamak gibi mimari tesisler mümkün mertebe bahçe içinde dominant bir karakter kazanacak şekilde plânlanmıştır. Artık basamaklar **Alberti'nin** tavsiye ettiği hafif eğimli rampalar fikrini tamamen silecek bir önem ve fazlalık kazanmışlardır.

Bu devre ait diğer bir değişiklik de, bahçenin klâsik heykeller için bir müze olarak kullanılmasıdır. Ortaçağda Roma eserlerinin zalimce tahriplerini takiben, bu devirde humanistik düşüncelerin etkisi ile kazılarla çıkarılan Roma eserleri, bahçelerde kıymetli bezeme elemanları olarak yer almışlardır. Bu sanat eserleri ayrıca, bahçeye ölçü ve nisbet kazandırma ve alâka çekici fokal noktalar olarak da ayrıca önem kazanmışlardır. Heykeller, bitkiler ile bina arasında yumuşak bir bağın kuruluşunda aracı olmuşlar ve mermerlerin beyazlığı ise, bahçede dominant olan servilerin renklerinin daha da koyu görünmelerinde etkili olmuşlardır. Böylece yüzlerce kıymetli heykel kah teraslarda ritmik sıralanmış bir düzen içinde bahçeye hareket vermiş, kâh duvarlardaki nişlerde rölyef gibi durgun yer almış, ya da bitki duvarları önünde ve uzun servi alleleri boyunca sıralanıp, perspektife daha da fazla bir derinlik kazandırmışlardır. Suyun bahçedeki rolü de bu devirde apaçık ortaya çıkmıştır. İlk devir Rönesans bahçelerinde çeşitli küçük havuzlarda ölçülü miktarda, hafif ses ve hareketle kullanılan su, Roma bahçelerinde geniş çapta gösterilere imkân verecek şekilde yer almıştır. Başlangıçta villâların Roma içinde veya çok yakınında inşa edilmesi ve Roma içinde su kaynaklarının kısıtlı olması, hareketli ve gürültülü su oyunlarına imkân vermemiştir. Fakat bahçe kültürünün artışıyla paralel olarak villâlar suyun tabii akış ve çıkış yerlerine yakın yerlere inşa edilmeğe başlanmışlardır. Böylece su kanalları da, kaskatlarda, havuzlarda, basamaklarda çok bol ve hareketli şekilde kullanılmıştır. Bilâhare Roma'ya fazla miktarda su getiren tesisler yapılmış ve şehir içindeki villâların bahçelerinde de geniş su gösterileri imkân dahiline girmiştir.

Bu devirde ünlü mimarların elinde ve özellikle **Rafaël, Vignola, Piero Ligorio'nun** eserleri ile, mimarinin zaman zaman aşırı hakimiyetine rağmen, Rönesans villa bahçeleri kompozisyonlarında birlik, ahenk ve i-

fade kudreti kazanmışlardır. **Bramante** ile bahçe, tıpkı bir resim, heykel veya şiir gibi hayran olunan ve aynı zamanda bir fizik ekzersiz sahası gibi pratik fonksiyonları yerine getiren bir karakter kazanmış oldu.

Villâ Medici, Villâ Aldobrandini, Villâ Madama, Villa Belvedere, Villâ D'Este Villâ Lante, Villâ Caprarola bu devrin en önemli Roma Rönesans villâ bahçelerinden bazı önemli örneklerdir. Bu akımın etkisi ile Floransa'da tesis edilmiş en tipik örnekler ise **Villa Capponi, Gamberaia** ve **Pitti Sarayının Boboli** bahçeleridir.

İtalyan Rönesans Bahçe sanatının zenitini teşkil eden ve 1503 - 1573 yılları arasına rastlayan «**Mimarlar Devri**» nde sonra Rönesans bahçelerinde yeni bir akımın yayıldığını görürüz. Rönesans bahçelerinde ki bu biçim değiştirme, İtalyan sanat sosyetesinde vuku bulan radikal değişme ile dini ve siyasi alandaki gerilemelerle yakından ilgilidir. Diğer taraftan, Roma kilisesinin hakimiyeti arttıkça, rasyonalizm yerini dini inanışların emniyet duygusuna; ışık yerini tekrar karanlığa bıraktı. **Gotik** devrinden beri sanatta görülmeyen bir takım elemanlar, **Barok** sanatına yerleşti. Malzemeler bir defa daha karakterlerine ve ifade kudretlerine aykırı şekilde kullanılmağa başlandı. Taş, **Gotik** devrindeki gibi, suyun akıcılığını taklit edip, bükülüp dökülmeğe başladı. İtalyan bahçelerinde Rönesans devrinin sade ruhunu gitikçe bulmak güçleşti. Bahçe seyredilip, içinde yaşanacak bir mekan olmaktan ziyade, şatafat ve gösterişe imkân sağlayan bir takım açık mekânlar olarak gelişmeğe yöneldi. Bununla beraber halka açık olma gibi popüler bir karakter de kazandı.

Bahçe plânında, kısımlar arasındaki ahenkli bağ ve birlik kadar bina ile bahçe arasındaki ilişki de azaldı ve tertibin tümünde bir kopukluk meydana geldi. Bahçe ölçüsünde aşırı büyüklük, detaylarda iddialı bir bezeme, Rönesansın kopuşu gösteren en tipik belirtiler olarak zikredilebilir. **Villâ Castelazzo** (Milano), **Villâ Albani, Villâ Borgese** (Roma) **Villâ Reale Caserta** (Napoli) günümüze intikal eden son devir Rönesans villâlarından bazı önemli örneklerdir.

REFERANSLAR

- AKDOĞAN Günel, 1969 «Bahçe Sanatı tarihi» (mimograf)
CLIFFORD Derek, 1962 «A History of Garden Design» Faber and Faber Ltd. London.
MASSON Georgina, 1961 «Giardini D'Italia» Garzanti Editore, Milano
SEIFERT Alwin, 1950 «Italianische Garten... D. W. Callwey München.
SHEPHERAD F. C. and JELICOE G. A. 1966, «Italian Gardens of the Renaissance» Alec Tiranti, London

rekreasyon

Özetleyerek Çeviren : **Yük. Mm. Engin ERKİN**

İmâr ve İskân Bakanlığı
Plânlama ve İmâr Gn.
Md. İüğü Bölge Plânlama
Dairesi

1800 yılından beri sanayi ülkelerini üç büyük dalga kaplamıştır. İlki, sanayi şehirlerinin birdenbire büyümesi, ikincisi genişleyen demiryolu ağı, üçüncüsü otomobil dolayısıyla şehir çevrelerindeki doğanın kemirilmesidir. Bugün ise, dördüncü bir dalganın yükselişini gözliyoruz «**Rekreasyon.**»

Rekreasyon, 6 faktörle belirlenir: Nüfus büyüklüğü, gelir, mobilite, eğitim, çalışma eyleminden ayrılma ve yetişmişlerin çalışma dışı zamanı.

Son 10 yılda bu 6 faktörde artmalar görülmüştür ve önümüzdeki yıllarda da artmaya devam edeceklerdir. İngiltere örneği bunu göstermektedir.

Bu değişikliklerin boş zamanlarımızı etkilerinin nasıl olacağı tam olarak önceden tesbit edilemez. Amerika'da, bunu araştıran bir deneme yapılmıştır. (Outdoor Recreation for America) adlı 1962 de yayınlanan rapor sonuçları.

	1955	1965	2000 (tahmîn)
Nüfus (milyon)	49	52	70
Kişi başına gelir (pfaund sterling, 1955)	250	325	1000
Oto sayısı (milyon)	3.5	7	30
Öğrenciler (+ 15 yaş, bin)	429	930	2000
Emekliler (milyon)	7	8	12
Ortalama çalışma süresi (Sanayi, haftada saat)	45	42	30

Avrupa ortamı için de geçerli olabilir:

— Artan mobilite ile bugüne kadar kullanılmayan rekreasyon alanları ağır bir yük altında kalmaktadır.

— Eğitim sisteminin gelişmesi ile yalnızca daha çok genç tatil yapmayacak, aynı zamanda boş zamanlardan faydalanma biçimi de değişecek, yani daha iyi eğitilmişler daha aktif olacaklardır.

— Yaşlıların daha çok pasif rekreasyon yapma eğilimi gösterdiği dikkati çekmektedir. Gezinti, oto gezileri ve balık avı gibi.

ÜÇ KAT ARTIŞ MI?

Amerikan raporunda, nüfusun 2000 yılında iki katına, serbest ve yeşil alanlarda rekreasyon talebinin ise üç katına çıkacağı tesbit edilmiştir. Avrupa'da nüfusun iki katı kadar artacağı beklenmiyorsa da, aktif rekreasyona talebin üç katı kadar artacağı söylenebilir.

Bu artış, mekân üzerinde çok büyük etkiler yapacaktır. Bugünden karayolları hafta sonlarında tıkanmakta; parklar, dağlar ve çayırılar çöplerle dolmaktadır. Hafta sonu evleri ve karavan evler kıyıları sıkıştırmakta, oto ve deniz motoru gürültüleri sessiz vâdi ve gölleri çınlatmaktadır. Acaba, insanların yaşamını, yaşadıkları yerleri harap etmeden güzelleştirebilir miyiz? Bu, plâncılara ve mimarlara yeni ve çok acil bir görev yükliyor.

MEKÂN İHTİYACI

Puritanlar için rekreasyon - dinlenme günâh gibi bir şeydi. Bugün ise tezgâh başındaki, yer altındaki ve yazı masasındaki insan için bir yaşama amacı olmuştur - ve yaşamak mekân ister.

Rekreasyon; konutlar, okullar, hastahaneler veya sanayi yerleri ile aynı ağırlığı almalıdır. Eğer mekânı düşünürsek daha da çok; bütün bunların hepsine entegre edilmelidir.

Konutla başlarsak; Boş zaman kullanışı büyük bir hızla değişmektedir. Örneğin İngiltere'de 10 aileden 8'inin televizyonu vardır. Bugüne kadar önemli toplantılar için boş bırakılan oturma odası, çoğunlukla televizyon, pikap ve

teyp gibi araçların egemenliğindedir. Ayrıca do - it - yourself gibi hoby'ler için gürültüyü arttıran milyonlarca elektrikli araç milyonlarca eve girmiştir. Evlerdeki 19 milyon bahçıvan (!), sanayi için büyük bir çayır makinesi ve çiçek soğanı tüketicisidir, yalnız büyük babalarından çok daha az sebze üretmektedirler.

7 milyon otunun da yere ihtiyacı vardır; işten çok boş zaman araçlarıdır, sayıları sürekli olarak artmaktadır. 60000 özel karavana (Wohnwagen) ve deniz motorlarının çoğalan armadasına da yer gerekmektedir.

Akşamları boş zaman değerlendirmeye biçimi de değişmektedir. Televizyonlar dolayısıyla sinemalara önceki kadar çok gidilmemektedir. Oyun ve bowling salonları bunların yerini almıştır. Yeni bowling salonları, paten kayma alanları ve dans salonları yapılmıştır. Klüplere artık kadınlar da gitmektedir.

Akşam aktivitelerinin vurgusu:

- Aile toplantılarında,
- Gençliğin hemen her şeyle, ve
- Kültürel alanda artan oranlardadır.

Bu; müzik, tiyatro ve sanat yanında tabiat tarihi ve bilime olan genel ilgiden dolayı ortaya çıkmaktadır.

HAFTA SONU

Hafta sonu rekreasyon aktiviteleri de benzer bir değişim göstermektedir. İngiltere'de, atyarışları seyircileri öyle azalmıştır ki, bazıları kapanmak zorunda kalmıştır. Futbol ve diğer spor yarışmaları seyircilerinin artması yanında aktif spor çeşitlerine talep de artmaktadır. Tek, iki veya dört kişinin katıldığı spor çeşitlerindeki artış en göze çarpanıdır. İngiltere'de 1 milyon golf oyuncusu vardır, 1200 biniçilik okulu yılda 50 öğrencilik bir artış sağlamaktadır, kayak da popüler olmuştur.

En önemli artış eğilimi su sporlarına olan taleptir. 10 yılda, yelken sporu 24 kat artmıştır, yazın güzel bir hafta sonunda 250000 İngiliz'i meşgul etmektedir. Su kaynağına talep son birkaç yıl içinde ortaya çıkmıştır ve bugün bu işe

ayrılmış su alanlarının kapasitesini aşmıştır. En popüler spor çeşidi olan balık avcılığı son dünya savaşından bu yana çok yükselmiştir. «Outdoor Recreation for America» da dendiği gibi «Su, bütün serbest rekreasyon aktivitelerinin esas noktasıdır.» hükmü Avrupa için de geçerlidir. Bundan başka, teknik gelişmeler material bakımından pek çok spor türünün esası olmuştur.

Ayrıca, hafta sonundan faydalanma çoğunlukla oto ile belirlenmektedir. Son 30 yılda otobüs veya tramvayla yakınlarındaki parklara giden binlerce kişi artık pazar günü öğleden sonraları şehirleri bırakarak, kırlarda bir otomobil gezintisi yapmaktadır. Oralarda «güzel bir köşe» arayıp, arabalarını park etmektedirler. Bazıları yürüyüşe çıkmakta, bazıları bir şato ya da benzeri anıt gezmektedir; ama çoğu arabasının yakınında kalmakta, yeyip içmekte, uyumakta, okumakta ya da top oynamaktadır.

TATİL

Son olarak, tatil gezileri de yüksek bir artış içindedir. İngiltere örneğinde şu eğilimler görülmektedir: 1937 yılında 15 milyon kişi tatil yapmıştı. 1964 de ise 31 milyon kişi tatil için evlerini bırakmışlar, ayrıca 4 milyon kişi ikinci bir tatil yapmıştır.

İngiltere'deki tiplik artış oranları :

	1952-1962 % artış
Bowling	20
Satın alınan spor teçhizatının değeri	40
Kamu kitaplıklarından alınan kitaplar	45
National Galerie ziyaretçileri	45
Milli park ziyaretçileri	50
Rugby Klüpleri	70
Milli park kamp yerlerinde geceleme	130
Dış turistler	167
Otomobil ve motosiklet v.s. için harcamalar	600
Yelkenliler	1200

Dış ülkelere gidişler de kuvvetle artmıştır. 1951 de 1,75 milyondan, 1964 te 4,5 milyona çıkmıştır. Buna karşı 2 milyon yabancı turist İngiltere'ye gelmiştir, U.S.A. gelenlerin üç katı kadar.

Tatil gezileri sayıca çoğaldığı gibi, ayrıca daha «mobil» olmuştur. 1964 te tatil yapanların yarısından çoğu kendi arabasını kullanmıştır. 1950 de bunun dörtte biri kadardı. Bunun yanında, 5 milyon kişi çadır veya karavanlarını yanlarına almaktadır. «Statik» tatilcilerin 1,5 milyonu tatil köylerine gitmiştir.

ŞEHİRLERİN ÇEKİMİ

Konutlarımız ve şehirlerimiz ve tabiat bu yönde gelişmemiştir. İngiltere'de örneğin 10 milyon kişi 1880 den önce yapılmış yapılarla oturmaktadır. Yapı biçimi ve donatımı sağlıklı olmadığı gibi, boş zaman değerlendirmeleri için çoğunlukla elverişsizdir: Nemli, ısıtılmamış yatak odaları, çok dar oturma odaları, bahçesiz, garajsız ya da hobby odası.. Milyonlarca kişi yeni ve daha geniş evde oturuyorsa da bunlar da boş zaman aktiviteleri için yetersizdir. En acı gerçek ise; savaştan sonra yapılmış konutların öylesine küçüklüğü, merkezi ısıtımalarının ve geniş bir mekânlarının olmayışıdır.

Eski İngiliz şehirlerinde pek az geniş bahçeli ev vardı. Bu yüzden oto yeri bulmak daha da güçleşmektedir. Bir evcil hayvan beslemek ya da moped tamir etmek için bile yer yoktur. Çocuk oyun parkları ve alanları öyle korkutucu bir çirkinliktedir ki, küçük açık alanlar ise yalnızca eskilerin hoşlandığı biçimde ayrılmış yerlerde vardır. Buna karşılık, 25 yıl sonra bile bombalanmış arsalar, ve satılmıyacak durumdaki parseller bulunmaktadırlar.

Yeniçevre şehirlerinde, bahçeler, hatta garajlar da vardır. Fakat klüpler, birahaneler, salonlar nerededir? Küçük şehirlerde, oturanların hep gereksindiği toplantı merkezleri nerededir? Nerede spor salonları, spor alanları, düzgün soyunma odaları ve yüzme havuzları bulabiliyoruz? Yalnızca, «New Towns» da ve bir kaç küçük şehirde bu talepleri karşılayacak imkânlar verilmeye başlamıştır.

TABİAT - TIKALI VE KISITLI

Hafta sonu istilalarına karşı açık alanlar hazırlanmış değildir. Karayolları dar, virajlı ve tehlikelidir. Yetersiz otoparklardan dolayı

çimenler, çayırar üzerinden geçil-
mektedir. Çiftlik sahipleri arazile-
rini korkudan dikenli telle çevir-
mektedirler. Tanınmış gezinti yerle-
ri ve pek az Milli Park tehlikedeki
güzelliklerini korumaktadır ve bu-
ralarda geçirilen sürenin memnuni-
yet verici olması sınırlanmaktadır.

Motorize gezginciler ihtiyaçları-
nın karşılanmamasında yalnız de-
ğildir. Yürüyüş yapanlar ve binici-
ler yol bulamamaktadırlar, bisiklet-
ler egzoz gazlarıyla dolu yolların
tehikesi içindedirler. Hiç bir böl-
ge su kayağı, yelken ya da motor
sporları için yeterli olanaklar orta-
ya koyamamaktadır. Bütün İngiltere-
re'de bu sporlar için ideal yerler
ya da yollar yoktur.

Yalnızca hafta sonları için de-
ğil, tatiller için de kırsal alan do-
natılmamıştır. Kıyı yollarında tra-
fik kazaları günlük olaylardandır,
kumsallar çoklukla dolup taşmak-
tadır. Binlerce kişi yollardaki oto-
parklarda kamp yapmaktadır - kor-
ku sonuçlarla. İngiltere'de çadır-
kamp yerleri, karavan kamp yerle-
ri ya da danışma merkezleri için
etkili bir sistem kurulmuş de-
ğildir. «Su kenarında tatil» talebi ar-
tarken, pek çok ırmak tamamen
kirlenmiş, kıyılardaki limanlar dol-
muştur.

İnsanlar, esas olarak boş za-
manlarının plânlı olması düşünce-
sine karşıdır. Zamanımız, pek az ku-
rallı ve seçimli bir özgürlük iste-
mektedir. Fakat bugünkü özgürlü-
ğümüz yalnızca şaşınmak içindir.
Kuralsızlık yakında kaosa varacak-
tır, seçim imkânları da iyice sınır-
lıdır.

İnsanların boş zamanlarını
plânlamak değil, fakat boş zaman
için fiziksel esasları hazır etmek
bir görev olarak gereklidir. Bunun
yanında, tabiatın özelliklerine çok
az zarar verecek bir yol tutmamız
şarttır.

PLANLAMA GÖREVİ OLARAK RAKREASYON

«The Challenge of Leisure» adlı

İngiliz Raporu - Londra, 1967 - a-
şağıdaki sonuçlara varmıştır:

1

İnsanların boş zamanı, bugün,
geçmiştekinden daha çoktur: Boş
zamanı değerlendirmek ve buna
olanak bulmak, gelir artışı, eğitim
ve mobilite tarafından direkt ola-
rak yönlendirilmektedir.

2

Sonuç, boş zaman aktivitelerine
karşı patlayarak artan ve değişen
bir taleptir. Daha büyük ve uygun
konutlara, çok yönlü kullanılabilir
rekreasyon yapılarına, birbiriyle i-
lişkili rekreasyon alanlarına, daha
iyi düzenli bir tabiata ve turizme
karşı daha başka bir anlayış gös-
termeye ihtiyacımız vardır.

3

Rekreasyon için gerekli mekân,
dünyamıza endüstri ve banliyö şe-
hirlerinin yaptığı zarardan daha a-
zını yapmayacaktır; eğer vakitlice
standartlar ortaya koymaz ve plân-
lama yapmazsak.

4

Burada, konut ve trafik prob-
lemleri gibi ivediliği olan bir plân-
lama görevi vardır, öyle ki, ülkesel
plânlamadan peyzaj plânlamasına
kadar her türlü plânlamada göz-
önüne alınmalıdır.

5

Devlet, boş zaman donatımı için
ihtiyaç gelişmelerini tahmin eden
ve bu ihtiyacın karşılanması için
bir çerçeve plân formüle eden bir
karar ortaya koymalıdır.

6

Rekreasyon problemleriyle uğra-
şan Enstitü ve kuruluşların işbir-
liği ile Devlet, rekreasyon yapıları-
nın ve diğer rekreasyon tesisleri-
nin minimum standartlarını kap-
sayan bir araştırmaya girişmeli-
dir.

7

Bölge Plânlama kuruluşları, böl-
gesel gelişme plânlarının tesbitinde
başlıca faktörlerden biri olarak
rekreasyonu gözönünde tutmalıdır.
Bu arada plânlama organları, rek-
reasyonun bütün yönlerini ele ala-
bilecek biçimde genişletilmelidir.

8

Rekreasyon çalışmalarını hü-
kümet adına yürüten mahalli plan-
lama büroları, bölgesel planlar ve
yapı standartları tavsiyelerini göz-
önüne almalıdır.

9

Devlet himayesi, tesbit edilen
prensiplere ve standartlara uydukları
sürece kasabaları ve rekreasyon bir-
likleri kapsamalıdır. Mali kaynak-
lar mahalli idarelerin rekreasyon
donatımı sağlamakta bir çekim un-
suru olacak biçimde dağıtılmalıdır.

10

Merkezi kuruluşlar, rekreasyon
kisiminde idari icraları ve bilgi top-
lam olanakları için her an kullanı-
lar. Bu fonksiyon, bazı derneklere
veya bu gibi kuruluşlara devredile-
bilir.

11

Hükümet kuruluşları ve ma-
halli idareler, tabiatı koruma bir-
likleri ve bütün altyapı büroları,
taşra idarecileri ve özel mülk sahi-
pleri; bunların hepsi, arsa, arazi ve
yapılardan primler veya sekonder
olarak rekreasyon için yararlanıl-
mak üzere teşvik edilmelidir.

12

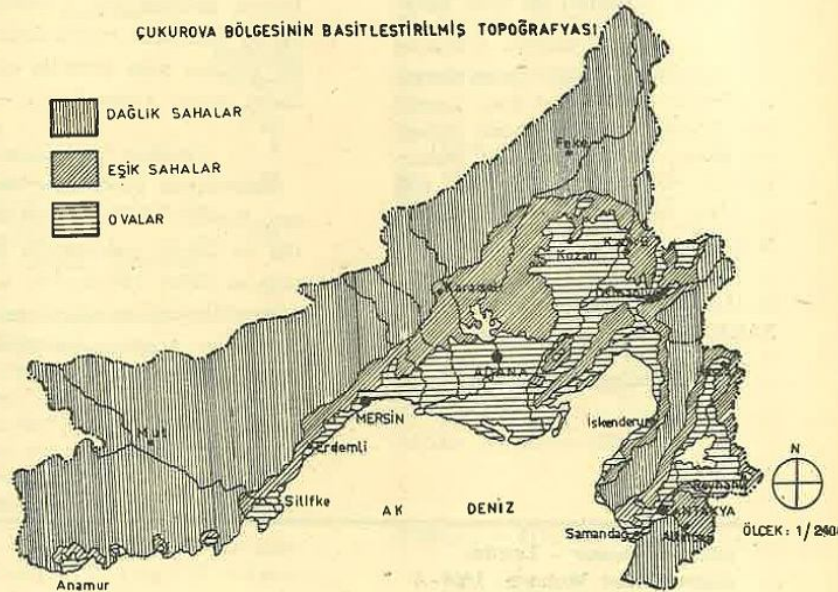
Mimarlar, peyzaj mimarları ve
mühendisler, fakat mimarlık okul-
ları ve ilgili eğitim kuruluşları da,
canlı ve hareketli bir rekreasyonun
gerçekleştirilmesi için ne gibi yapı
tedbirlerinin entegre edileceğini da-
ha geniş bir kapsam içinde araştır-
malıdırlar.

adana şehrinin metropolitten planlamaya geçiş döneminde, endüstriyel yönden arazi kullanışı sonucunda ortaya çıkacak bazı sorunlar

Doçent Dr. Yüksel ÖZTAN
Adana Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Kürsüsü
Öğretim Üyesi

Fiziksel anlamda **PLANLAMA**'yı, insan istek ve ihtiyaçlarının etkisiyle yüzyıllar boyu süregelen **TABIAT DEĞİŞİMİ** olarak kabul edebiliriz. Bu değişim, tarihin çok eski devirlerinde, **TARIMSAL DEVRİM**'de Bitki ve Hayvan Islâhı; **ŞEHİR DEVRİMİN**'de ise Köy Yerleşmeleri'nin uygulanmasıyla başladı. Her iki devrim, tahminen sekiz-on bin yıldan beri **El Sanatları**, son iki yüz yıldanberi de **Endüstriyel** temel üzerinde gelişti. **Elektronik** özellikteki endüstriyel temel ise, asrımızda son yıllarda yükselmektedir.

Tarih, insanın geliştirdiği alanlar içinde en fazla tarımın rolü olduğunu kaydeder. Tarımsal alanlarda, tabiat kanunları ile insan bilinci ve kullanışları arasında harmonili bir denge vardır. Endüstriyel devrimden sonra teknolojik gelişmeler, nüfus artışı ve yoğunluğu ile şehirlerdeki aşırı büyümeler, şehirselleşme ve doğal alanlar arasındaki ilişkileri büyük ölçüde başkalaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, nüfus aritmetik; arazi ve doğal kaynakların işletilmesi ve yağması ise geometrik oranda artmıştır. Teknolojik gelişmeler yönünden, yeni doğan her insanın doğal karakterli material ve enerji kaynaklarını tüketimi, kendinden önce gelenlere oranla iki, dört, altı, sekiz ve daha fazla katı artmaktadır. Bu durum, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bir gerçektir. Aynı kuvvetler, gelişmekte olan ülkelerde de iş başındadır. Bu kuvvet, ister **Kapitalist**, isterse **Sosyalist** ekonomi olsun, herhangi bir ideolojik ayırmada bulunmaksızın etkilerde bulunmaktadır.

ŞEKİL: 1

Mağara devri insanından, günümüze kadar geçen binlerce yıl boyunca çoğalan nüfus ve teknik konulardaki çalışmalarla, çeşitli kullanışlar için arazi ayırımı-ndan doğan sorunlar gün geçtikçe artmaktadır: Tabiat, alışveriş merkezleri, insan ve otomobil trafiği için gerekli yollar, endüstriyel kuruluşlar, okullar, hava alanları ve konutlar gibi çeşitli unsurlar tarafından yutulmakta ve tahrip edilmektedir. İmalâthaneler için önceleri ortalama 8 - 10 dekarlık bir alana ihtiyaç var iken, şimdi asgari 25 - 30 dekarlık bir yer gerekmektedir. Şehirleri birbirlerine bağlayan 20 m. genişlikteki karayolları için şimdi 60 m. bile yeterli değildir.

Hava alanları için daha önce 2 - 3 km² lik bir alan yeterli iken, zamanımızda 10 km² lik ölçü asgari görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre, bugün çeşitli kullanışlar yönünden 1000 insan için 300 dekarlık arazi, 1980 de 600 dekar olacaktır. Buldozerler hergün şehirlere çevreye doğru tabiatı tahrip etmekte ve tarımsal alanları yutmaktadır.

Buraya kadar, insan tabiat ilişkilerini kısaca özetlemeye çalıştık. Acaba, tarımsal, endüstriyel ve ticarî yönden büyük bir potansiyele sahip bir bölgemiz olan Çukurova için bu ilişkiler gelecekte nasıl bir perspektif ortaya koyacaktır? Dünyada, bereketli topraklar ülkesi olarak ün kazanmış Çukurova'mızın bu özelliği, yakın bir gelecekte sadece tarih ve coğrafya arşivlerindeki vesikalarla mı hatırlanacak?

Bu konuda bizi düşüncelere ve şüphelere yönelten bazı nedenler vardır. Çünkü Çukurova, sosyal, ekonomik ve fiziksel yapı yönünden büyük bir devrimin eşiğindedir. Elbette, bu devrimin her yönden başarılı sonuçlara ulaşması hepimizin dileğidir. Ancak, ilgililerin son yıllardaki kararları, önerileri ve projelerinin uygulanmasına geçmeden önce çok titiz davranmak gerektiği kanısındayız.

Bilindiği gibi, Devlet Plânlama Teşkilâtı elemanları ile Bechtel International Cooperation ve FMC Machinery International Firmalarının bir yıllık çalışmaları sonucunda, 1972 - 1992 yılları arası için yirmi yıllık «ÇUKUROVA GELİŞME PROGRAMI» hazırlanmıştır. Bu programda, endüstri, ekonomik, sosyal ve fiziksel yapı ile alt sektörler yönünden üretim ve gelir kompozisyonu, gelişme olanak ve eğilimlerinin yüksekliği yönünden Çukurova'nın Türkiye ölçüsünde bir ağırlığa sahip olduğu belirtilmektedir. Yine aynı program içinde, Türk ekonomisinin bugünkü durumu için Çukurova gibi çok yönlü ve yüksek bir potansiyele sahip bölgemizde endüstriyel konularda süratlendirilmiş bir gelişme acilen ön görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında, endüstrinin önemi elbetteki inkâr edilemez. Ama, Çukurova gibi çok yüksek tarımsal potansiyele sahip bir bölgenin, acaba sadece Türkiye çapında ekonomik artışlar için mi endüstriye yöneltildiğini ya da feda edileceğini istemez düşünmek zorundayız. Burada bir gerçeği hatırlatalım. Dünyada endüstriyel konulardaki uygulamalar, tarımsal alanları tüketen bir gelişme şeklinde olmuştur. Başka bir deyimle, endüstriyel yerleşmeler, tarımsal alanları yutan ve doymak bilmeyen bir devdir. Çünkü, insanın yaratıcı ve yıkıcı güçlerini dünyamızın her yöresine yayan endüstriyel ya da teknik gelişmeler genellikle yıkıcı ve tahrip edici sonuçlar ortaya koymaktadır.

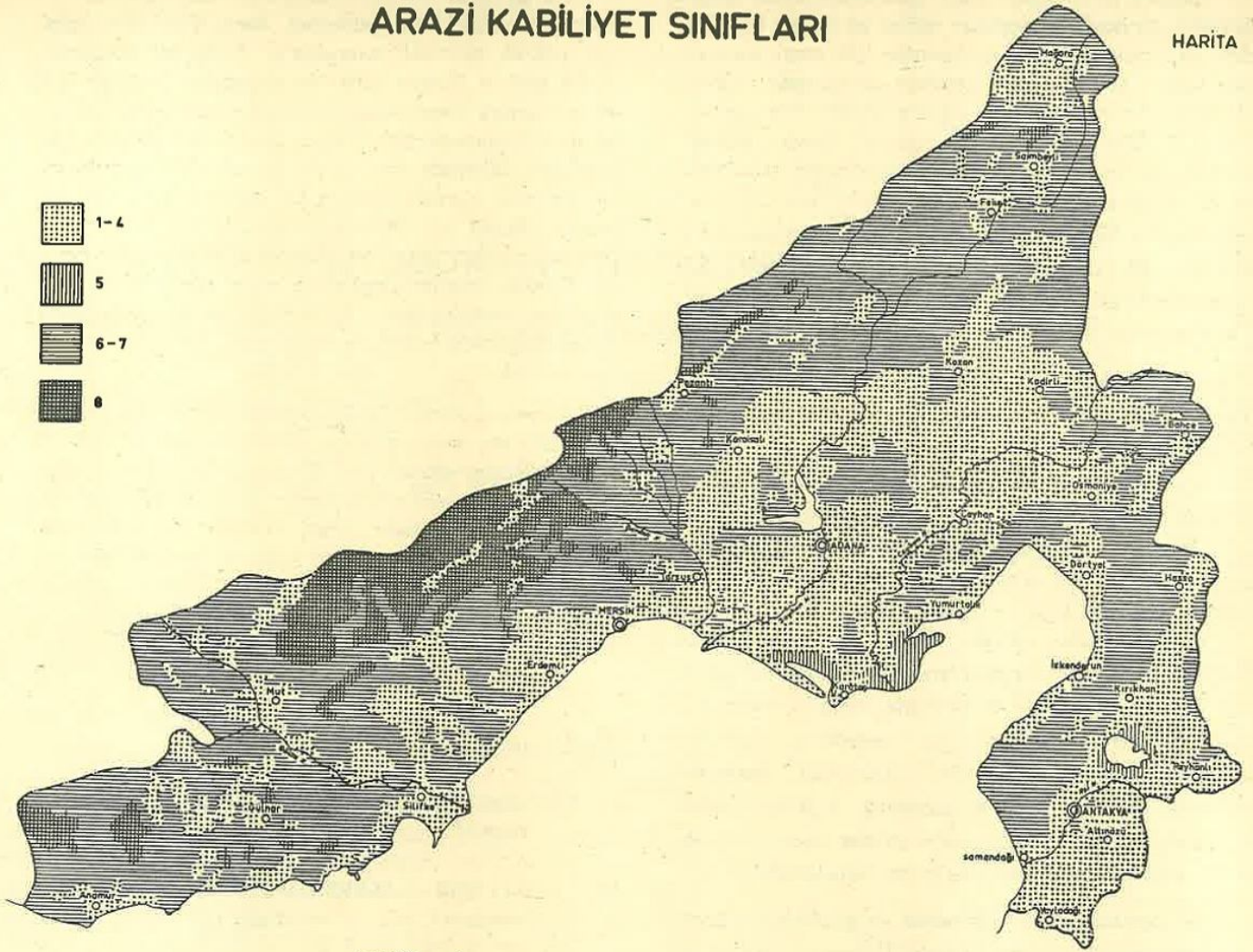
Tarımsal yönden Çukurova'da toprak potansiyeli 1.180.000 Ha. alanı ve bölge yüzölçümünün % 30.8 ini kapsamaktadır. Bunun % 67.6 sı (797.300 Ha.) denizden 600 m. yükseltiye kadar ova ve eşik alanları meydana getirmektedir. Arazi topoğrafyası, iklim ve sulama imkânı dolayısıyla, bu kısımlar tarımsal yönden çok değerlidir. Çukurova bölgesinde 0 - 600 m. arasında kalan kısımda toprak kabiliyetine göre dağılım şu şekildedir :

Arazi Sınıfları	0 - 600 m. Ha.
I. Sınıf arazi	217.800
II. » »	277.880
III. » »	146.130
IV. » »	155.490
Toplam tarım arazisi	797.300 hektar

Toprak etüdleri sonucunda, Çukurova'da tarıma uygun alanın % 59.3 ünün (700.000 Ha.) sulamaya uygun topraklar olduğu anlaşılmıştır. Bu miktarın % 93.9'u (657.600 Ha.) 600 m. nin altında kalan kırsımlarda yani ova ve eşik alanlarda; % 6.1'i (42.400 Ha.) ise 600 m. yükseltinin üstünde kalan kısımlara aittir. Demek ki, Çukurova'nın polikültüre dayalı tarımı için 0 - 600 m. arasında kalan yerler uygundur. Nitekim, Ceyhan ve Berdan nehirleri ile sınırlandırılmış 220.000 hektarlık bir arazi parçasında (Yüregir Ovası ile Tarsus Ovası) bugüne kadar DSİ tarafından sulama dağıtım ve drenaj sistemi yapılmış ve yapımına devam edilen kısımlarda da, araziye sululu ziraatin uygulanabileceği duruma getirmek amacıyla Topraksu Genel Müdürlüğü tarafından arazi developman çalışmaları öngörülmüştür. Bu amaçla, 1964 - 1969 yıllarında toplam 89.8 X 10⁶ TL. sarfıyla 65.000 hektar arazide kamusal karakterdeki tesisler (sulama kanalları, kapalı dren kollektörleri, yüzey tahliye, grup tarla yolları

ARAZİ KABİLİYET SINIFLARI

HARİTA 8

ŞEKİL : 2

ve ilgili sanat yapıları) 26.575 hektar arazi tesviyesi ve 12.434 hektar tarla içi drenajı gerçekleştirilmiştir. 1970 - 1974 yıllarında ise 42.300 hektar alanda amme hizmeti karakterindeki çalışmalar, 71.184 hektar arazi tesviyesi ve 28.434 hektar tarla içi drenajı ilâvesiyle toplam 247.7×10^6 TL. yatırım yapılacaktır.

Çukurova'ya dahil Adana, İçel ve Hatay illerinin sahip olduğu enerji kaynakları, akarsuları, polikültüre dayalı tarımsal işletmecilik imkanları, verimli toprakları, Toros Dağlarındaki mağden rezervleri, ormanları, çok yakınında uzanan deniz hinterlandı, tarihi ve turistik alanlarının yarattığı çok uygun alt yapı nedeniyle kısa bir sürede tarihsel ölçüsünün on - onbeş katına çıkacağı tahmin edilmektedir. DPT tarafından Çukurova'nın gelişme stratejisinde, şehirselleşme için tarımsal alanlarda Mersin — Adana — Dört Yol — İskenderun hattı yönünde Metropolitzen özellik taşıyan bir yerleşim öngörülmüştür. Ayrıca, yine DPT tarafından şehirselleşme koridorunun sınırları genellikle 8 - 16 km.

genişlikte tanımlanmakta ve şehir imar plânlarının şehirselleşme koridorları ile harmonize edilmek suretiyle tadil edilmesi yada yeniden yaptırılması tavsiye olunmaktadır.

Bu itibarla, çok yakın bir süre sonra (takriben yirmi yıl) beş milyona yakın bir nüfusa sahip olacak Çukurova'nın esas itibariyle kırsal niteliğinden, endüstriyel bir niteliğe dönüşümü birçok problemleri de birlikte getireceğinden (tarımsal arazi kaybı, gecekonduların yerleşimi, toprak - hava ve su kirlenmesi, bitki örtüsünün tahribi, arsa spekülasyonu vb. gibi), çok kuvvetli bir arazi kullanım programı ile şehirselleşme açısından yeni anlayışları kapsayan bir çalışma şarttır. Endüstriyel gelişimin ve her türlü yeni yerleşmelerin, tabiatın gerek kendi bünyesi içinde ve gerekse insan - tabiat arasındaki biolojik dengeyi bozmayacak bilinçli düzende olması titizlikle uygulanmalıdır. Çukurova'nın bereketli toprakları endüstri devrimine terk edilmemelidir.

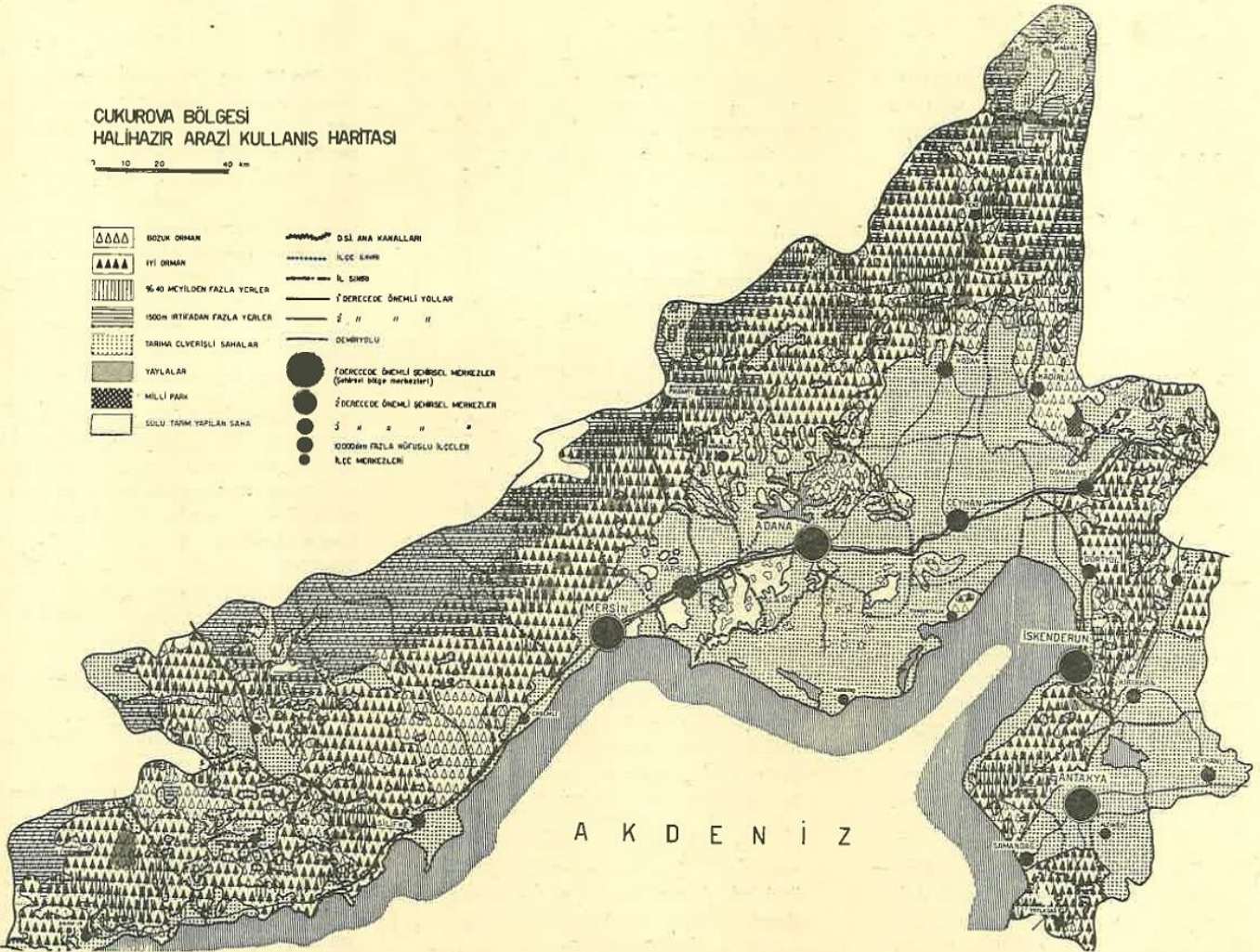
Yazımızı, endişelerimizi haklı gösterecek birkaç örnekle bitirmek istiyoruz. Genellikle, endüstriyel kuruluşların % 5 - 6 meyilli alanlarda yer alması rentabilite açısından uygundur. Bu eğimdeki yerlerin, bugün Çukurova tarımı için ne derece önem taşıdığını hepimiz biliyoruz.

Ayrıca, bugüne kadar gerek DSİ ve gerekse Toprak Genel Müdürlükleri tarafından yapılan yatırımlar da yukarıda değindimiz üzere, bu kısımlarda olmuştur. Hernekadar, Adana Şehirinin Yeni Nazım İmar Plânında, endüstriyel dağılımın :

- Büyük Endüstri için Mersin'in Doğusu Payas'ın Kuzeyi, Kozan — Kadirli Bölgesi
- Tarımsal Ürünlerin İlk Değerlendirilmesi ile İlgili Mihmandar, İmamoğlu, Mi-Endüstri için sis, Yenice
- Tarımsal Ürünlerin 11. Kademe Değerlendirme Endüstrisi için Tarsus, Ceyhan

kısımlarında öngörülmüş olmasına rağmen, daha şimdiden endüstriyel kuruluşların Tarsus - Adana Karayolunun hemen güneyindeki 1. sınıf araziye sahip ova kısmında yer almaya başlamasını, tarımsal alanlar yönünden büyük bir tehlikenin belirtileri olarak görüyoruz. Bu tehlikenin önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini, hatta Adana - Ceyhan aksında ve Adana - Karataş Yolu üzerinde bir kuşak şeklinde şehri güneyden çevireceğini tahmin etmek yanlış olmasa gerektir.

Gerek şehrsel ve gerekse bütün Çukurova'yı kapsayan bölgesel endüstri kuruluşlarının ister istemez, tarımsal alanların aleyhine birçok plânsız yerleşmeleri de birlikte getireceği kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Bu yazımızda, sadece endüstriye yöneltilmiş bir plânlama anlayışı ile tarihimizin armağanı olan Çukurova'nın tarımsal hazinesi için tamiri imkânsız, büyük tehlikelerin eşliğinde olacağımızı hatırlatmak istedik.

ŞEKİL : 3

BÖLGESEL TURİZM PLÂNLAMASININ HEDEFLERİ

Dr. İlhan TEKELİ (*)

I. TURİZM FİZİKİ PLÂLAMASININ HEDEFLERİ NELER OLABİLİR VE NE TİP KARARLAR GETİRMELİDİR :

Özellikle son yıllarda Türkiye'de Turizm yatırımları ve tesislerini artırmak için, kişinin çıkarını maksimize etmeye yönelmiş kurumsal bir çerçeve içinde yapılan çabaların ülke kaynaklarının kötüye kullanılmasına yol açması (sahil yağması), ayrıca bireysel dağınık çabaların verimliliklerinin çok düşük olması turizm konusundaki çabaların fiziki plânlama çerçevesi içinde yapılması gereğini ortaya koymuştur. (1)

Fiziki plânlama yalnız başına, bu problemlerin çözümü için gerekli kurumsal yapı geliştirilmedikçe etkili bir çözüm değildir. Fakat kurumsal yapıların başarısında ve devamlılığının sağlanmasında başarılı plânlamanın önemli rolü olacaktır. Gerekli kurumsal yapıların kurulmasında toplum içinde problemin ele alınış biçiminin ve kuvvet guruplarının çok iyi hesaplanması gerekecektir.

Bu halde turizm fiziki plânlamasının nasıl olması gerektiğini incelemeyen önce, Türkiye'de Turizm sorununun bugünkü ele al-

nış şeklinin gerekli kurumsal yapının geliştirilmesine imkân verip vermediğini incelemek gerekecektir. Oldukça uzun süreden beri Türkiye'nin dış Ticaret açığını kapamanın bir yolu olarak turizmin geliştirilmesi gerektiği ileri sürülmekte ve turizm yolu ile kalkınma tavsiyesi ile endüstrileşmeye bir alternatif yaratılmaya çalışılmaktadır.

Son senelerde oldukça çok turistik yatırım yapılmasına rağmen, yukarıdaki iddiaların gerçekleştiğini gösteren pek az delil vardır.

Türkiye'ye gelen turist sayısında artmalar olmasına rağmen, dış seyahat gelirleri dengesi açıkla kalmaktadır. (2)

Kurulan turistik tesislerden faydalanma yüzdeleri incelendiğinde % 30 yabancı % 70 yerli turistik olduğu görülmektedir. (3) Turizm sektörü yatırımlarındaki /OUTPUT oranının 5'e yaklaştığı görülmektedir. (4) Türkiye'de diğer yatırım imkânlarına göre çok az üretken bir yatırım olmaktadır.

Bu bulgular konunun, yalnızca dış ticaret dengesi ve kalkınmanın hızlandırılması açısından konulduğunda, yeterli şekilde savunulamayacağını göstermektedir.

Problemin bu şekilde yalnızca döviz dengesi açısından ele alınışı bir kaynak kullanma ve koruma problemi olması özelliğinin ortadan kaldırılması, bu kaynaklar üzerinde çeşitli spekülasyon faaliyetlere girişmek isteyenlere gerekli ortamı yaratmaya imkân sağlamaktadır. Her turistik yatırım, hangi kaynağı nasıl tahrip ettiği düşünülmeden döviz getirme sloganı altında bir kabul görmekte ve bugünkü keşmekeşi yaratmaktadır.

Probleme ülkenin gelişmesi ile artacak dinlenme ve eğlence taleplerinin karşılanmasındaki kaynak kullanma açısından bakılması halinde önemli yanlışları düzeltmek kabil olacaktır. Bu halde sorunun Türkiye'nin şehirleşmesi ve endüstrileşmesi ile birlikte ele alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Endüstrileşme ve şehirleşmenin ortaya çıkardığı yaşama biçimi ve bunun kurumsallaşmış biçimine devamlı olarak uyum yapmak zorunda olan kişinin harcadığı motivasyonel enerjinin doğurduğu gerilmelerin periyodik olarak ortadan kaldırılması kişinin psikolojik dengesinin korunması için gereklidir. Bunun için kişiye ait farklı zaman sıklıklarında boş zaman imkânları toplumda müesseseleşmiştir. Günlük, hafta -

(*) O. D. T. Ü. Bölge Plânlama Seksiyonu Başkanı

lık, yıllık dinlenme süreleri. Bu boş zaman, endüstrileşmenin ortaya çıkardığı bir ihtiyaç olduğu kadar da ulaşılan üretkenlik seviyesinin verdiği bir imkandır.

Boş zaman kendi başına dinlenmeyi ve mesleki faaliyetlerin psikolojik dengelenmesini sağlamaz. (5) İşte burada «Leisure» «eğlenme ve dinlenme» faaliyetleri ile boş zaman faaliyetlerinin kavramsal farklılıklarına eğilmekte fayda vardır. Kişi hayatındaki boş zamanlara belirli bir fonksiyonun düştüğünü gördük, bu halde problem boş zamanın bir şekilde öldürülmesi değil kendine düşen fonksiyonu görecek şekilde organize edilmesidir.

Üretkenliğin artmasına paralel olarak boş zamanların daha çok artması beklenebilir, bu artış halinde meydana gelecek boş zamanın böyle bir psikolojik dengeyi sağlamak için gerekli zamanın ötesine geçmesi halinde organize edilmesinin başka tip sorunları ortaya çıkacaktır. (6)

Bu şekilde ele alındığında sorun boş zamanların ne şekilde değerlendirileceği ve bunun içinde «Leisure»ın nasıl organize edileceğidir. Turizm ve şehirselleşme dışındaki recreation tesisleri hem boş zamanın doldurulması hem de «Leisure»ın organize edilmesinin başka tip sorunları ortaya çıkacaktır.

Turizmin yalnızca dış turizm açısından düşünülmesi halinde başka ülkelerde yaşayan kimselerin yıllık boş zamanı ve «Leisure» faaliyetlerinin bir başka ülkede organize edilmesi ile karşılaşılıyor demektir. Acaba böyle ilişkiler kuran iki ülkenin gelişme seviyeleri arasında önemli farklar varsa gelişme seviyesi düşük olan ülke daha gelişmiş bir ülkenin «Leisure» faaliyetlerini ne ölçüde başarılı olarak organize edebilir.

Eğer böyle gelişme seviyeleri farklı olan ülkeler varsa benzer endüstriyel ve şehirselleşme matrislerine sahip olanları birbirlerine daha kolay hizmet edemezler mi?

Bu hipotezlerden birinin doğruluğunun ileri sürülebilmesi için «Leisure» kavramına eğilmekte fayda vardır. Boş zaman imkânlarının belirli noktayı aşmasından sonra, boş zaman kullanmanın çok güç bir sanat haline gelmesi düşünülebilir.

ve kişilerin toplumda seçilmesi, rollerini almasında önemli bir mekanizma olarak belirir. Bu halde ise turizm çok önemli bir eğitim ve hünere işidir.

Diğer taraftan bugünkü boş zaman imkânları içinde bile «Leisure»nun organize edilmesi endüstriyel toplumun değerlerine göre olacaktır. Turizm eğitime şehirselleşme ve endüstriyel toplumun değerleri açısından bakılmaktadır.

İç turizm ve dinlenme ihtiyaçlarının da endüstrileşme ve şehirselleşme ile birlikte arttığını biliyoruz. Dış turizme hizmet eden tesislerin kurulup gelişebilmesinde ise iç turizmin tamamlayıcılığının varlığı çok önemli olmaktadır. Türkiye'de ise turistik tesis talebi en çok bu kaynaktan doğmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında turizm ve dinlenme faaliyetlerinin endüstrileşmeye bir alternatif olarak değil, fakat onunla birlikte geliştiğini kabul etmek gerekir. Bu çerçevenin devamlı olarak gözönünde tutulmasında fayda vardır.

Böylece turizm fiziki plânlamasını yalnızca dış turistten elde edilecek döviz miktarını maksimize etmeye yönelmiş bir alet değil, ülkede endüstrileşmenin sonucu ortaya çıkacak; eğlence ve dinlenme ihtiyaçlarının karşılanmasında mevcut kaynakların kullanılmasını düzenleyen bir alet olarak düşünmek gerekir.

Her zaman, turizm ve dinlenme kaynaklarının kullanışa açılmasının bu kaynağın seçilmesine sebep olan bir çok özellikleri tahrip ettiği söylenebilir. (7) Belki dünyadaki bütün turistik tesislerin ticari hale gelmesinin ortaya çıkardığı bu sorunun tam olarak çözümünün bulunması kabil değildir, ama bu tesislerin başıboş bırakılmasını gerektirmez. Çeşitli fiziki plânlama çalışmaları ile kaynakların kısmen de olsa korunabilmesi kabilidir. Bu korumada ve çevrenin özelliklerinin bozulmadan kalabilmesinde plânlamaya önemli roller düşmesine rağmen toplumun kültürel düzeyi esas tayin edici faktör olmaktadır. (Özellikle bu yatırımlarımızı özel sektör eliyle gerçekleştirmek istediğimizde). Bir turizm ve dinlenme plânlamasının ekonomik etkileri ve kaynak kullanımı bakımından başarılı olması, bu plânlamanın başarılı ol-

masını gerektirmeyebilir. Diğer bir özelliğe, turizm plânlamasının özünden gelen üçüncü bir özelliğe daha sahip olması gerekir.

Dinlenme ve eğlenme zamanı bir seçme zamanı olarak tanımlanmaktadır. (8) Bu seçme olayı sırasında kişinin eğlenmesi ancak yaratıcılığına imkân tanınması ile kabilidir. Burada yaratıcılığın sınırlarının toplum tarafından seçildiği sosyal kontrol mekanizmaları ile sınırlandırıldığı bir gerçektir, ama dinlenme ve eğlenme faaliyetlerine konulan bu sınırlar endüstriyel toplumda gerekli psikolojik ve biyolojik fonksiyonlarını görebilmek için çok aza indirilmiştir. Feodal toplumun şehirselleşme hayatının boş zaman faaliyetlerinin de her anını düzenleyen tutumuyla bağdaşmaz.

Turizm ve dinlenme plânlamasında ve işletmesinde kişiye yeni kombinasyonlar seçme imkânı sağlayan tutumlar yaratıcılığa imkân sağlayacaktır.

Bu kişinin yaratıcılığına imkân sağlamak herkesin her istediğini yapmasını sağlayan bir kaos değildir. Toplumda teşekkül eden bir eğlence ve dinlenme patterni olacak, bu pattern gün geçtikçe kişilerin değil daha büyük gurupların bir arada eğlenmeleri şeklinde gelişecektir. İşte bunun için de kişiye yaratıcılık imkânları bulunacaktır.

Turizm plânlamasının gerek programlaması gerek desing'ında bu kriterin önemli bir ağırlık kazanması gerekecektir. Yukarıda verilen hedef bir turizm plânlamasından beklenilecektir, fakat genel olarak verilen bu amaçlara ulaşmada probleme hangi gurupların veya yerlerin faydalanmaları açısından bakıldığında göre plânın seçmeleri çok farklı olacaktır. Bu bakımdan üç tip kriterden bahsedilebilir. Bu kriterlerin bir kısmı da genel hedeflerle tutarsızdır. Bu tutarsızlıklar hangi hedeflerin hangi kurumsal yapı altında gerçekleştirilebileceğini göstermesi bakımından ilginçtir.

Birinci gurup olarak kişinin faydası maksimize etmeye çalışan kriterleri ele alalım. Burada iki tip kişi söz konusudur. Kârını veya rantını maksimize etmeye çalışan turistik tesis veya kaynak sahibi ile eğlence ve dinlenme faaliyetlerinden duyduğu tatmin hissini maksimize etmeye çalışan turistik servis alıcısıdır.

Bu iki gurubun talep ve arzına göre sistem bir dengeye ulaşacaktır. Aynı bir dinlenme ve eğlence imkânının farklı kişiler tarafından değerlendirilmesi çok farklı olabileceği için piyasa mekanizması içinde ulaşılan dengede bazı tüketici guruplara önemli «Consumer surplus» (9) «tüketici artık değeri» kalabilir. Turizm servisleri arzını yapan monopolist te (discriminatory price) «ayrılmış fiyat» politikası uyguluyarak bu «consumer surplus»ı almaya çalışacaktır.

Böyle bir modele göre teşekkül edecek turizm kaynakları kullanma dengesinde kaynak korumadan söz etmek çok zorlaşacaktır. Bu model birinci ve üçüncü hedeflere hizmet edebileceği de ikinci hedefi gerçekleştiremeyecek ve bu gelişmenin sosyal pahası çok yüksek olacaktır. Bunun önlenmesi için, yapılacak plânlamanın zoning tipi daha çok sınırlayıcı pasif tedbirleri buldurması gerekecektir. Bu halde turizm fiziki plânlaması, zoning tedbirlerini uygulamaya çalışan, bir arazi kullanma plânmasına dönüşecektir.

Bu modelde turizm faaliyetlerinin seçilmesinde tesis sahibinin kârını maksimize etmeye çalışırken bu kişinin hangi bölgeden geldiği veyahut kârın ülke içinde hangi bölgeye transfer edildiği sorununa eğilinmez. İkinci bir gurup yaklaşım turizm plânlamasına geri kalmış bir bölgenin kalkındırılması açısından bakılması halinde ortaya çıkar.

Endüstrileşme neticesinde ekonomik faaliyetlerin aşırı derecede belirli bölgelerde konsantre (*) olduğu ülkelerde (merkezçevre modelinin meydana geldiği) iktisadi önemlerini kaybeden bölgelerde nüfus stabilizasyonunu sağlayabilmek için bu bölgelerin turizm ve dinlenme faaliyetlerinde ihtisaslaşması tavsiye edilmektedir.

Böyle bir turizmin plânlaması bölgede yaratılacak iş miktarını maksimize edecektir. Mevcut çeşitli alt yapı tesislerinden faydalanmayı

(*) Geri kalmış ülkelerin turizmle kalkınması aynı (centerperiphery) modeli anlayışı içinde teklif edilmektedir. Bir ülke içinde geçerli olabilecek bu tavsiye ülkeler arası tavsiyelerde manasını kaybedecektir.

maximize edecektir. Bunun turistik tesis seçmeleri ve organizasyonu birinci tip yaklaşıma göre çok farklı olacaktır.

Probleme yalnızca bir bölgenin işgücü imkânlarını maksimize etmek açısından gelişmiş bölgelerde de bakılabilir. Bu belki de bölge plânlamayı milli sistem içinde düşünmeyen bir bölge plâncısının bakış açısı veya mahalli idarelerden sorumlu kişilerin bakış açısı olarak görülebilir.

Her bölgenin böyle bir çabaya girmesi halinde ise ülkenin turizm ve dinlenmeye ayırabildiği sınırlı kaynakların ülke menfaatleri bakımından yanlış kullanılması söz konusu olacaktır.

Üçüncü gurup kriterler toplumu yararı açısından konulan kriterlerdir.

Ülke turizm kaynaklarının korunması, ülkede çeşitli gelir guruplarına sahip kişilerin dinlenme ihtiyaçlarının karşılanmasında eşit fırsatlar verilmesi, turizm gelirlerinden dış ticaret dengesinin sağlanmasında faydalanılması gibi yaklaşımları ele alabiliriz.

Eğer bir geri kalmış bölgenin kalkındırılması ülke hedefleri arasında ise ikinci tip kriterlerle üçüncü tip kriterler üstüste düşecektir.

Probleme toplum yararı açısından bakmanın müesseseseleşmesi halinde turizm plâncısı ve fiziki plâncısına diğer iki hale göre çok aktif roller düşecektir.

Genel hedeflerimizin gerçekleştirilmesine böyle üç farklı açının hangisinden bakılabileceği o ülkedeki mevcut sosyal yapı ve kurumsal düzenin şekline, veyahut belirli bir biçiminin varlığının istenebilme imkânına, bağlıdır.

Probleme toplumsal yarar açısından bakılabilmesi de aynı şekilde gerekli kurumsal düzenin varlığı halinde (kırsal arazi kullanma kontrolleri, merkezi yatırım ve işletme imkânları, yatırım izinleri, sahil vb. arazi mülkiyet düzeni) söz konusudur. Çeşitli politik rejimlerde bu kurumların farklı çözümleri olabilir, ama yeterli bir kurumsal yapı olmadan bu gaye ile hazırlanacak plânlar bir fantaziden başka bir şey olamaz. (Türkiye'de bugün olan budur.)

II. BİR BÖLGESEL TURİZM FİZİKİ PLÂNI NE ÖLÇÜDE KARARLAR GETİRECEKTİR :

Bu yazıda bölgesel ölçekteki bir alanda toplum yararı açısından turizm plânlamasının nasıl yapılacağı sorununa eğileceğiz. Böyle bir plânın başarıyla yapılabilmesinde gerekli olan iki hususun varlığı kabul edilmektedir.

Birinci olarak ülke ölçüsünde turizm plânlaması ile ilgili seçimlerin yapıldığını, turizm konusunda bölgesel plânlama stratejisinin varlığını kabul ediyoruz. Böyle bir plânlamada turizm plânlamasının hedefleri seçilmiş müesseselerinin neler olacağı kabulleri yapılmış veya geliştirilmiş olacaktır. Ayrıca bu plânda turizm bölgeleri, öncelik sıraları, ve fonksiyonel farklılıkları bulunmalıdır.

İkinci olarak, toplumsal yararı esas alan bir plânın hazırlanması için gerekli minimum saydığımız aşağıdaki kurumsal düzenin varlığını kabul ediyoruz.

1. Şehirsiz alan dışında arazi kullanma kontrolü imkânları

2. Turistik tesis yatırımlarında yatırım izini kontrolü

3. Merkezi fonlardan doğrudan doğruya yatırım yapma imkânları böylece açıklanan iki şartın da var olması halinde hazırlanacak plânın özellikleri şunlar olacaktır.

* Plânlar çok yönlü olmalıdır. turizm ve dinlenme plânlamasının bölgenin diğer gelişme ve alt yapı sorunları ile birlikte bir bütün olarak ele alınmasını sağlamalıdır.

* Kaynak kullanma sorununu çok yönlü olarak ele almalı kullanma koruma dengesini kurmaya çalışmalıdır.

* Yapılacak yatırımların talebi karşılayacak fizikî kompozisyona uygun olarak gerçekleştirilmesi arz ve talebin fizikî özellikleri arasındaki dengeyi kurulması gerekecektir.

* Yapılacak turizm yatırımları arasındaki tamamlayıcılıkların sağlanmasına ve dolayısıyla yatırımlardan doğacak dış ekonomilerin maksimum yapılmasına çalışılacaktır.

* Bölgesel turizm fiziki plânlarında da çok yönlü plân hazırlamanın bir aşaması olan genel fikir projesi seviyesinden uygulama seviyesine geçişin ihmal edilmesinin önemli sakıncaları vardır. Uygulama plânlanması aşaması genel çerçevede içinde yukarıda bahsedilen kurumsal kontrollerin tatbikine imkân verecek, bundan sonraki mimarî ölçekteki projelere yol gösterecek olan plânlamayı teşkil edecektir.

Bu iki safha birbirinin tamamlayıcısıdır. Şehir plânlamasında nazım plân ve tatbikat plânının ayrı ayrı düşünülmediği gibi ayrı ayrı ele alınmamalıdır.

Yukarıda turizm plânlamasına ait sıralanan çeşitli özellikler polarize edilmiş halde toplanabilir.

I	II
Uygulamaya yönelmiş	
x	Genel yönelmiş
Kaynak kullanma	
x	Kaynak koruma
Kısa vadeye yönelmiş	
x	Uzun vadeye yönelmiş

Bu özelliklerin her bir ucunun seçimi ayrı tip plânlama tekniklerinin kullanılmasını gerektirir.

İkinci gurup kararlar uzun süreli, çok yönlü ve kaynak kullanmaya dönük kararlardır. Bunları, uygulanmaları çeşitli kontrollara dayanan pasif plânlama kararları olarak görebiliriz.

Birinci gurup kararlar kısa süreli doğrudan doğruya uygulamaya yönelmiş aktif fiziki plânlama kararlarıdır.

Birinci gurup kararların zaman programlamasında ikinci gurup kararın bütünlüğü sağlanmalıdır.

Daha çok pasif olan ikinci gurup plânlama kararlarının şehirlerin dışında uygulanmasını sağlayacak hukukî dayanaklar ülkemizde halen geliştirilmemiştir. Böyle kaynak kullanma kontrolleri yalnız belirli teşvik tedbirleri ile sağlanamaz. (Bugün Türkiye'de yapılmaya çalışılan). Bu konuda geliştirilecek plânların uygulanmasında eldeki araçlar yetersiz kalıyorsa, plânlama araçları ve mevzuat geliştirilmesi plânlama çalışmalarının bir parçası olarak yapılmalıdır.

Genel plânlama çalışmalarını Türkiye'deki harita imkânları vb. gözönüne alınarak 1/25000 veyahut üstündeki ölçekte tutmakta fayda vardır. Bu ölçeklerde hazırlanacak olan genel arazi kullanma plânı, kontrollerin esas kaynağını meydana getirecek olmasına rağmen, bunlar aynı anda yapılacak olan programlama çalışmalarından bağımsız olarak düşünülmemelidir.

Öte yandan uygulama ölçeği olarak adlandıracağımız 1/5000-1/500 ölçekteki çalışmaların yapılmasında çok dikkatli olunmalı, genel plân prensipleri içinde yapılmaları çok pahalı olan bu çalışmalar uygulamaya geçilme ihtiyacı ile birlikte yapılmalıdır. Bu zamanlaya şekli plânlanmanın değişen isteklere uyulmasındaki esnekliğini artıracaktır. Şehir tatbikat plânları gibi yapılmış bitirilmemelidir. Bunların yapılmasındaki zamanlama genel plânın tatbikatında bir alet olarak kullanılabilir.

Kaynaklar :

- (1) «Su Kıyıları Plânlama Komisyon Raporu»: T.M.M.O.B. Mimarlar Odası Ankara Şubesi XII Devre Çalışma Raporu: 1967
- (2) SİDE Uluslararası Turizm Plânlama Yarışması. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 1968 S. 94
- (3) Tunay Akoğlu: **Turizm Sektörü İle İlgili Bazı Notlar: İkinci Beş Yıllık Plân için hazırlıklar** 22. D.P.T. 1966 S. 11
- (4) Tunay Akoğlu **Turizm Politikasının Ana Hatları** Ankara 1967. S. 65
- (5) F. Herbert Stevens: «When Asked if the Search for a Changed Environment was Typical of Architecture for Leisure» **I'architecture d' au jour d' hui** 1967 Turizm sayısı
- (6) Sebastian de Grazia: «The problems and Promise of leisure» Editör: W. R. Ewald, **Environment and Policy: Indiana University Press**, 1968.
- (7) Hasan Olalı: «Ege Bölgesi Turizm ve Turizmin Mevsimlik Karakteri, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 58 Bornova 1968 s. 176
- (8) Marion Clawson: «How much Leisure, Now and in the Future» **Leisure in America**. Monograph No: 4 of the American Academy of Political and Social Philadelphia, April 1964 pp. 120
- (9) Marion Clawson: «Methods of Measuring the Demand and Value of Resources For the Future Inc. Washington, April 1958,

Çeşitli endüstriyel ve diğer kullanışlardan oluşan katı artık yığınlarının yeşil örtü materyalinden de yararlanarak tanzimi

Doç. Dr. Nizamettin KOÇ

A. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj
Mimarisi Bölümü Öğretim
Üyesi

GİRİŞ

Özellikle son yarım asırda keşafet ve şiddetini arttıran şehirselleşme ve endüstriyel gelişmeler, yeni bir problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur: «Yerleşme alanları ile kır peyzajlarının, doğal ve kültürel kaynakların katı, sıvı ve gaz formundaki çeşitli artıklarla estetik, sıhhi ve ekonomik kayıplara uğraması.» Avrupa devletlerinin çoğunda ve USA'da bu problemin önemi anlaşılmalı, çözümlenmesi için harcanan çabalar yoğunlaşmıştır. Bu türlü çalışmalar, «Çevre Koruma» adı altında toplanmaktadır. Birleşmiş Milletler de bu konuya eğilmiş ve 1972 Haziran ayında İsveç'in Stokholm şehrinde «Beşeri Çevre Sorunları» ile ilgili bir konferans tertibine karar verilmiştir. Genel Sekreter U. Thant, 24.6.1969'daki genel kurul konuşmasında, yer yüzündeki beşeri hayatın geleceğinin gereken tedbirler acele olarak alınmadığı takdirde büyük ölçüde tehlikeyle karşı karşıya bulunduğuna değinmiş, «Çevre Krizi» diye adlandırdığı bu tehlikenin üç önemli nedeni olarak, mekân, gıda maddeleri ve doğal yardım kaynakları yönünden artan taleplerle sıkı bağlantısı bulunan aşırı nüfus artışını, kesifleşen şehirleşmeyi ve teknolojinin görülmemiş derecede hız kazanan etkisini göstermiştir. U. Thant'ın bu konuşmasında belirttiği aşağıdaki örnekler düşündürücüdür:

- Dünyada takriben 500 mil. ha. kültür toprağı erozyon ve hatalı kullanımlar nedeniyle kaybedilmiştir.
- Yer yüzü orman varlığının 2/3'ü, endüstriyel kuruluşlar ve kullanımlara kurban edilmiştir. 150 adet kuş ve memeli hayvan türü yok olmuş, 1000 kadarı da nadir hale gelmiş veya varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.
- Az gelişmiş devletlerin şehirli nüfusu, 1920 - 2000 arasındaki 80 yıllık süre içinde 100 milyondan 2 milyara ulaşacaktır. Teknolojik gelişme de tasavvur edilemez derecede bir kirlenmeye sebep olmaktadır. Örneğin USA'da her yıl artık ve kirletici unsurlar olarak 142 milyon ton duman ve zehirli gaz, 7 milyon hurda otomobil, milyarlarca ton ve litre kağıt kutu, şişe ve kirletilmiş su ortaya çıkmaktadır.

Bu yazımızda, tanzim veya imhaları yönünden öncelik taşıyan katı formulu artık maddelerin zararlı etkilerinden korunmak, büyük yerleşme alanları çevresinde, tabii ve kültür peyzajları içinde teşkil ettikleri gelişmiş güzel yığınları bitki materyalinden de yararlanarak peyzaja kazandırmak, hatta kendilerinden faydalanılabilir hale getirmek için alınacak tedbirlere değineceğiz.

Katı artıklar, yer altı ve yer üstü madencilik çalışmalarının, diğer endüstriyel işletme ve produktivite faaliyetlerinin ve daha bir çok kullanımların sonucu olarak meydana gelirler. Pratikte şimdiye kadar devam eden bu yönlü faaliyetler, atılmış veya tepeler halinde yığılmış artık materyalin sıhhi ve estetik yönden rahatsız edici yabancı bünye olarak hissedilmesinden ve bu negatif etkinin gündün güne daha da kötüleşmesinden sorumlu bulunmaktadır. Sık sık, mevcut ve önceden koruma tedbiri alınmayan ana toprak tabakasına, tabii reliyefe, mevcut ağaç ve çallara, ayrıca yapı kitlelerine riayet edilmeden atılan ve yığılan artıklar, şehir periferilerinde, doğal ve kültür peyzajlarında içinden çıkılmaz problemler yaratmaktadır. Bu problemlerin ciddiyeti, çeşitli memleketlerde artıkların bertaraf edilmesi ve yeşil tepeler halinde tanzim edilmesi için gösterilmeye başlanan çabalardan anlaşılabilir.

Kullanılan materyalin sebep olabileceği güçlükler bir yana bırakılırsa, bu artık yığınlarının çevrelerine uyumu ve anlamlı şekilde değerlendirilmesinde aşağıdaki faktörler etkili olmaktadır:

- Artık materyalin ayırımı tabii tutulup tutulmadığı,
- Artık yığını formunun çevresiyle uyuma durumu ve yüksekliği,

- Materyalin, kayma ve erozyona karşı biyolojik ve teknik metodlarla güven altına alınıp alınmadığı,
- Muhit şartlarında pozitif yönde bir değişiklik yapıp yapılmadığı,
- Ağaçlandırma amacıyla alınacak, bir orman toplumu teşkil etmek amaçlı tedbirler sırasında intikal kademelerine riayet edilip edilmediği,
- Uygun bağlantı şebekelerinin ve rekreasyonel donanımın mevcut olup olmadığı,

ARTIK MATERYAL

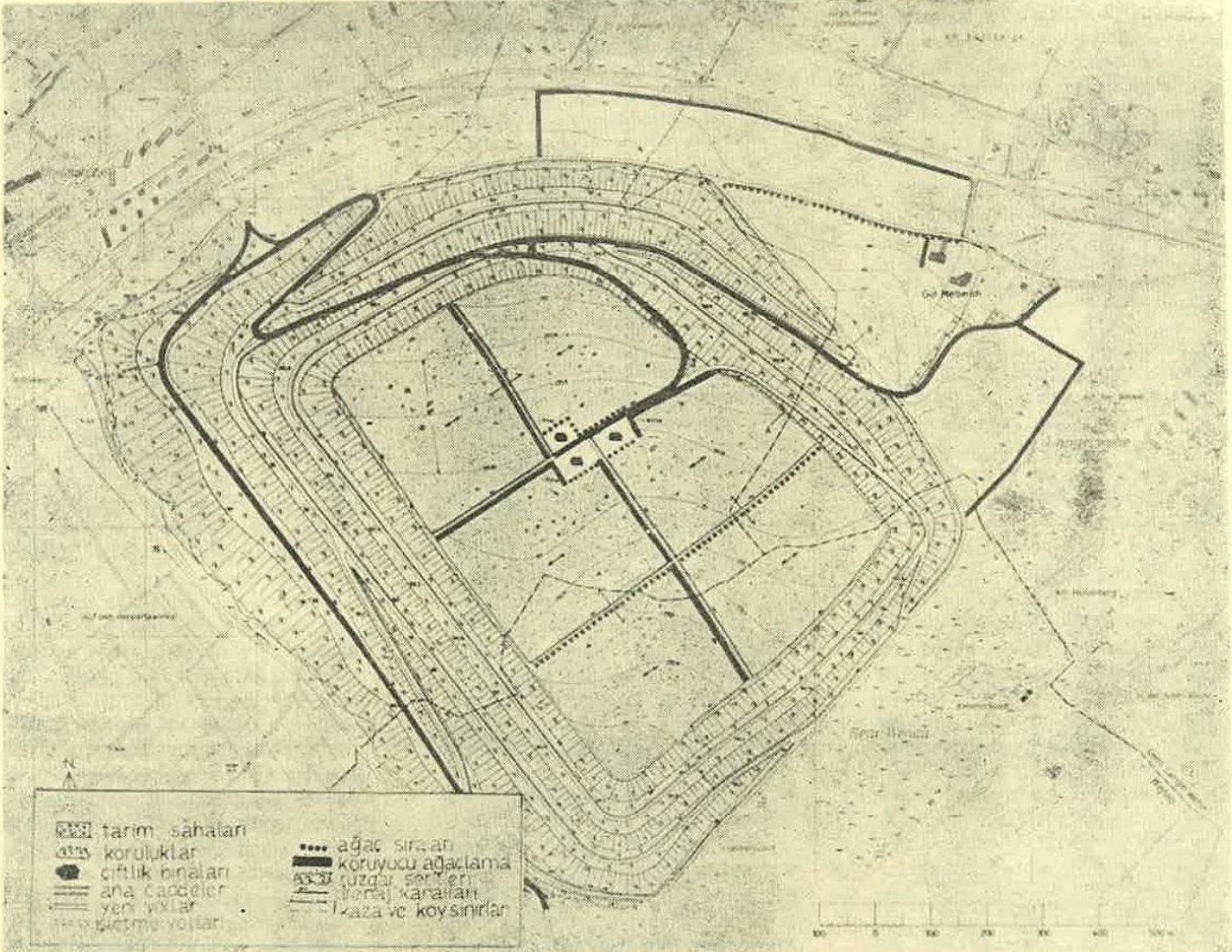
Bu materyaller orijin yönünden pek değişiktir. Tanzime en elverişli olanları, içinde kum, kil gibi unsurları da ihtiva eden ve bu nedenle yeşil örtü tesisi için daha iyi koşullara sahip olan çeşitli maden ocağı artıklarıdır. Şüphesiz alüvyal ve dilüvyal tabakalar, ince, topraksız ve kaba çakıllardan,

ibaret değillerse, yeşillendirme tedbirlerine tersiyer tabakalardan, özellikle steril kumdan teşekkül etmiş olanlardan daha çok uygundur. Fakat bu ikinci tabaka artıklarından oluşan yığınlar da, bugün mevcut Bitki Sosyolojisiyle ilgili canlı materyalden yararlanarak yapılan tahkimat ve Peyzaj Mimarisiyle ilgili pressipler de esas alınarak yeşillendirilebilmektedir. Yer altı madenciliğinde sık sık tali olarak çıkarılan kaba taşlı materyal ise, bu türlü çalışmalarda en büyük güçlüğü yaratmaktadır. Killi ve kumlu şistler, kum taşları genellikle pek kısa süre içinde ince materyal halinde parçalanma gösterir.

Esas büyük güçlük, çeşitli endüstriyel tesislerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan artık maddelerden doğar. Bunlara, curuflar, kazan külleri, taş ve maden kömürü külleri, çeşitli maden cevherlerinin

yıkınmasında ortaya çıkan artıklar dahildir. Yüksek fırın curufu, yol inşaatında kullanılan çok kıymetli bir materyaldir. Endüstriyel tesislerden havaya ...verilen gaz ve diğer uçucu artıkların imisyonu üzerinde yapılan araştırmalarla bağlantılı olarak linyit ve maden kömürünün uçucu külleri analiz edilmiş, Almanya'da Tarım ve Orman Bakanlığı adına yürütülen bu araştırmanın sonucuna göre aşağıdaki nisbetler tesbit edilmiştir.

Kızgın haldeki kayıp	Maden kömürünün uçan külleri (%)	Linyit kömürünün uçan külleri (%)
	2.10	16
SiO ₂	8.17	39
Al ₂ O ₃	11.34	27
Fe ₂ O ₃	18.16	8
CaO	42.00	3
MgO	7.20	2
SO ₂	10.00	1

ŞEKİL: 1

Ren Nlerchen linyit kömür işletmeleri civarında meydana gelen artık yığınlarının tanzim planı (G. Olschowy, 1962)

Pek tabii olarak kurşun, arsenik baryum sulfat gibi toksik etkili unsurları ihtiva eden materyalin ağaçlandırılması çok daha güçtür. Böyle hallerde başarılı ekim ve dikim, ancak toksince zengin materyalin zararsız bir tabaka ile örtülmesiyle mümkün olmaktadır. Bu tabakanın asgari 1 m. kalnlığında olması önerilmektedir.

ARTIK YIĞINININ YERİ VE FORMU

Çeşitli artıklar için uygun bir yerin seçimi, çevre peyzajı yönünden büyük önem taşır. Dalgalı araziler, peyzaja uyumu kolaylaştırır. Örneğin Almanya'da Ren Bölgesi Linyit kömürü işletmelerinin Nierchen/ Köln'deki artık yığınlarının yeri, bu mntıkada son bulan «Eifelberg» arızalarından yararlanarak öyle seçilmiş ve yığınlar öyle düzenlenmiştir ki, daha sonra yeşil saha plânlaması yapılan bu suni tepeler, dağ silsilesinin tabii yükseltilerinden ayırdedilememektedir. Korulukları, koruyucu bitki şeritleri, drenaj kanalları, plato kısmındaki tarım alanları, ana bağlantı ve işletme yollarıyla, ana bağlantı ve işletme yollarıyla, eski artık yığından en küçük bir ize rastlanmamaktadır. Arazinin dalgalı olmadığı, tepe ve dağların bulunmadığı yerlerde ise, mevcut veya kurulacak yüksek kitleli bir orman, ya da buna benzer bir orman kulisi bitişiğindeki bir alandan yararlanma olanağı araştırılmalıdır.

Suni yığın veya tepeyi formlandırma, çevre ile uyuşmada büyük önem taşır. Konimsi olarak şekillendirilmiş yığınlar, hem tabii meyil açılarının ağaçlandırmayı güçleştirmesi, hem de çevre peyzajına yabancı olmaları nedeniyle mahzurludur. Artık bünyelerin benzer şekilde yığınlar teşkil etmesi arzulanmamakla birlikte, üst yüzleri nisbeten düz olanlar çevreye daha kolay uydurulabilir. Üst yüz farklı seviyelerde tesviye edilir, meyilli satırlar da çeşitli açılarda ve farklı genişlikte teraslar teşkil ederse, daha çok başarılı örnekler ortaya çıkmaktadır. Genel olarak dik meyillerden kaçınmalıdır. Hatta artık materyal yığına ilişki elverişli değilse, katiyetle 1:2 (%50) den daha yüksek nisbette meyil teşkil etmemelidir. Prensip olarak 1:3 veya daha düşük nisbetlerdeki meyiller tercih edilmelidir. Çünkü, bu tip artık yığınları çevrelerine en çok uyabilenlerdir. Genel meylin 1:3 olması halinde, tepenin üst kenarında daha dik 1:2, orta kı-

sımlarda takriben 1:3 ve alt kenarlarda daha az nisbette 1:4 ki meyillerle formlandırılmaları mümkündür. Ancak, artık yığınının alt kenarı ile, üzerinde bulunduğu satıh arasında tatlı meyilli bir geçiş sağlanmalıdır. Böyle bir form ideal görünüşe çok yakın özellik gösterir.

Çeşitli genişlikteki ara terasların tesisi, artıkların farklı oluşlarından doğan güçlüklerin giderilmesi yönünden iyi olanak sağlar. Bu teraslar, yığın genel kenarının güvenliğini tehlikeye sokmadan, kısa aralıklarla daha dik meyil tesisine yardımcı olmaktadır. Ayrıca ara teraslar, drenaj sistemi ve yol (araç ve yaya yolları) şebekeleriyle iyi bir bağlantı halindedir ve ağaçlandırma yönünden özellikle elverişlidir. Ruhr (ALMANYA) kömür havzasındaki artıkların yığılması ve yeşillendirilmesiyle ilgili olarak yapılan çalışmalar sonucuna göre, teraslar arası düşey aralığın 10 m. olması önerilmektedir. Prof. LENDHOT (1960/62) da, teraslamaya tabi tutulmuş meyillerin yeşillendirilmesindeki kolaylıklara değinmekte, «Ne kadar sık teras tesis edilir, ne kadar geniş ve teraslar arasındaki meyil ne kadar az olursa yeşil tanzimle ilgili çalışmalar o kadar başarı ile yürütülebilir ve umumi meyil açısı da o kadar çok tabiiğe yaklaşır» demektedir. Adı geçen muharrir, ALMANYA'da R e m s c h e i d e r mntıkasındaki ince kumlardan müteşkil artık yığınları için 4m. genişlikte ve düşey aralıkları 4 - 5 m. olan teraslar teklif etmiştir. Ara meyil kısımlarında 1:2 lik açı, meyil umumi açısının 1:2.8 nisbetinde olması sonucunu doğurmaktadır.

R e n linyit kömür havzasında artık yığınlarının bu şekilde tanzime tabi tutulmuş yamaçlarında, küçük konutlar inşa etmek yönünde günden güne artan bir rağbet vardır. Bu ortamlarda, sadece seyrek ve ormanla kaynaşmış bir konut yerleşmesi söz konusu olabilecektir. Sirkülasyon şebekesi, su temini, rüzgârdan koruma ve peyzaj tanzimi gibi nedenlerle artık meylinin özellikle aşağı ve orta zonları, bu amaca daha uygundur. Genellikle 1:10 ve daha küçük nisbetlerdeki meyiller, hiç bir güçlekle karşılaşmadan yerleşme olanağı sağlar. % 25 (1:4) ve daha yüksek nisbette meyle sahip olan artık yığın kenarları ise, istisnai hallerde yerleşmeye tahsis edilebilir. Çünkü, özellikle sirkülasyon ve inşaat tekniği yönünden güçlükler or-

taya çıkar ve maliyet çok yüksektir.

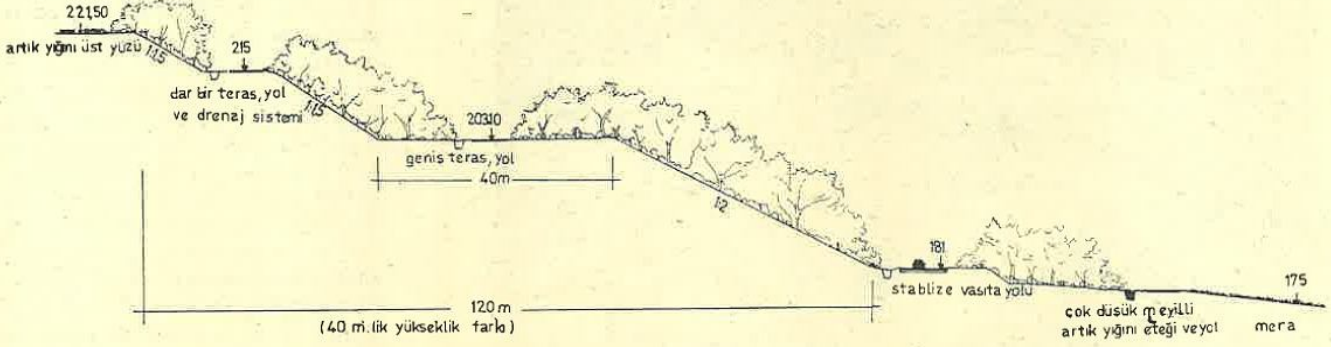
Meyil açılarına göre artık yığınlarının yamaçlarından yararlanma olanakları aşağıdaki gibi tesbit edilmiştir :

Meyil nisbeti Yararlanma olanağı

1:3 (%33.3)	Orman
1:4 (%25.0)	Orman
1:5 (%20.0)	Orman ve aşağı seviyelerde konut yerleşmesi
1:10 (%10.0)	Yukarı seviyelerde orman veya meyvacılık, orta kısım - aşağı seviyeler arası, çayır, konut.
1:20 (%5.0)	Çayır - mera veya konut yerleşmesi

Suni artık yığınları için ideal kabul edilebilecek yükseklik hakkında genel bir ölçü verilemez. Çünkü bu, her bir mahallin özelliklerine sıkıca bağlı bulunmaktadır. Kuşkusuz, ova özelliği gösteren mntikalarda yüksek bir artık yığını, tatminkâr şekilde tanzim etmek ve çevresiyle uyusturmak çok güçtür. Esas olarak, bir artık yığınının kenar meyilleri ne kadar elverişli, yani düşük meyilli olursa, o kadar yüksek tanzim edilebilir. Bu yükseklik ölçüsünü, komşu arazinin özelliği de etkileyebilmektedir. Yakınında bir konut yerleşmesinin söz konusu olduğu hallerde, bu alanın güneşlenmesini negatif yönde etkilemeyecek bir yükseklik arzulanır. Diğer yonden, görünüşü, gaz ve benzeri artıkların çirkinlik yaratan ve sıhate zararlı bir endüstriyel tesis önünde bu türlü tepeler pozitif etkilidir.

Yeni teşkil edilmiş bir artık yığını üzerinde materyalin kayma, yıkanma ve uçmaya karşı korunması, en önce alınması gereken tedbirlerdir. Suyun meyilli satırlardan, sevk edici tabakalar yardımıyla yüze çıkışı, geçirgen artık materyalin kat kat yığılması halinde söz konusudur. Böyle durumlarda suyun bir zarar vermemesi için, çıkış noktalarında yakalamp uzaklaştırılması gerekir. Teras ve yolların iç kısımlarında, drenaj kanallarına bağlı su toplayıcı çukurlar açılmalıdır. Bu takdirde, sadece pek az ölçüde üst satıh suyu meyil yönünde zararlı akıntı teşkil edebilir.

ŞEKİL : 2

Şekil 1 deki artık yığının üst yüzü ile eteği arasındaki plânlamadan sonra alınmış bir kesit. Genel meyil açısı 1/3 (G. Olschowy, 1962).

YEŞİL ÖRTÜ TEŞKİLİ

Artık yığını yüzü, çim, yonca ve diğer baklagil tohumlarıyla veya kalıp halinde getirilen çimlerle acele yeşilendirilmelidir. Bu, elverişli bir toprak materyalini gerektirir. İyi toprak ilişkisi, fazlaca etkilidir. Bu nedenle, artık yığma çalışmalarına başlamadan önce zeminin ana toprağı alınıp muhafaza edilmeli, ihtiyaç halinde daha sonra kullanılmalıdır. Artık yığını yüzeyine ince bir tabaka olarak serilecek bu toprak, çoğu zaman tohumla hızlı bir yeşilendirme olanağı sağlar. Kullanılacak çim ve baklagil türleri, toprak çeşidine bağlı olarak seçilmelidir.

Heyelan ve su erozyonu zararlarına karşı cansız ve yeşil çitler, çalı demetleri uygun birer unsurdur. Zemin, vejetasyona kötü etkili materyalden oluşmadıkça yaş söğüt dallarından örülen çitler tercih edilir. Örgü çitler, yatay hatlar veya eşkenar dörtgen formunda tanzim edilir. Eşkenar dörtgen formu, dörtgenlerin içinin ince toprak materyali ile doldurulabilmesi, daha sonraki tohum ekme ve fidan dikim çalışmalarını kolaylaştırması nedeniyle daha çok yarar sağlar.

Fazlaca kayma ve erozyon tehlikesine maruz dik meyilli yamaçların, kuru çalı demetlerinden yararlanarak korunmasıyla iktifa edilebilir. Eğer bir heyelan tehlikesinin önlenmesi söz konusu ise, çalı demetlerinin meylin diklik derecesiyle bağlantılı olarak tahta çivi veya kazıklarla o nisbette derine yerleştirilmesi zorunludur.

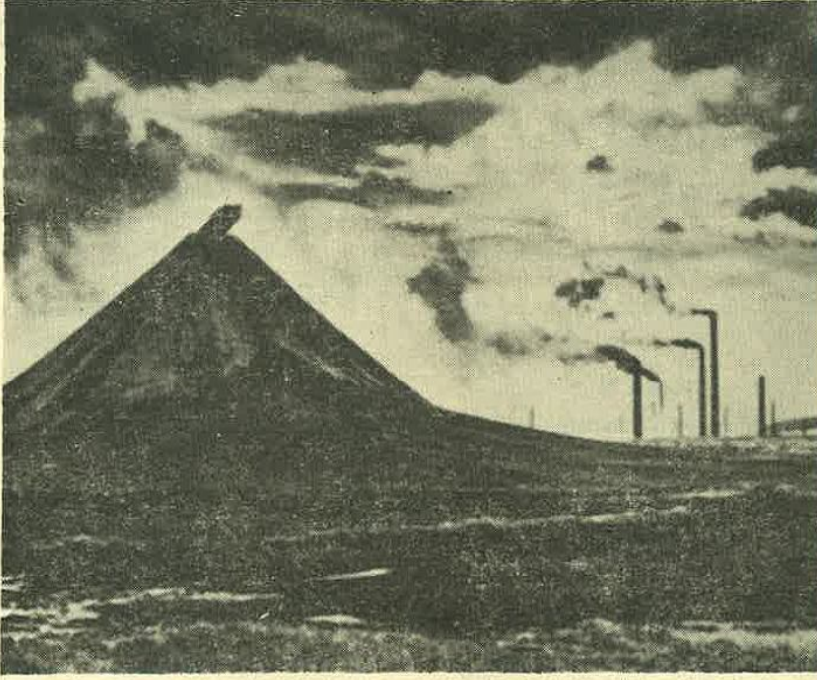
Artık yığınları ortamı, ağır materyal, dik meyil, rüzgâr yönünde bulunuş gibi çoğunlukla pek elverişsiz yetiştirme olanağı gösterdiğinden, önce bu türlü özellikler ıslah edilmelidir. Ana toprak materyalinden yararlanarak yapılan tecrü-

beler, pek farklıdır. Artık maddelerin ince bir tabaka şeklinde toprakla örtülmesi, ağaç ve çalılar için pek az başarı olanağı sağlar. Diğer yönden artıklar içinde yeter derecede ince bünyeli toprak bulunur ve bitkiler, bu ortama uygun olarak seçilirse, iave ana toprak kullanmadan da kiteli yeşil örtü tesis edilebilir. Çeşitli denemeler, ana toprak materyalinden yararlanarak pek çabuk olarak bir canlı örtü teşkil edilebileceğini göstermiştir. Bu çalışmalarda öncü bitkilerden yararlanmanın önemi büyüktür. Böylece ana toprak materyalinden yararlanarak ıslah edilmiş bir ortamda öncü bitkilerle birlikte sonraki toplulukların müşkül-pesent türlerine de yer vermek mümkündür. Her türlü tohum ekiminde, ana toprak katkısı mutlak yarar sağlamaktadır. Ağaç ve çalı dikiminde bitkilere bir başlangıç hızı vermek söz konusu ise de, köklerin derinlere nüfuzunu güçleştirecek çeşitli horizonların teşekkülü önlenmelidir. Bu husus, hem ana toprağın sathi olarak yayılmasında, hem de dikim çukurlarına verilmesinde söz konusudur. Herhalde de ana toprak, artık materyal ile iyice karıştırılmalıdır. Daha sonraki ortam ıslah çalışmaları, toprağı hümüşçe zenginleştirmek ve bakteri hayatını faaliyete geçirmek için organik artıklar ilavesi şeklinde devam eder. Örneğin Prof. Dr Buchwald, Güney Württemberg/Hohenzoller'deki (Almanya) fazla yağlı artık yığınlarının yeşillendirilmesinde, meyva posalarını bu amaçla kullanmıştır. Dikimi yeni yapılmış ağaç ve çalılar zararlı rüzgâr etkisinden korumak için, ağaçlandırma sahasında suni veya tabii materyalden rüzgâr sperleri tesis edilmeli, çizgi veya sırası dikim tercih edilmelidir. Çiz-

gi ekimi ile bitki, toprağı ve suyu daha kolay tesbit edebilen yatay bir gelişme ortamı kazanmış olur.

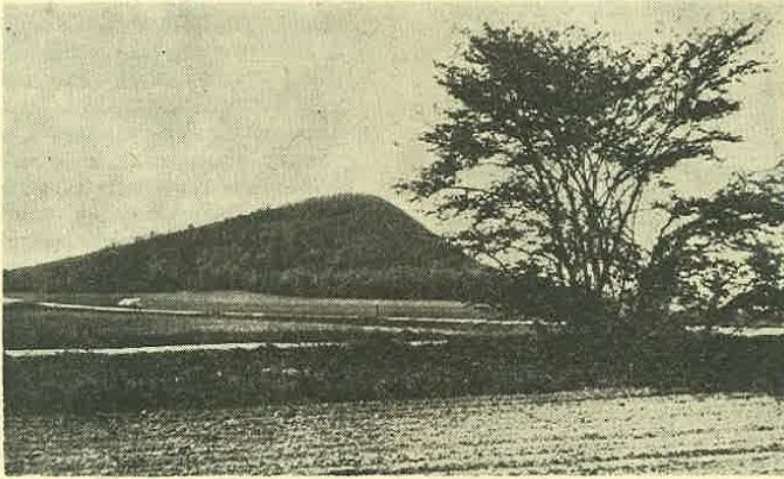
Çoğu artık yığınlarında görüldüğü gibi, kötü yetiştirme şartlarına sahip bir ortamın ağaçlandırılması söz konusu olursa, öncü bitkilerden yararlanma zarureti vardır. Değişik materyalden oluşmuş meyilli ortamların yeşillendirilmesinin çeşitli safhalarında kullanılan aşağıda belirtilmiş önemli bazı öncü bitkilerinden, suni artık yığınlarının tanziminde de aynı amaçla yararlanılabilmektedir. Almanya'da, bu konuda yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ren Linyit Kömürü Havzası artık yığınlarının ağaçlandırılmasında, dilüvyal kumların lös ve alüvyal bünyelerle karışımı olan toprak kullanılmıştır. Bu karışım, meyil yönüne göre kurak mıntıkaların Çam - Meşe ormanlarından, yine kurak ortamların Saplı Meşe - Huş (Quercus - Betuletum typicum) ormanlarını takiben, Kayın - Meşe ormanlarına (Fago - Quercetum) kadar, Quercus robur (Saplı meşe), Pinus nigra (Kara çam), Quercus rubra (kırmızı meşe Betula pendula (salkım huş), Sorbus aucuparia (Kuş üvezi), Populus tremula (Titrek kavak), Prunus avium (Kuş kirazı)..... gibi ağaçların, ayrıca da orman kenarlarında Salix caprea (keçi söğüdü), Prunus spinosa (çakal eriği), Crataegus oxyacantha (ahç) ve Sarothamnus scoparius (Cytisus sc. - keçi tırılı)'un kolayca yetişebildiği yeter derecede ince bünyeli kısımlara sahiptir.

Buchwald (1955), Güney Württemberg'de (Almanya) yağ muhtevası yüksek artıkları ve fazlaca bazik curuf yığınlarını başarı ile ağaçlandırmıştır. Bu ortamda sadece, başlangıç safhasının Geum - Melilotus topluluğu ve derin olarak

ŞEKİL : 3

Völklingen/Röchlingswerke'nin endüstri Peyzağı - Devamlı yükselen curuf yığınları (J. Lischke)

ŞEKİL : 4

Salzgitter Almanya) mntikasındaki bu artık yığını, ağaçlandırılmış şekilli ve bakımlı görünüşüyle, engebesiz arazi morfolojisini ve Peyzağı zenginleştirici bir rol oynamaktadır. (W. Birker)

parçalanmış şistler üzerinde nihai orman safhası olarak Meşe - Kayın karışık ormanlarının yetişebileceği bilinmekteydi. Buradaki öncü bitki topluunda beyaz ve sarı taş yoncaları (*Melilotus albus* ve *Melilotus officinalis*), konut yerleşmesi ve Şirkülasyon ağı için yüksek bir değer olarak dikkati çekmiştir. Taş yoncası azot depo etmekte, hüms teşkil etmekte ve kökleriyle toprağı tutucu, bağlayıcı rol oynamaktadır. Bu nedenle, ağaç ve çalıların ara bitkisi olarak kullanılı-

mıştır. Öncü bitkilerin aşağı yukarı % 50 si, *Alnus incana* ve *Alnus glutinosa*'dan müteşekkilidir. Bunları takiben *Populus tremula* (Titrek kavak), *Betula pendula* (Salkım Huş) ve *Sorbus aucuparia* (Adi üzve) gelmektedir.

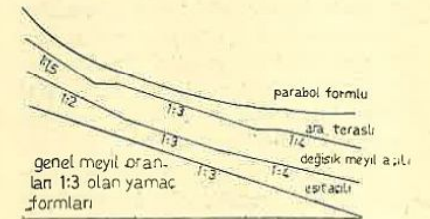
Lendholt (1960/1962), Remscheid mntikasındaki (Almanya) kumlu artıkları yeşillendirme olanakları üzerine bilgi verir. Burada, yapıya uygun olarak % 6,1 oranında kil ihtiva eden gevşek bir kum söz konusudur. Yeni kum yi-

ğınlarında relatif yüksek bir potasyum orta derecede fosfor ve 8.4 PH değeri tesbit edimiştir. Bitkiye zararlı madde bulunmamaktadır. Eski kum yığınlarında ise, tek yıllık bitkilerden çok yıllık perenial bitki topluluklarına ve nihayet müşkül-pesent ağaç ve çallara (*Salix caprea*, *Rosa canina*, *Crataegus oxyacantha* ve *Sambucus nigra*... gibi) kadar farklı inkişaf safhaları görülebilmmiştir. Öyle ki, bu artık yığınları meşe - Dişbudak ormanlarının yetişme ortamı olarak gösterilebilmektedir.

Weyl (1960), Wiesbaden - Biebrich'deki kireç taşı ocaklarının sonucu olan moloz yığınlarının ağaçlandırılmasında, *Acer campestre*, *Ulmus carpinifolia*, *Betula pendula*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus oxyacantha*, *Rosa canina*, *Prunus spinosa*, *Ligustrum vulgare*, *Malus sylvestris* ve *Pyrus*, (Yabani armut) dan müteşekkil bir öncü ormanı başarı ile kurmuş ve nihai örtü olarak bir Kayın - Meşe (*Fago-Quercetum*) karışık ormanının meydana gelmesi için çaba göstermiştir.

Ungewitter, (1955), Ruhr havzasındaki artık yığınları üzerinde kullanılan ağaçlama materyaline, % 30 - 50 oranında Kızılağaç (*Alnus glutinosa* ve *A. incana*) dahil etmiştir. *Alnus glutinosa* ilk üç yılda çok iyi gelişmiştir. Kırmızı meşe (*Quercus rubra*), dikiminin ikinci yılında çok kuvvetli olarak gelişmiş, *Betula pendula*, büyümesini takiben tohumla kendiliğinden yayılma göstermiştir.

Roosen (1959), yine Ruhr havzasındaki artık yığınlarında, çeşitli ağaç ve çalı türleri ile yapılan denemelerden bahseder. Elde edilen sonuçlara göre, *Alnus glutinosa* bu türlü çalışmalar için en önce akla gelmelidir. Her iki Kızılağaç türü (*Alnus glutinosa* ve *A. incana*), azot toplayıcı özellikleri nedeniyle toprağı islah edici rol oynamaktadır. Akasya (*Robinia pseudacacia*), takviye edilmiş curuf yi-

ŞEKİL : 5

Artık yığınları kenarında görülebilen meyil formları

Meylli Ortamların Yeşillendirilmesinde Yararlanılan Önemli Bazı Öncü Bitkiler

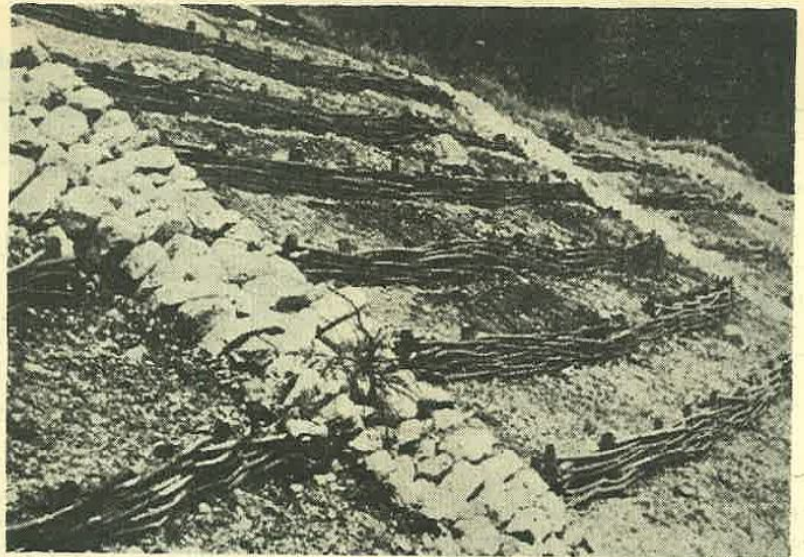
Safhalar	Yararlanılan Bitki Türleri	Yetiştirme şekli	Yetiştirme Ortamı											Op. Yük. (m.)			
			Kum		Kum taş. Granit		Şist Gnays		Kireçli Kum-taşı Lös		Moloz	Kireç taşı					
			k	n	k	n	k	n	k	n	k	k	d		n		
Başlangıç safhası bitkileri	Aira canascens	th	×													0.3	
	Agrostis sp.	»	×	×												0.5	
	Melilotus albus	»														2.0	
	Lotus sp.	»														0.3	
	Dactylis sp.	»														1.2	
	Anthyllis sp.	»														0.3	
	Cronilla varia	»														0.5	
Misafir öncü bitkiler	Medicago sp	»														0.8	
	Lupinus luteus	»	×	×												1.2	
	» albus	»														»	
	» angustifolius	»														»	
	Sinapis sp.	»														0.8	
	Phacelia sp.	»														0.5	
	Teknik yönden yardımcı bitkiler	Salix amygdalina fd ve ç	fd ve ç														6.0
» viminalis		» »														10.0	
» purpurea		» »														6.0	
» alba		» »														12.0	
daphnoides		» »														30.0	
Papulus nigra		» »														30.0	
Perenial bitkiler safhası		Achillea sp.	th														0.5
	Origonus sp.	»														0.5	
	Pastinaca sp.	»														1.2	
	Sanguisorba sp.	»														0.5	
	Plantago sp.	»														0.5	
	Genista sp.	fd ve th	×	×												2.0	
	Rubus sp.	» »														1.2	
	Salix caprea	» »														10.0	
	Sambucus nigra	» »														6.0	
	» racemosa	» »														4.0	
	Prunus mahaleb	» »														6.0	
	Rosa spinosissima	» »														1.0	
	» canina	» »														3.0	
	Crataegus sp.	» »														5.0	
	Ligustrum sp.	» »														4.0	
Öncü Orman safhası	Clematis sp.	» »														5.0	
	Lonicera sp.	» »														2.0	
	Pinus sp.	» »	×	×												20.00	
	Alnus incana	» »														30.0	
	Acer campestre	» »														15.0	
	Ulmus »	» »														25.0	
	Büyük Ağaçlar saf. (Nihai yeşil örtü)	quercus robur	» »	×	×												40.0
		» sessiliflora	» »														40.0
		Castanea vesca	» »														30.0
		Fagus cordata	» »														40.0
» »		» »														40.0	
» »		» »														25.0	
Carpinus sp.		» »														30.0	
Fraxinus sp.		» »														30.0	
Acer pseudopl.		» »														30.0	
» platanoides		» »														20.0	
Ulmus glabra	» »														30.0		
Robinia pseudoac.	» »														30.0		

k : kurak
d : zaman zaman nemli
n : nemli
th : tohumla
fd : fidanla
ç : çelikle

ğınları için vazgeçilemez bir bitki türü olarak nitelenmiştir. Betula pendula, ağır bünyeli artıklar üzerinde barınabilmiştir. Sorbus (üvez) türleri arasında S. intermedia, en uygun olanıdır. Acer pseudo-platanus, kuzeye bakan artık yığını yamaçlarının aşağı seviyelerinde, özellikle taze ve gevşek bünyeli çöp yığınlarında iyi gelişme gösterebilmektedir. Quercus rubra (Kırmızı meşe), tohumla daha iyi ve fazla firçe vermeden gelişmekte Tilia cordata da, atmosferik koşullar altında yumuşayan artık materyali üzerinde tahmin edilenden daha hızlı ve daha iyi yetişebilmektedir. Acer campestre'se, diğer Acer türlerinden daha kanaatkâr olması, ortama kolayca uyması ve çeşitli yaraşmalarına karşı daha emin bir tür olarak tanınması nedeniyle fazla önem verilmelidir. Kara ve Ak kavaklar (Populus nigra ve P. alba), kültür kavaklarından daha kanaatkâr, sert ve rüzgâra dayanıklıdır. Roosen, artık yığınlarının yeşillendirilmesinde ışık ve gölgeye mukavim, derin ve sathi köklü, kuvvetli ve zayıf gelişme gösteren söğüt türlerinin, ortama uyabildikleri takdirde muntazam fasillarla dikimine büyük önem vermiştir.

Artık yığınlarının öncü ve sathi kaplayıcı bitkileri olarak beyaz ve sarı Taş Yoncaları (Melilotus albus ve M. officinalis), hem aside dayanıklı olmaları, hem de kireçten hoşlanmaları nedeniyle öncelik kazanır. Tek yıllık mavi ve sarı Lüpenler (Lupinus angustifolia ve L. luteus), PH değeri 4'e kadar düşen fazla asit, kireçsiz ortamlarda yetişebilmektedir. Seifert (1960), lüpen tohumlarını bunlara has bakterilerle aşılamaı, ağaç ve çalıları tek yıllık lüpen içine, taş yoncalarına ise, ikinci yılda dikmeyi tavsiye etmektedir.

Ortamın elverişlilik derecesine göre, müteakip inkişaf kademelelerinin ağaç ve çalıları ya hemen öncü bitkilerle, ya da daha sonra top rak iyi bir özellik kazandıktan sonraki bir devrede dikilmelidir. Elverissiz şartlarda ancak uzun yıllar sonra ulaşabilen yeşillendirme hedefi, müşkülpesent türlerin ve kıymetli ağaç örneklerinin de dahil bulunduğu nihai vejetasyon varlığı olarak nitelenmektedir. Bu vejefasyon örtüsünün bakım ve işletmesi, bakım ve inkişaf kademelelerine uygun olarak yürütülmelidir. Böylece belirli bir süre sonra öncü, besleyici ve ortamı islah edici ağaç ve çalılar azalacak veya tamamen ortadan kalkacaktır. Bu durum, kızıl ağaç ve kavaklar için de söz konusudur. Ancak, müteakip a-

ŞEKİL : 6

Yatay olarak tesis edilmiş örgü sistemi ile korunan bir meyil. Dikine sıralanmış taş döşemeler, direnaji sağlamakta. (K. Buchwald)

ğaç ve çalı türlerinin tam zamanında dikilmesi ihmal edilmemelidir.

Şimdiye kadar bahsedilen esas ve prensiplere uygun olarak tanzimi tamamlanan artık yığınları, kültür peyzajının kıymetli uzuvları haline gelebilir. Bunların çalı ve ağaç varlığı, sıhhatli bir peyzaja hoşlanılan katkı olarak nitelenebilir ve ayrıca odun, kereste temin etmek gibi yararları vardır. Yine bu yeşil yükseltilerden, rekreasyonel yönden de faydalanılmak tadır. Bir çok büyük Alman şehri kenarında oluşan yeşil tepeler, bu türlü örnekleri teşkil eder. Batı Berlin'de artıklardan oluşan dağ şeklindeki yükseltilerin tanzimi, yeşillendirilmesi bunların en başarılısidir denilebilir.

Artık yığınlarında plânlanan rekreasyonel tesisler, iyi bir bağlantı olanağına sahip olmalıdır. Daha düşük meyil ve az sayıda basamaklarla yaşlı ziyaretçilerin de itibara alınacağı bir yaya ve gezinti yolları ağı kurulmalıdır. Bu tesislerin ne dereceye kadar özel bir ulaşım elverişli olacağı, mevcut koşullara bağlıdır. Her halükârda % 10 oranına kadar meyilli yol tanzimi mümkündür.

İşletme araçları için plânlanan yollarda ise, % 5 - 8 den daha yüksek oranda meyil düşünülmemelidir. Bütün bu yollarda, meyil iç yönündeki kenar boyunca drenaj hendeği açılması ve yol sathının içe doğru biraz meyilli olması, ulaşım ve drenaj güvenliği yönünden arzulandır.

Tanzimi tamamlanmış, yeşillenirilmiş artık yükseltilerinin, hangi tip rekreasyonel tesislerle donatılacağı, lokal taleplere bağlıdır. Oyun ve spor sahaları, kış sporu tesis-

leri, kamping alanları, güneşlenme çayırları, açık hava tiyatroları, seyir noktaları, gazino ve lokantalar, sıhhi tesisler bu arada söz konusu olabilmektedir. Ayrıca çeşitli atmosferik olaylara karşı düşünilen koruyucu kulübeler tepelerin eteklerinde de yeteri kadar otomatik alanı kurulmalıdır. Çevre peyzajının ormanları, korulukları ile bir bağlantı olanağı, arzulanan diğer bir husustur.

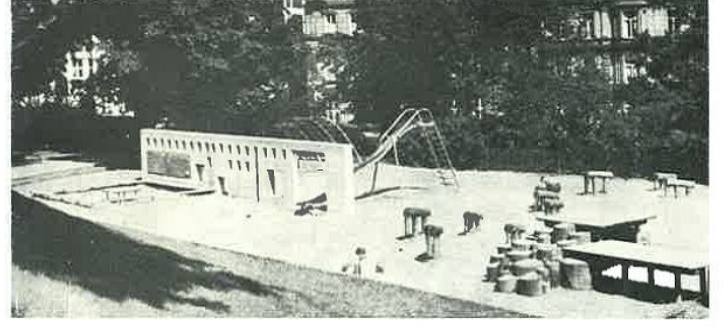
SONUÇ

Çeşitli kullanımlar sonucu oluşan artıklar memleketimizde de, özellikle büyük şehirler ve endüstriyel tesisler civarında problem teşkil eder. Bunların düzlük, dere ve vadi içlerine rastgele atılması nedeniyle, tabii ve kültür peyzajları içinde çeşitli çirkinlik örnekleri ortaya çıkmakta, yeryüzü ve yeraltı suları ile atmosfer kirlenmekte, bitki ve hayvan, çeşitli bulaşıcı hastalıkların kaynağını teşkil etmeleri (şehir artıkları) yüzünden de insan sağlığı tehdiude uğramakta, daha bir çok doğal ve kültürel değerler zarar görmektedir. Şehir artıklarının imhası konusu zaman zaman ele alınmakta ise de, şimdiye dek etkili bir sonuç elde edilmiş değildir. Çeşitli ocaklar ve endüstriyel tesisler civarındaki artık yığınlarının imhası veya çevre peyzajına intibak ettirilmesi yolunda da atılmış bir adım yoktur. Yürütmüzdä büyük şehirlerin hızla genişlemesi, endüstrinin de son yıllarda fazlaca gelişme ve yayılma göstermesi, gözönünde bulundurulacak olursa, bu türlü çabaların önemi ve bir an evvel başlaması gereği anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtilen esaslardan bu çalışmalarda yararlanmak mümkündür.

ansiklopedik bilgiler

Çocuk bahçesi oyun elemanları

1, 2 Heykel görünümlü beton oyun aletleri. 3, 4, 5 çeşitli tırmanma, kayma elemanları 6 Bahçede büyük ölçülü plâstik formlarla yaratıcılık - Yeni bir oyun elemanı

4

5

1

6

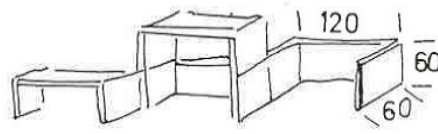
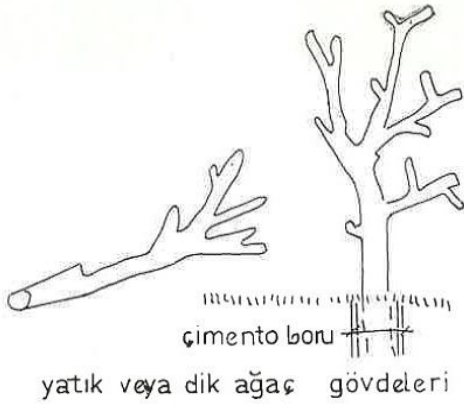

2

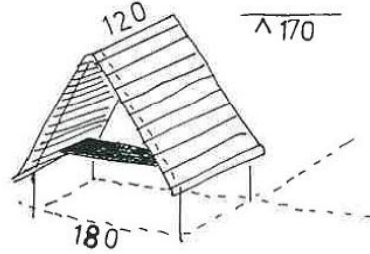

6

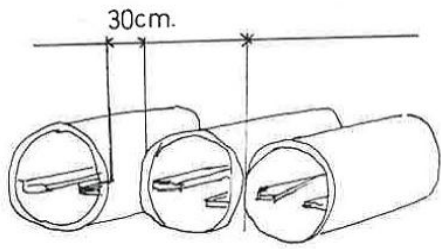
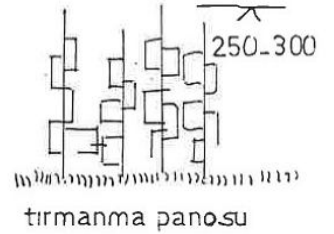
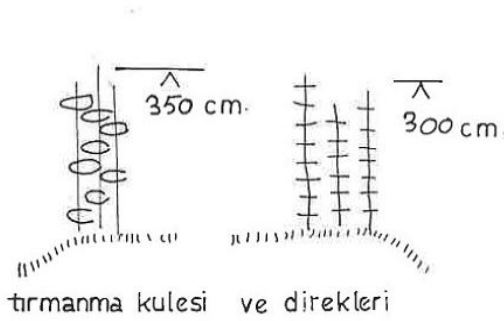
● KONSTRÜKSİYON DETAYLARI

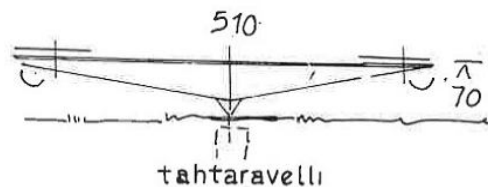
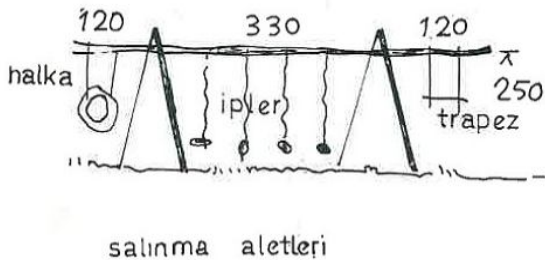
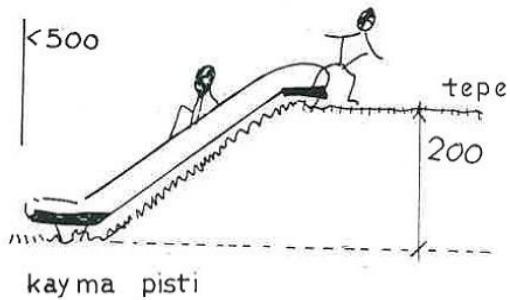
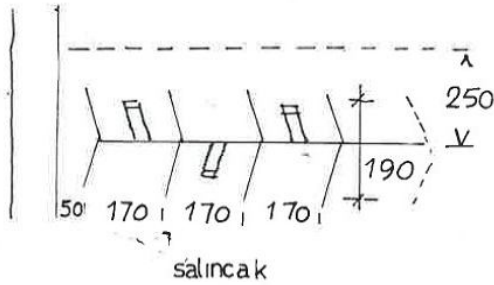
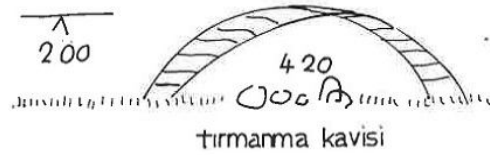
çesitli kombinasyonlar teşkil edilebilen çimento plaklar

münferit veya grup halinde ahşap evcikler

125 cm. çaplı 200 cm uzunlukta, münferit veya grup olarak kullanılan, içi renkli ve banklar da yerleştirilebilen çimento borular (min 30 cm. aralıkla veya bitişik)

• BİTKİ TANIMI

PORSUK

Taxus (Lat.)

Yew (İng.)

Eibenbaum (Alm.)

Familiyası : TAXACEAE

Genel Özellikleri : Çoğunlukla 6 - 8 m boyunda herdem yeşil bir ağaçtır. Ender olarak 20 m ağaç formunda olur. Genellikle dalları yaygın büyür ve geniş alçak bir taç teşkil eder. Hatta dalcıklar çok defa sarkıktır. İbrelere ışığa göre tarak gibi sıralanmıştır, uçları küt, üst çizgileri koyu, alt yüzleri soluk yeşil renktedir.

Yapraklarında bulunan bir çeşit toksin sebebiyle hayvanlar için tehlikeli bir bitkidir. Formu bakımından olduğu kadar koyu yeşil iğne ve kırmızı kahve renkli gövdesi ile dekoratif bir bitkidir.

İklim ve Toprak İstekleri : Fazla asitli olmamak şartıyla her çeşit toprakta gelişebilir. Bununla beraber, kireçli ve killi formasyonları tercih eder. Gölgeye çok dayanıklıdır. Esasen bir çok orman bölgelerinde gölge bitkisi olarak görülür. Belli başlı bütün ormanlarımızda (Ayancık, Rize, Bolu, Trakya, Ayanos) bulunur. Soğuğa ve rüzgâra çok dayanıklı bir bitkidir.

Peyzaj Sanatında Kullanış Yerleri : Gerek fonksiyonel, gerek estetik amaçlarla yapılacak bütün plântasyonlarda ekolojik şartlar dikkate alınarak, kullanılacak güzel bir bitkidir. Budamaya elverişli oluşu onu ideal bir çit bitkisi yapar. Ayrıca tarihi bütün formal bahçelerde geometrik formlarda heykel gibi kullanılmıştır. California'da ev bahçesi parklar ve bulvar orta şeritlerinde tek tek veya gruplar halinde kullanılabilir.

Önemli çeşitleri : Taxus baccata (Adi porsuk) Türkiye'de bulunan tür budur. Taxus baccata fastigiata (İrlanda porsuğu) sütun şeklinde büyük çok dekoratif bitkidir. Taxus baccata fastigiata aurea (altın sarısı yapraklı porsuk) Taxus baccata prostrata (yerde sürünen yatık formu porsuk). Bu çeşitler özellikle estetik gayelerle yapılacak plântasyonlarda tercih edilmelidirler.

Üretimi : Taxus baccata genellikle tohumdan üretilir. Tohumlar ekimden önce katlanmalıdır. Diğer isim yapmış türler aşı ve çelikle üretilirler.

SÖĞÜT

Salix (Lat.)

Willow (İng.)

Weide (Alm.)

Familiyası : SALICACEAE

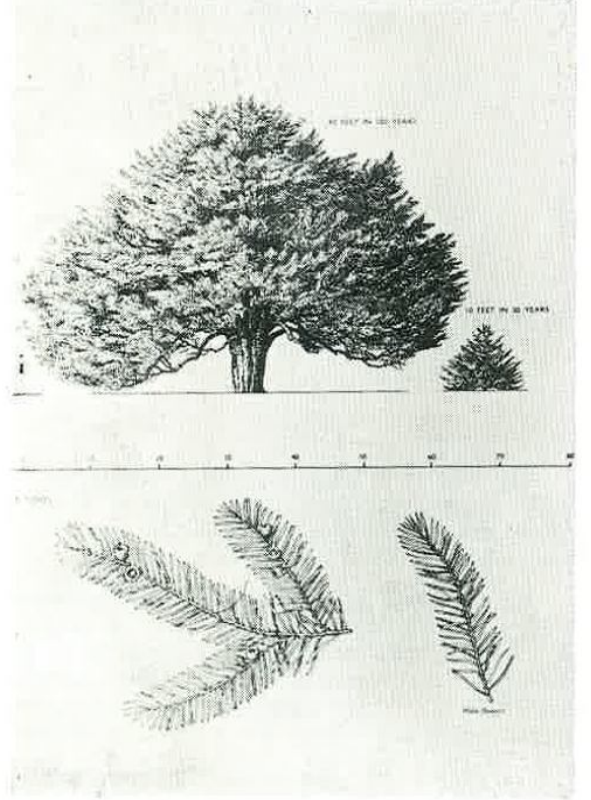
Genel Özellikleri : Kışın yapraklarını döken çok ender olarak herdem yeşil ağaç veya çalı formundaki bitkilerdir. Peyzaj sanatında daha ziyade form özellikleri için kullanılırlar. Yaprakları şerit şeklinde, destere dişli dişli veya düzdür. Dişliliği sarmal veya ender olarak karşılıklıdır. Çiçekleri püskül şeklindedir. Taç şekilleri dallanmaya göre çok değişiklik gösterir. Yaprak renkleri sarımsı yeşil, koyu yeşil arasında geniş bir varyasyona sahiptir.

İklim ve Toprak İstekleri : Söğütler geniş bir yayılış alanı gösterirler. Ilıman bölgelerde olduğu kadar serin mntıklarında da yetişebilirler. Nemli tınlı süzek toprakları tercih ederler. Ağır killi ve durgun rutubetli topraklardan hiç hoşlanmazlar. Güneşli bölgelerde daha iyi gelişirler.

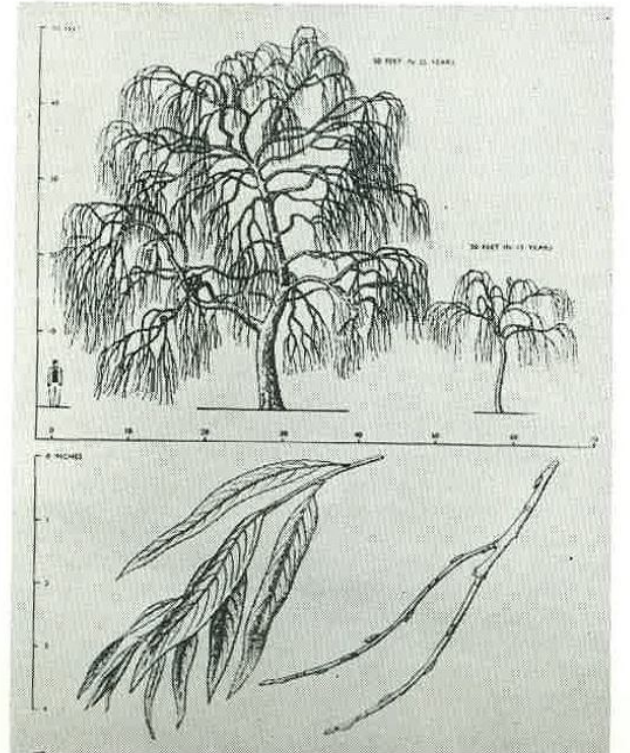
Peyzaj Sanatında Kullanış Yerleri : Esas itibariyle form özelliği kadar taksir ve renk özellikleri de bu bitkileri cazip türler haline getirir. Özellikle salkım formu iri ağaçlar su kenarı plântasyonu için çok güzel elemanlardır. Parklarda ev bahçelerinde, bulvar orta şeritlerinde ve Karayolları rekreasyon alanları çevrelerinde kullanılacak çeşitli türleri vardır.

Önemli Çeşitleri : Peyzaj plântaması bakımından Salix vittelina pendula ve Salix babilonica, salkım formu özelliği için ideal bitkilerdir. Salix caprea (keçi söğütü) orta boylu ve dalcık rengi, tomurcuk güzelliği için tercih edilirler. Salix purpurea (erguvan söğüt) fonksiyonel plântasyonları için idealdir.

Üretimi : En kolay yol çeliktir.

Taxus baccata

Salix babilonica

Toprak topunun en üst kısmında 15 - 20 cm. yukarıda ve çapı, ağacın gövde kalınlığına göre yeteri genişlikteki demirden bir halkaya, kancalı zincirlerle kök toprağı topu kancalanır. Çukurdan çekme işlemi küçük ağaçlarda elle yapılabildiği halde büyük ağaçlarda bu iş için özel olarak vinç, palangalı sehpa veya motorlu çeki araçları kullanılır. Nakliyatın yapılacağı araçlar üzerinde sap samanla doldurulmuş özel yastıklarla takviye edilmiş ahşap platformlara çekilen ağaçların, dal ve diğer kısımlarının zarar görmemesi için gerekli tedbirler alınır. Diğer yandan nakliyatın yapılacağı güzergâh boyunca mevcut yüksek gerilim hatlarının ve diğer engelleyici tesislerin zararlarını önlemek için ilgili kuruluşlar nezdinde gerekli işbirliğinin önceden temin edilmiş olması zorunludur. Nakli yapılan değişik büyüklükteki ağaçlar, kök toprağı sarılı ve kap içinde yetiştirilen bitkilere tatbik olunan dikim tekniği şartları içinde yeni yaşamlarını sürdürecekleri topraklarda, geldikleri yerdeki yön durumları gözönünde tutularak dikilirler.

9 METRE VE DAHA YÜKSEK BOYLU KÖK TOPRAĞI SARILI VE TAŞINABİLİR AĞAÇLAR :

1 — Kasım - Mart aylarında ve bir ön hazırlık istemeden taşınabilir ağaçlar :

Acer pseudo-platanus	Populus nigra pyramidalis
Aesculus hippocastanum	Robinia pseudo-acacia
Alnus glutinosa	Salix alba coerulea
Fraxinus excelsior	Tilia argentea
Platanus acerifolia	Ulmus campestris
Populus alba	

2 — Az bir ön hazırlık isteyen ve Şubat ayı sonunu geçirmeden taşınması gerekli ağaçlar :

Ailanthus glandulosa	Picea omorica
Catalpa bignonioides	Pinus nigra
Cratagus monogyna	Pinus sylvestris
Ginko biloba	Pyrus salicifolia
Gladitschia triacanthus	Quercus coccinea
Liriodendron tulipifera	Quercus palustris
Larix europea	Quercus pedunculata
Malus sp.	Sorbus aria
Picea excelsa	Sorbus aucuparia

3 — Kasım - Şubat aylarında ön çalışma hazırlıkları elzem olan taşınabilir ağaçlar : (Ilex ve Magnolia ağaçlarının taşınması işinin Ekim veya Nisan'da yapılması daha uygundur)

Betula alba	Ilex aquifolium
Carpinus betulus	Juglans regia
Fagus silvatica	Magnolia denudata

Ağaç yüksekliği cm.	Taç genişliği cm.	Toprak üstü gvde çapı (cm.)	Kök toprağı topu çapı (cm.) +	Ağacın yaklaşık ağırlığı (Ton)
4.50	3.00	12.5	120	1
6.00	3.50	15	150	1.5
6.50	4.45	17.5	165	2
7.25	4.75	20	180	2.5
7.75	5.50	22.5	195	3
8.50	5.75	25	210	3.5
9.00	6.00	27.5	240	4.5
9.50	6.50	30	270	6.5
10.50	7.25	32.5	300	9.5
11.50	7.50	35	330	12
15.00	10.50	40	390	20

+ Fidanlıklarda kök budaması ve bakım görmüş ağaçların kök toprak topuna ait ölçüler daha küçük olabilir.

doğal arazi birimi

Amerika - Harvard Üniversitesi Peyzaj Mimarisi Bölümü ve Lisans üstü Dizayn Okulu üyelerinden Raymond K. Belknap ve John Fortado, çevre tanzimi ile ilgili metodları inceliyerek bir rapor yayınlamıştır.

Bu inceleme raporu üç uzmanın konu ile ilgili çalışmalarını kapsamaktadır :

Kanada arazi şekillendirme uzmanı G. Angus Hills,

Madison, Wisconsin Üniversitesinden Prof. Philip H. Lewis, Jr.

Philadelphia, Pennsylvania Üniversitesinden Prof. Ian Mc Harg.

Bu uzmanların çalışmaları, peyzaja ait çevresel sorunlardaki teknik özelliklerin ulusal ve beynelmül bir önem kazanmakta olduğunu aksetirmektedir.

Aşağıdaki yazıda, Belknap - Furtado grafik özeti içinde adı geçen üç teknik ile Hills'e ait sistemle ilgili açıklamaları bir arada bulacaksınız.

Çeviren :
Dr. Salih VURAL

A. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj
Mimarisi Bölümü Asistanı

Angus Hills tarafından geliştirilmiş bulunan «Doğal arazi fiziksel sınıflama sistemi», çok geniş arazileri, birbirini tamamlayan daha küçük arazi birimlerine parçalayarak fiziksel ayrıntıları ortaya koyan bir metoddur. Bir nevi peyzaj görünümleri anlamında bulunan bu birimler, önerilmiş toplumsal sınırlamalar yada arazi kullanım potansiyeli ile ilgili hususları ihtiva etmektedir.

Doğal arazi birimlerinin herbiri, belirli herhangi bir yaşayış ve kullanımın neden ve sonucundaki ekolojik bağların birer dizisine sahiptir. Bireysel ve toplumsal amaçlarla arazi üzerindeki herhangi bir değişikliği gerçekleştirebilecek teknik olanaklara bugün sahibiz. Arazi üzerindeki isteklerimiz, arazi üzerindeki doğal kabiliyetlere bazı kez zıt düşebilir ve teorik olarak onarımı imkânsız durumlar yaratabilir. Arazinin kaybolan potansiyeli ve belirli amaçlara göre sınırlandırılmış arazi parçalarına ait fevkalade durumlar, bunları kapsayan çözüm şekilleri belirtmek suretiyle değerlendirilebilir.

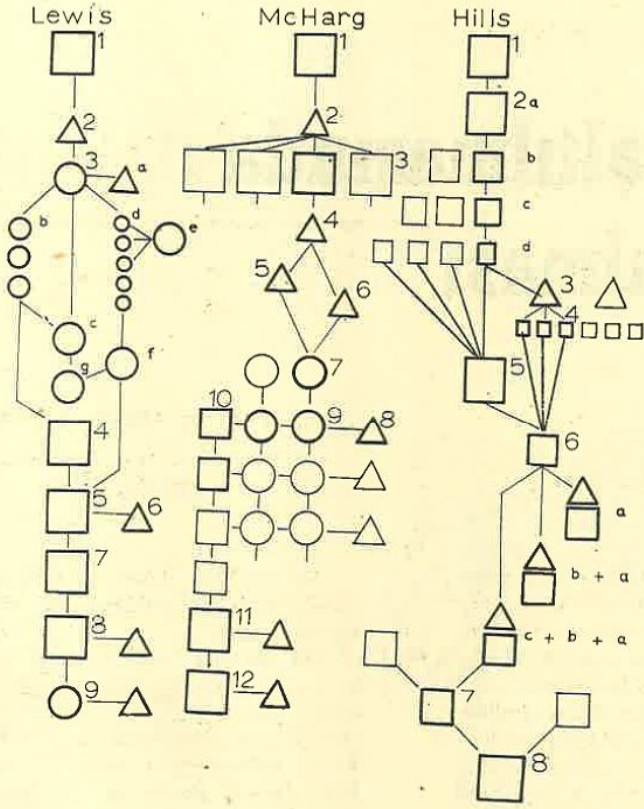
Bu etüd, normal plânlama ve dizayn yaklaşımı içinde, ekolojik değerlerin tanımlanması, gelişimi ve bütün olarak ele alma yollarının var olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan istekleri, temel ekolojik sistem ve kalıpları arasında bir optimum dengenin tesisi için önerilecek çözüm yolları ve bazı uzlaşma sonuçları ortaya konulmaktadır. Çevresel değerlerin ileride çevresel plânlamanın oluşumundaki ekolojik prensipleri; fiziksel, toplumsal ve ekonoimik yerleşme kararında fiziksel ayrıntıların birimleri olarak doğal peyzaj üzerinde bir temel kabul edilmekte-

dir. Kısacası, önerilecek fiziksel birimler, Angus Hills tarafından kullanılmış benzer kriterler üzerinde kurulmuştur.

Teklif edilen bu doğal arazi birimi sistemi, bir sahaya ait ekolojik prensipleri, genelleştirilmiş bir standart zoning isteği yerine spesifik istekleri de havi bir arazi kullanım ve kontrolünde de yol gösterici olabileceğini ortaya koymaktadır. Böylelikle, günümüzde bilinen pek çok plânlama kuruluşlarının yapmakta olduğu çalışmalara oranla, arazi formu ve ekolojisi daha iyi kavranmış ve çalışmalar da daha yüksek bir tatbikat kabiliyeti kazanmış olacaktır.

Doğal arazi birimleri, bugün bir plânlama temeli olarak elektronik beyin proramlarına da, tatbik olunarak kapsamı geniş bir sistem halinde bölge plânlama ve politikasının tayininde gerekli bilgileri bir araya toplamak imkânını yaratmaktadır. Bu tip kombine bir çalışmada, temel arazi formuna ait veriler arasındaki bağlantıların saptanması uniform kartlar üzerine bilgilerin kayıt ve toplanmasıyla kolaylaştırılmaktadır. Hernekadar böyle bir arazi biriminin şumullü plânlama ile alınmış sonuçlara tatbikatına dair bilgiler yeni ise de belirli taban ve nemli arazilerin kullanımında gerçek bağlantıları ortaya koymaktadır.

Bu doğal arazi birimi fikri ileride yapılacak peyzaj plânlamalarında ve ilgili diğer meslek kuruluşlarınca da dikkate alınacak bir konu olarak kendini göstermiştir. Konuyu inceleyen üç metoda ait diagramatik analiz şemaları açıklamalarıyla birlikte aşağıda görülmektedir.

Philip Lewis Metodu
Diagramatik Analiz Şeması

1. Verilen sahanın genel alanı
2. Önerilmiş isteklerin veya kriterlerin belirtilmesi; Plânlanacak faaliyet veya kullanışların tipleri
3. Seçilen bir arazinin incelenmesi halinde :
 - (a) Yukarıda belirtilen kriterlerinin çözümü
 - (b) Arazi etüdü ışığı altında çevresel ve mahalli ana çözüm şekillerinin ayrı ayrı kalıplar halinde plân kâğıtlarına geçirilmesi
 - (c) Ama çözümlerin tek bir kalıp halinde birleştirilmesi
 - (d) Çevresel ve mahalli çözümlerin kalıplar halinde plân kâğıtlarına geçirilmesi
 - (e) Ek çözümlerden ve özel amaçlara göre önerilmiş kalıplardan değişik tipte olanların tesbiti
 - (f) Ek çözüm şekillerinin tek bir kalıp halinde birleştirilmesi
 - (g) Temel ve önerilmiş ek çözümler arasındaki mukayese ve korelasyonun tesbiti
4. Problem sahanın tümüne ait temel öneri envanteri
5. Tüm araştırma sahasında yer alacak ek önerilere ait envanter.
6. Temel ve ek öneriler için belirtilmiş hedefler
7. Önceliğe sahip belirli arazilerin toplamına ait hedefler
8. Belirtilmiş alanlar ve önceliğe sahip arazilerde yerleşmesi plânlanmış kullanışlara ait istekler
9. Önceliğe sahip her arazinin spesifik kullanım sınırları ile önerilmiş her arazi kullanışlarının spesifik tiplerinin tesbiti

Ian Mc Harg Metodu
Diagramatik Analiz Şeması

1. Verilen sahanın genel alanı

2. Kategorilere ayrılarak şekillendirilmiş ve tesbit edilmiş doğal ve kültürel çözümlere ait özellikler
3. Sahanın tümü için envanteri yapılmış doğal ve kültürel çözümlere ait özellikler
4. Yolları belirtilmiş ve tamamlanmış çözümlere ait envanter
5. Özellikleriyle tanımlanmış her çözüme ait faktörlerin sınırları
6. Çözüm yollarına atfedilen değerlerin tesbiti
7. Sonuçlandırma faktörlerine bağlı formüle edilmiş prensiblerin değerlendirilmesi
8. Belirtilmiş sonuçlandırma faktörlerinin muhtemel tesirleri ve nazarı itibare alınacak diğer arazi kullanışlarına ait potansiyel
9. Sonuçlandırma faktörlerinin herbirine karşı, arazi kullanma isteklerinin etkileri
10. Mukayesesi yapılmış arazi kullanışlarının herbirine uygun düşecek arazi parçalarının tesbiti
11. Ekonomik yön kıyaslamasıyla tesbit olunmuş uygun kullanışların çakıştırılmasına zıt düşebilecek hususlar
12. Uygunluğu belirlenmiş araziler ile diğer tekliflere müsait muhtemel kullanışlara ait isteklerin karşılaştırılması

Angus Hills Metodu
Diagramatik Analiz Şeması

I. SINIFLANDIRMA

1. Verilen sahanın genel alanı
2. Çevre arazisi tümünün önce bölgelere ve daha sonra da bunların tekrar daha küçültülmüş ölçülerdeki muhtemel sahalara ayrılması
 - (a) Çevrenin iklim benzerliği gösteren sahalarının belirtilmesiyle ortaya çıkan bölgeler
 - (b) Jeolojik bünye ayrıntılarının ortaya koyduğu arazi tipleri
 - (c) Mikroklima muntakalarıyla beliren fiziksel çevre sınıfları
 - (d) Mikro - arazi değişiklikleriyle ortaya çıkacak fiziksel çevre tipleri
3. Kararlaştırılmış olan genel arazi kullanışı içinde belirlenmiş her kullanışa ait fiziksel istekler sırasının teşkili
4. Fiziksel çevre tiplerinin her birine ait kullanışların fiziksel isteklerine göre genel çeşitlerin tesbiti ve bunların alt çevre fazları kademelerine ayrılması

II. DEĞERLENDİRME

5. Çevre tiplerinin (bak madde 2.) bir kıymetlendirme temeli olarak daha basit peyzaj birimleri halinde grublandırılması
6. Peyzaj birimleri, aşağıdaki maddelerde belirtilen kısmi kullanışlara ait hususları kıymetlendirmek üzere daha alt kademedeki peyzaj birimleri halinde tasnife tabi tutulurlar.
Ve bu tasnif :
 - (a) Aşağıdaki hususlarda **kullanma imkânları** sağlar :
 - i) Alt kademe biriminin temeli olarak konulmuş mahalli seviyedeki tahminlere ait özellikler
 - ii) Alt kademe birimi, coğrafi - bağ temeli üzerindeki şumullü esaslar
 - (b) Alt kademe biriminin bugünkü şartların temeli olarak **kullanışlılığı**
 - (c) Halihazırdaki sosyo - ekonomik - iklim tahmini temeli olarak **fizibilitesi**

süs bitkilerinin çoğaltılmasında hormonların kullanılması

Prof. Dr. Muhsin YILMAZ

A. Ü. Ziraat Fakültesi
Öğretim Üyesi

1. Giriş

İnsanların doğa ile ilgilenmeğe başladıkları günden, dikkatlerini çeken ilk gruplarından biri süs bitkileri teşkil etmiştir. Göçebelikten, yerleşme düzenine geçince, insanların çabaları, evlerinin çevresinde rastladıkları süs bitkilerini muhafaza etmeğe ve onu korumağa yönelmiştir. Zamanın ilerlemesiyle birlikte, elde bulundurulmuş materyalle yetinmeyen amatörler değişik çevrelerdeki süs bitkilerini yerleşme yerlerine nakletmeği denemişlerdir. Ancak, gerek materyallerinin korunma ve gerek bunların nakledilmeleri, insanların sevdikleri, ruhsal ve duygusal olarak tatmin oldukları, huzur verici bu bitkilerin zamanla kaybolduklarını görünce bunları kıskançlıkla kendilerine maletme ve devamlarını sağlama yollarını aramağa zorlamıştır. Şüphesiz bu durum, diğer bitkilerden olduğu gibi, süs bitkilerinin çoğaltılması metodlarının esaslarının saptanmasına yardımcı olmuştur. Gerçekten, Teophrastus'un milattan 300 yıl önce yazdığı «Bitkiler üzerinde Araştırma» ve Pliny'nin «Tabiat Tarihi» adlı eserleri bitkilerin çoğaltılması metodlarından bahsetmektedir. Bu tarihten zamanımıza kadar geçen süre de bitkilerin çoğaltılması metodlarının esaslarında çok az değişmeler olmuştur.

Ancak, süs bitkileri yetiştiricileri bugün, özellikle çelikle çoğaltma tekniğindeki birçok yeniliklerden yararlanarak, çeliklerde yüzde köklenme oranını artırdığı gibi, zor köklenen bitkilerin köklenmelerini de kolaylaştırılmış; ayrıca, çeliklerde oluşan kök miktarlarını da fazla-

laştırmıştır. Bugün seralarda dip-ten ısıtılan ortamlarda ve «Müst Propagation» sisleme metodu yardımı ile ortamın ısısı ve nemi bitkilerin isteklerine göre ayarlanabilmektedir. Öte yandan, bitki hormonları kullanmak suretiyle de çeliklerin köklenmelerine yardımcı olunmaktadır. Nitekim, 1935 yılında bitki hormonlarının ziraat alanına uygulanması (Tukey, 1954; Lepold, 1955; Özbek, 1956; Yılmaz, 1957 ve Audus, 1959) ile bu alanda yeni bir çığır açılmıştır. Nitekim, süs bitkilerine hormonların uygulanmaları 1938 yılında başlamıştır. Gerçekten, Yerkes (Özbek, 1956) Thuja occidentalis globosa çeliklerinin hormonla muamele edilmesi sonucu % 85; muamele edilmeyenlerin ise % 25 oranında köklendiklerini saptamıştır. Öte yandan, hormonlar, geniş yapraklı herdem yeşil bitkilerden Magnolia ve Ilex agrifolium'ların çeliklerinin köklenmeleri üzerine etkili olmuşlardır. Kışın yaprağını döken süs bitkilerinden Ligustrum vulgare (Hitchock, 1944), Berberis thunbergi, Forsythia sp. ve Rosa sp. lerinin çeliklerinin köklenmeleri üzerine hormonların etkileri değişik olmuştur. Otsu bitkilerin çoğu tohumla çoğaldıklarından, yalnız Chrysanthemum sp., Dahlia sp., Lonicera sp. vb. gibi bazı süs bitkilerinin daha bir çok tür ve bunların çeşitlerinin üzerinde değişik hormonlar kullanılarak denemeler yapılmıştır. Yapılan bu denemelerin bazılarında olumlu, bazılarında ise olumsuz sonuçlar alınmıştır. Bu sebeple biz, süs bitkilerinin çoğaltılmalarında kullanılan çelik tiplerini ve bunların hormonlarla muamele metodları üzerinde bilgi vermeyi yararlı buluyoruz.

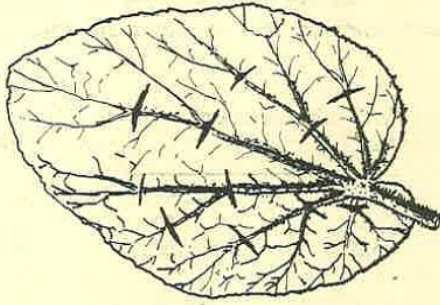
Genellikle, diğer bitkilerde olduğu gibi süs bitkileri de dal, yaprak yaprak - göz, göz, gövde ve kök çelikleri ile çoğaltılırlar. Ayrıca, yaprak çelikleri, yaprak ayası, yaprak parçaları, yaprak ve sapı olmak üzere ayrı ayrı çelik olarak kullanılırlar (Orçun, 1967, 1968; Özbek, Özsan ve Yılmaz, 1961; Yılmaz, 1970) (Şekil 1).

2. Çeliklerin Hormonlarla Muamele Metodları.

Çelikler tiplerine, alındıkları zaman, çelik yapılacak bitkilerin fizyolojik durumlarına, kullanılan hormonlar ve bunların konsantrasyonlarına bağlı olarak değişik metodlarla hormonlarla muamele edilirler. Gerçi, piyasada Rootone, Hormotone' A, Seradix A, B ve C vb. hazır hormon preparatlarını bulmak ve bunları tarifnamelerine göre kullanarak çeliklerin köklenmelerinden iyi sonuçlar almak mümkündür. Biz, burada çeliklerin köklenmelerinde kullanılan saf hormonlar ve bunların değişik metodlarla hazırlanmaları ve çeliklere uygulanmaları üzerinde duracağız.

Bugün çeliklerin köklendirilmelerinde kullanılan hormonlar Indole Asetik asit (IAA), Indole Bütirik asit (IBA), Naftalen Asetik asit (NAA), Naftalen asetik asidin sodyum tuzu (NANa), Naftalen asetamid (NAd) ve benzerleridir.

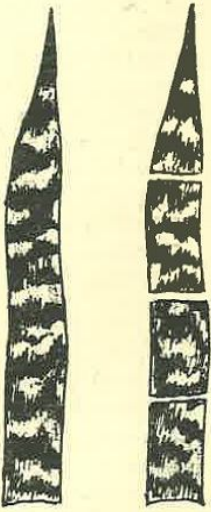
Saf hormonlar, çeliklere, hormon solusyonları, (yoğun, zayıf) ve hormon tozları şeklinde uygulanırlar. Ayrıca, hormon solusyonları çelik demetlerinin basal uçlarına püskürtülebilir veya bunlarla çeliklerin dikildikleri ortamlar sulanabilir.

a

a

b

c

c

ŞEKİL : 1
Çeşitli yaprak çelikleri

a) Yaprak ayası,
b) Yaprak parçaları
c) Yaprak sap çeliği

2.1. Hormon tozlarının hazırlanmaları ve çeliklere uygulanmaları.

Hormon tozları aktif madde ve taşıyıcıdan 1) oluşmuş bir karışımdır. Aktif madde olarak yukarıda belirtilen hormonlar, taşıyıcı olarak da talk pudrası, un, kil ve ince kömür tozu kullanılabilir.

Hormon tozlarının konsantrasyonları 500 - 30000 ppm. 2) arasında değişebilir. Genellikle, 1000 - 2000 ppm. lik konsantrasyonlu hormon tozları bir çok süs bitkilerinin çeliklerinin köklenmeleri üzerine olumlu etki yapmıştır (Cetvel 1).

Arzu edilen konsantrasyonda hormon tozu hazırlamak için, gerekli saf hormon tartılır, bu % 96

lik alkolde eritilir, sonra belirli miktardaki taşıyıcıya ilâve edilerek cıvık bir hamur yapılır. Bu hamur, güneş görmeyen bir yerde kurutulur. Porselen havanlarda veya petri veya benzeri kaplarda ezilmek suretiyle tekrar toz haline getirilir. Örneğin, 1000 ppm. konsantrasyonlu 100 gram hormon tozu hazırlamak için, 100 mgr. arzu edilen saf hormon tartılır, bu % 96 lik alkolde eritilir. Sonra karışım 100 gr. taşıyıcıya ilâve edilerek cıvık bir hamur yapılır. Karışım, taşıyıcıyı cıvık bir hamur haline getirmeğe yetmeyecek kadar az ise, bu takdirde karışıma bir miktar saf su ilâve edilerek miktarı çoğaltılır. Hamur yukarıda anlatılan şekilde tekrar toz haline getirilir.

Çelikler alındıkları bitki türü, çelik tipi ve boyuna bağlı olarak basal uçlarından itibaren birkaç mm. den, 2,5 cm. ye kadar olan kısmı hormon tozuna daldırılır, burada bir defa çevrildikten sonra çeliklere yapışan fazla toz bir yere vurulmak suretiyle döktükten sonra hazırlanan ortamlara dikilir. Çeliklerin basal kısmının tabanına genellikle fazla hormon tozu yapışmaktadır, bu gibi durumlarda bıçak veya benzeri aletlerle bu kısım üzerindeki fazla tozun sıyırılmasına özel bir önem verilmesi gerekir. Öte yandan, çeliklerin üzerinde bulunan hormon tozlarının dikim sırasında kaybolmalarını önlemek gayesi ile çeliklerin dikilecekleri yerler daha önce yalancı bir çelik veya plantuvarla açılmalı çelikler buralara itina ile yerleştirildikten sonra, ortam çelikle temas edebilmesi için sıkıştırılmalıdır. Çelikler, hormon tozlarının yapışamayacağı kadar kuru oldukları takdirde bunlar nemli sünger, ıslak bez veya su ile nemlendirilmelidir. Ancak, fazla nem, istenmeyen miktarda hormonun çelik üzerine yapışmasını sağlar ki, bu da çeliklere yarar yerine zarar verir. Bu sebeple, çelikler fazla miktarda nemlendirilmemeli, fazla nem kuru bezle alınmalıdır.

2.2. Yoğun Solüsyonun hazırlanması ve çeliklerin bu metotla muamele edilmeleri.

Yoğun solüsyon, aktif maddelerin % 50 lik alkol içerisinde eritilmesi ile oluşur. Bu karışımda da hormonların konsantrasyonları 500 - 30000 ppm. arasında değişmektedir. Örneğin, Thuja occidentalis globosa nana 4000 ppm; Syringa vulgaris 10000 ppm. ve Rhododendron catawbiense 20000 ppm. lik yoğun solüsyonlarla muamele edildikleri takdirde daha iyi köklenebilmektedir.

Arzu edilen konsantrasyonda yoğun hormon solüsyonunu hazırlamak için belirli miktarda tartılan hormon, belirli ölçüdeki % 96 lik alkolde eritilir. Sonra buna saf su ilâve edilerek alkolün derecesi % 50 ye indirilir (Özbek, 1956; Yılmaz, 1959).

1) Aktif maddelerin hacimlerini çoğaltan maddelere denir.

2) ppm. milyonda kısım

2.1.1. Çeliklerin Hormon tozları ile muamele edilmeleri

Çelikler bu hormon solusyonunun içerisine daldırılır. Burada 5 saniye tutulduktan sonra çıkartılır ve alkol uçuncaya kadar bekletildikten sonra köklendirme ortamlarına dikilirler.

2.3. Zayıf solusyonun hazırlanması ve çeliklerin bu metodla muamele edilmeleri.

Bu metotta taşıyıcı olarak su kullanılır, hormon konsantrasyonları ise 40 - 200 ppm. arasında değişir. Solusyonu hazırlamak için gerekli hormon önce bir miktar % 96 lik alkolde eritilir, sonra hazırlanacak konsantrasyon için yeterli suya ilâve edilir.

Çelikleri bu solusyonla muamele etmek için, karışım geniş bir kaba konur. Demet yapılmış çeliklerin basal uçları bir kaç mm. den başlamak üzere en çok 2,5 cm. ye kadar batacak şekilde hormon ihtiva eden kaba yerleştirilir. Burada çelikler 2 - 48 saat süre ile bekletilir. Buradan çıkartılan çelikler hazırlanan ortamlara dikilirler. Genellikle, süs bitkilerinin bir çoğundan, bu metodla muamele edildikleri zaman köklenme bakımından yararlı sonuçlar alınmıştır (Cetvel 2).

SONUÇ

Süpheşiz, hormonlar gerek süs bitkilerinin, gerek diğer bitkilerin çeliklerinin köklenmeleri üzerine etkili olmaktadır. Bu etki, daha ziyade kışın yaprağını döken bir çok çalılar ve geniş yapraklı her dem yeşil bitkilerin çeliklerinde daha erken ve daha kuvvetli kök sisteminin oluşması, güç köklenen bitkilerde yüzde köklenme oranını arttırma ve bir çok otsu bitkilerle, iğne yapraklı ağaç ve çalıların da çoğaltılmalarını kolaylaştırmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, hormonlar hiç bir zaman bitkilerin köklenmeleri ve gelişmeleri için gerekli olan optimal ısı, ışık, nem ve ortam isteklerini karşılayamaz. Bu sebeple, süs bitkilerinde olduğu kadar, diğer bitkileri de kolayca çoğaltmak için önce, köklenme ve gelişme faktörlerini bitkilerin isteklerine uygun olarak ayarlamak sonra hormonları yardımcı olarak kullanmak daha doğru olur.

Cetvel 1. Süs bitkilerinin çeliklerinin köklenmeleri üzerine etki yapan hormonlar, bunların konsantrasyonları ve muamele metodu (Özbek, 1956)

TÜR VE ÇEŞİT	Kullanılan hormonların		Muamele Metodu (PPM)
	Adı	Konsantrasyonu	
<i>Abies pinsapo</i>	IBA	12.000	Toz
<i>Camellia japonica chandleri elegans</i>	IBA	12.000	»
<i>Celastrus orbiculatus</i>	IBA	1000 - 2000	»
<i>Chrysanthemum sp.</i>	IBA	1000	»
<i>Coriaria sp.</i>	NAA, IAA	1000	»
<i>Dahlia variabilis</i>	IBA	2000 - 5000	»
<i>Evonymus americanus</i>	IBA	1000	»
<i>Euonymus japonicus</i>	IBA	4000	»
<i>Gardenia sp.</i>	IBA	2000	»
<i>Hedera helix</i>	IBA	2000	»
<i>Ilex glabra</i>	IBA	12000	»
<i>Ilex cornuta</i>	IBA	2000	»
<i>Jasminum sp.</i>	NAA,	1000	»
<i>Juniperus chinensis pyramidalis</i>	IBA	12000	»
<i>Ligustrum compactum</i>	IBA	4000	»
<i>Ligustrum ovalifolium</i>	IBA	4000	»
<i>Lonicera tatarica</i>	IAA	1000	»
<i>Lonicera tatarica</i>	IBA	500	»
<i>Photinia glabra ruben</i>	NAA,	1000	»
<i>Picea abies cupressina</i>	IBA	12000	»
<i>Pinus strobus</i>	IBA	2000	»
<i>Rhododendron arborescens</i>	IBA	5000	»
<i>Rhododendron vaseyi</i>	IBA	2000	»
<i>Rhododendron viscosum</i>	IBA	15000	»
<i>Robinia pseudoacacia</i>	IBA	2000	»
<i>Rosa multiflora</i>	IBA	2000	»
<i>Sambucus canadensis</i>	IBA	1000	»
<i>Styrax americana</i>	IBA	25000	»
<i>Taxus baccata fastigiata</i>	IBA	12000	»
<i>Taxus baccata glauca</i>	IBA	12000	»
<i>Thuja occodentalis filiformis</i>	IBA	12000	»
<i>Tsuga canadensis</i>	IBA	4000	»
<i>Vaccinium ashei</i>	IBA	1000	»
<i>Vaccinium pallidum</i>	IBA	1000	»
<i>Weigela floribunda</i>	IBA	4000	»

LİTERATÜR

- AUDUS, L. J., 1959, Plant Growth Substances. Leonard Hill (Books) Ltd. London.
- HITCHOCK, A. E. and ZIMMERMAN, P. W., 1944, Comparative Root - Inducing Activity of Phenoxy Acids. Proc. Amer. Soc. Hort. Sci. 45:187 - 189.
- LEOPOLD, L., 1955, Auxins and Plant Growth. Uni. Calif. Press. Berkeley and Los Angeles.
- MITCHELLE, J. W and MARTH, P. C., 1947, Growth Regulators. Uni. Chicago press. Chicago Illinois.
- ORÇUN, E., 1967, Süs Bitkileri Cilt 1. (Sera ve Salon Süs Bitkileri). Ege Üni. Matbaası. Bornova.
- ORÇUN, E., 1968, Süs Bitkileri

Cilt II. (İlkbahar ve Yaz Çiçekleri). Ege Üniversitesi Matbaası. Bornova.

ÖZBEK, S., 1956, Hormonlar ve Bağ - Bahçe Ziraatı. Ankara Üniv. Basımevi.

ÖZBEK, S., ÖZSAN, M., ve YILMAZ, M., 1961, Çay Çeliklerinin köklenmeleri üzerine Muhtelif Hormonların Tesirleri. A. Ü. Ziraat Fak. 1961 yıllığı 2 inci Fasikül: 175 - 203.

YILMAZ, M., 1957, Muhtelif Hormonların ayva, incir, nar ve zeytin çeliklerinin köklenmeleri üzerine tesirleri. Ankara Üniv. Basımevi.

YILMAZ, M., 1970, Çelikle Çoğaltma ve bununla İlgili Sorunlar. Ta. Bak. Zir. İş. Genel. Md. Yayınları D - 150.

Cetvel 2. Süs bitkilerinin çeliklerinin köklenmeleri üzerine etki yapan hormonlar, bunların konsantrasyonları ve muamele süreleri (Mitehell and Marth, 1944)

1 — İğne yapraklı ağaç ve çalılar.

TÜR VE ÇEŞİT	Kullanılan hormonların Adı	Konsantrasyonu	Muamele süresi saat
<i>Abies koreana</i>	IAA	200	24
<i>Abies veitchi</i>	IBA	40:80	24
<i>Juniperus excelsa</i>	IBA	40:80	24
<i>Juniperus sabina</i>	IBA	100	24
<i>Thuja occidentalis filiformis</i>	IBA	40:80	24
<i>Thuja occidentalis pyramidalis</i>	IBA	100	24

II — Geniş yapraklı ağaçlar.

<i>Acacia alata</i>	IAA	100	24
<i>Acer rubrum</i>	IBA	200	8
<i>Betula pendula fastigiata</i>	IAA	100	24
<i>Cornus florida</i>	IAA	200	24
<i>Cornus rubra</i>	IBA	50	4
<i>Fagus pendula</i>	IAA	200	24
<i>Ilex aquifolium</i>	IAA	100	8
<i>Magnolia dentata</i>	IAA	200	24
<i>Magnolia sinensis</i>	IAA	100	30
<i>Populus alba</i>	IBA	10	27
<i>Populus tremuloides</i>	IBA	10	24
<i>Prunus pendula</i>	IAA	25	24
<i>Robinia pseudacacia</i>	IAA	50	18

III — Geniş yapraklı çalılar.

<i>Berberis thunbergii</i>	IBA	20	24
<i>Buxus sempervirens</i>	IBA	20	24
<i>Camellia japonica</i>	IAA	200	24
<i>Cotoneaster microphylla</i>	IBA	80	4
<i>Dafne laureola</i>	IAA	100	24
<i>Euonymus alata</i>	IBA	10	18
<i>Euonymus japonica</i>	IBA	10	24
<i>Forsythia intermedia</i>	IBA	40	24
<i>Forsythia primulina</i>	IBA	20	24
<i>Forsythia spectabilis</i>	IBA	10	24
<i>Ilex crenata</i>	IBA	30	24
<i>Ligustrum amurense</i>	IBA	80	24
<i>Lonicera tatarica</i>	IAA	100	24
<i>Pyracantha coccinea</i>	IBA	30	4
<i>Rhododendron reticulatum</i>	IBA	40	8
<i>Rhododendron mucronatum</i>	IBA	10	24
<i>Rhododendron catawbiense</i>	IBA	10	8
<i>Rosa polyantha</i>	IBA	5	24
<i>Salix discolor</i>	IBA	50	12
<i>Spiraea arguta</i>	IBA	10	24
<i>Syringa vulgaris</i>	IAA	200	24

IV — Otsu Bitkiler

<i>Begonia semperflorens</i>	IBA	5	24
<i>Chrysanthemum morifolium</i>	IBA	5	24
<i>Chrysanthemum frutescens</i>	IBA	2.5	24
<i>Coleus blumei</i>	IAA	12	24
<i>Iberis sempervirens</i>	IAA	100	24
<i>Saintpaulia sp.</i>	IAA	50	16

V — Tırmanıcı Bitkiler

<i>Celastrus scandens</i>	IBA	50	20
<i>Hedera felix</i>	IBA	30	4

bahçede çiçek :

süsen - Iris (Lat.)

Fam : Iridaceae

Metin BAŞAL

A. Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Bölümü
Asistanı

Yurdumuzun neresine gidilirse gidilsin, bir ev bahçesinde, bir göl kenarında, orman ağaçları altında, parklarda ve kabristanlarda süsenlere rastlamamak imkânsızdır. Toprak istedikleri yönünden müşkülpeşent olmayan irisler, arsız ve dayanıklı bitkilerdir. Türlerine göre farklılıklar gösteren şerit şeklindeki yapraklarının güzelliği, ilkbahardan yaz ortalarına kadar değişen çiçeklenme zamanları içindeki renk ve koku özellikleri ile peyzaj içinde etkendirler.

İris cinsi bahçede kullanılan bitkiler arasında geniş gruplardan birini teşkil eder. Bilinen 170'e yakın türü ve sayısız varyetleri, koleksiyoncuların ve yetiştiricilerin ilgisini, değişkenlikleri, çiçek ve genel güzellikleri ile üzerinde toplar.

Yayıllık alanı Akdeniz, Avrupa'nın Alp rejyonu ile Urallar ve Sibirya'dan Japonya'ya kadar uzanır. Oradan güneye sarkarak, Hindistana ve daha doğuya, kuzey Amerika'ya atliyerek yayılışına devam eder.

Yumrulu ve rizomlu türlere sahip olan irislerden yumrulu olanlar çoğunlukla Amerikada gelişme alanı bulmuşlardır. Çiçekleri ana yapı bakımından birbirlerine çok benzerler, Çiçekler uzunca ber sapın üzerinde zar gibi bir kılıfın içinden çıkarlar. Kendine has kokuları çekici ve kuvvetlidir. Bazı türler esans imâli için geniş çapta yetiştirilirler. Çiçeklerinin ömürleri çok kısadır. Ancak 3 - 5 gün kadar dayanabilirler. Çiçekleri çok narindir saplarda

çabuk kırılırlar. Çiçek petalleri dökülmeden kesilecek olursa, dayanma süreleri önemli derecede uzatılabilir.

Toprak istekleri yönünden fazla müşkülpesent olmayan irislerin üretilmeleri de kolay ve çabuk olur. Soğanlı süsenlerin çoğaltılması yavru soğanlarla olur. İklimi müsait olmayan yerlerde, sonbaharda sökülen soğanlar açık havada kurutulularak depolanır. Baharda tekrar yerlerine dikilirler. Rizomlu süsenlerin üretilmesi daha kolaydır. Sonbahar veya erken ilkbaharda sökülerek, üzerinde sürgün gözü olan her rizom parçası üretim için kullanılır. Dikimden önce yaprakların yarısı kesilmelidir. Bu şekilde ha-

zırlanan fideler yerlerine dikilerek sulanır.

İrisler yalnız rizom ve yumrularla üretilmez. Bunların tohumla üretilme olanakları da mevcuttur. Sayılabilen 170 kadar türden sayısız yeni varyete ve formların ilavesi melezlemeler sonunda olmuştur. Melezlemeler, tohumların elde edilmesi, tohumların çimlendirilmesi oldukça titizlik isteyen çalışmalardır. İris çiçekleri genellikle kendine döllemlidir. Melezlemeler için genel melezleme yolları kullanılır.

Soğanlı ve rizomlu irislerle ait başlıca vasıflar tabloda gösterilmiştir.

irislerin türlere ait genel özellikleri :

Adı	Boy (cm.)	Rengi	Çiçek Bobu (cm.)	Yayıllık Sahası
I. Chamaeiris	10 - 15	Çeşitli	2 - 5	İtalya, Fransa
I. Cristata	10 - 15	Leylak	4 - 6	K. Amerika
I. Cypriana	90	Kır. - leylak üzerine beyaz çizgili	20	Kıbrıs
I. Foetidissima	45	Çeşitli	6 - 8	Orta ve güney Avrupa, İngiltere, Afganistan
I. Germanica	60	Açık kahve üstüne mor çizgili	5 - 7	Orta ve Güney Avrupa
I. Iberica	6 - 15	Mavi - mor	5	Kuzey İran dağları
I. Gatesii	6 - 15	Soluk mor - sarı	8	Ermenistan
I. Interregna	45	Çeşitli	7 - 9	K. Amerika
I. Japonica	30 - 45	Parlak leylak	5	Avrupa, Çin Japonya
I. Kaempferi	80 - 90	Beyazdan sarıya kadar	10 - 12	Avrupa, Kafkaslar
I. Longipetale	60	Mor	15	Kaliforniya
I. Pallida	60 - 90	Beyaz, leylak	9 - 10	Suriye Filistin
I. Paradoxa	10 - 18	Leylak - beyaz	5	Kafkaslar, Ermenistan, İran
I. Pseudocarus	120	Sarı	10 - 15	Avrupadan Suriyeye kadar
I. Pumila	10 - 15	Purpur kırmızı sarı	2 - 5	Avusturya, moğolistan, Rusya
I. Reichenbechii	10 - 20	Çeşitli	3 - 5	Bulgaristan, Makedonya
I. Sibirica	100	Menekşe - beyaz	10 - 15	Orta ve güney Avrupa doğu Sibirya
I. Tectorum	30	Mavi ve parlak leylak	5	Avrupa, Çin - Japonya
I. Variegata	30 - 45	Kahve üzerine sarı çizgili	5 - 6	Avusturya Türkiye
I. Versicolor	80 - 90	Mavi - Leylak	10 - 15	K. Amerika

I. Japonica

I. Pumila

I. Germanica

ŞEHİR Çiçek Evi

İ. Sabuncaki ve Ortakları

KOLL. ŞTİ.
ULUS-KAVAKLIDERE

ULUS : Anafartalar Cad. 5/H Tel.: 11 41 55 - 10 71 27
KAVAKLIDERE : Vali Dr. Reşit Cad. 11 Tel.: 12 26 18
İSTANBUL : Beyoğlu, İstiklâl C. 299 Tel.: 44 17 58 - 44 82 36
Şişli, Büyükdere Cad. 3 Tel.: 48 33 00
Kadıköy, Mühürdar C. 25 Tel.: 36 24 97 - 37 55 79

PAMUKKALE MİLLÎ PARKI UZUN DEVRELİ İNKİŞAF PLÂNI ÜZERİNDE BİR ELEŞTİRME

Devlet Plânlama teşkilâtının tensibiyle Orman Genel Müdürlüğü Millî Parklar Dairesi özel bir plânlama grubu teşkil ederek bu heyete Pamukkale Millî Parkı için uzun devreli bir inkişaf plâni hazırlamıştır.

Bu plândan bir sayısını da bana göndermek lûtfunda bulunan Millî Parklar Dairesi Başkanı, aynı zamanda bu projenin koordinatörü sayın meslekdaşımız M. Zekâi Bayer'e teşekkür görevimi burada yerine getirdikten sonra Pamukkale hakkındaki görüşlerimi kaleme almak istiyorum.

Münich Deutsches Museum'da iki büyük tabiat harikası olan biri olarak resmi koca bir duvarı boydan boya kaplayan Pamukkale'nin bugünkü durumunu, projenin önsözü kadar mükemmel tanımlayan bir ifadeye zor rastlanacağı için bu önsözden bir kaç satırı olduğu gibi aktarıyorum :

«Bir zamanlar sahadaki termal suların faydalanmak üzere kurulmuş olan, eşsiz değerdeki traverten havuzları ile Roma devrinin tarihi Hierapolis şehrinin harabelerini bir araya getiren Pamukkale, bugün küçük Asya'da en fazla tahribe uğramış kültürel kaynaklardan biridir.

İnsanoğlunun bu yörede eskiden tatbik ettiği, daha mantıklı olan kullanımının bütün tarihi izleri; yolların, motellerin, yüzme havuzlarının, çayhanelerin, satış bayilerinin ve amme hizmetleri tesislerinin inşaaı neticesinde özelliğini kaybetmiştir.

Hatta, asırlarca buraya insanları çeken sıcak su kaynağının değeri bile unutulmuş gibidir.»

Yeni Plânın hazırlanmasında ilgili genel Müdürlükler temsilcilerinden, bazı Üniversite Öğretim Üyelerinden, USAİD'nin teknik yardımından, milli ve Uluslararası tecrübelerden elde edilen neticelerden, çevresel plânlama kriterlerinden yararlanıldığı iddia edilmektedir.

Ben Plânın, saham dışında kalan hususlarını bir yana bırakarak az önce inkişaf plânından aktardığım şu cümle üstünde bir defa daha duracağım :

«Hatta asırlarca buraya insanları çeken sıcak su kaynağının değeri bile unutulmuştur.»

Hangi unutulmak ? Raporun sayfa 29 da yer alan kısmını okursanız bu işten hiç anlamayanların o mübarek suyun şifa özelliğini yok etmek için, belki bilerek, belki de bilmeyerek ne kadar yanlış bir yola girdiklerini görürsünüz.

İsterseniz, raporun bu kısmını da yazımıza aktaralım :

Bugün Pamukkale'deki dört motel, yüzme havuzları için termal suların faydalanmaktadır. Pamukkale Moteli yüzme havuzu, suyunu hemen yakınındaki bir kaynaktan alır. Tusan ve Koru Motellerinin suyu ise hendeklerden geçirilerek havuzlara gelir. ESOT havuzlarının suyu ilk önce dinlendirme tankından geçer. **Bu tanktan maksat suyu dinlendirerek, sudaki erimiş karbondioksit gazının uçmasını sağlamaktır.** Bu sayede sudaki kalsiyum karbonat dibe çökecek ve borularda hasıl olan kireçlenmeden mümkün merete kaçanılmış olacaktır.

Termal suların açık hendeklerle nakli de kalsiyum karbonatın çökmesine ve ısının biraz düşmesine yol açar. Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar'ın yaptığı ölçmeye göre kaynaklardan birinin sıcaklığı 35 C' tır. (95 F). Pamukkale Motelindeki havuzun suyu da hemen bu sıcaklıktadır, diğer motellerin havuzlarında ise sıcaklık daha düşüktür.

Havuzlardaki su bir taraftan gelip öbür taraftan çıkarak devamlı bir akış sistemi meydana getirirler. Bu şekilde gelen su havuzda durmaz. Gelen suyun debisi havuzdaki suyu 1 - 3 gün arasında tamamen tazeleyecek kadardır. Tusan Moteli havuzuna su, Pamukkale Motelinin havuzundan ge-

Prof. Dr. Kerim Ömer ÇAĞLAR

A. Ü. Ziraat Fakültesi Toprak
İlmi Kürsüsü Öğretim Üyesi

lır. Havuzlardan çıkan sular kanallarla sulama için çeşitli tarlalara sevk edilir.

Yüzme havuzlarında, termal su kullanımı bazı problemler doğurur. Gelen sulardaki kalsiyum karbonat havuzların dibine çöker ve sık sık temizlenmesini gerektirir. Bu çökeltiler aynı zamanda borularda, kaplarda ve diğer su teçhizatında da tortu bırakarak tıkanıklık yapar.

Sıcak su havuzlarında meydana gelen yosunlar da sık sık temizlenmeye ihtiyaç gösterir.

Mastar plânda termal suların kullanımında da değişiklik teklif edilmektedir. Suyun çoğunun ilk olarak traverten kayalardan akıtılması teklif edilmiştir. Bu sayede kalsiyum karbonatın depolanması ile travertenlerin tabii formları yenilenecek ve genişleyecektir. Bu bakımdan suyu kayaların üzerinden getirip en yüksek kısımlardan aşağı akıtılabilmek için hendek sisteminde de değişiklik yapılmalıdır.

Yapılan teklifte, suyan kayaların altında toplanıp borular veya hendekler içerisinde, yeni inkişaf sahasındaki yüzme havuzlarına götürülmesi öngörülmektedir.

Bu notları, uzun uzadıya izahat vermeden bir kaç sonuç çıkaracağım :

1 — Travertenlerin tazelenmesi için düşünülebilecek tedbirler elbet doğrudur, ancak raporda :

2 — Pamukkale kaynakları için şikâyet konusu olarak ele alınan karbon dioksit gazının uçması hakkındaki söz hiç yerinde değildir. Çünkü, Pamukkaleyi dış görüntüsüyle Pamukkale yapan travertenleri ise de, onun insanlığa yüzyıllar boyu mal olan şifa özelliğini de, başta yapısındaki karbon dioksit ve diğer tuzlar sağlamaktadır.

Avrupada bir ölçüde her vasfıyla mükemmel bir kalp hastalıkları kaynağı yoktur.

Bu yazıyı benim «Tabiat ve İnsan» adlı dergide Pamukkale için yayınladığım makaleden bir kaç cümle aktararak bitirmek istiyorum.

Pamukkale şifalı suyu eldeki raporlara göre 35 C. sıcaklıktadır. Karbon dioksit gazlıdır. Asit reaksiyondadır, kalsiyumbikarbonat - kalsiyumsülfat, magnezyumsülfat tularınca bilhassa etkin olup radyoaktivitesi de 9,25 Eman- dır.

Ünlü iki bilim adamı, ikisinde rahmetli Dr. Rıza Remzi Ramanla, Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu'nun Pamukkale hakkındaki notlarını buraya ekliyorum :

Bu sudan romatizmalılar faydalandıkları gibi, karbondioksit gazı ve sıcaklığının elverişli olması sebebiyle de kalp ve damar hastalıklarına, arter tansiyonu fazlalığına gayet faydalıdır. (Dr. Rıza Remzi Raman).

Pamukkale suyunun içimi de pek hoştur. Ilık olarak içilirse bilhassa hiposterik ve spazmlı midelere iyi gelir. Suyun litresinde 1,5 gram kalsiyumbikarbonat ve 0,75 gram kalsiyumsülfat olması sebebiyle çok değerli diyetektik bir içmedir. Kanında asitürik ve üre fazla bulunanlarda, böbreklerin kum ve taşlarında, idrar yolunun hafif iltihaplarında, banyo ile birlikte içme tedavisinden çok iyi sonuçlar alınır.

Diyüretik olarak içilince, karaciğerin vazifesini tanzim eder ve dolgunluk varsa çabuk kaybolur. Gazı kaçırılmadan soğutulursa güzel bir sofradır. Banyoya girildikten bir kaç dakika sonra, bütün vücut gaz tanecikleriyle örtülür. Su ılık olduğu halde karbondioksit gazının damar genişletici tesiri ile, banyo içinde ve çıkıldıktan sonra, vücut şiddetli kırmızı bir renk alır. Bu sebeple, fazla sığa dayanamayan nevraljili ve romatizmalı hastalarda, ılık banyo yapıldığı halde, sıcak su banyolarının tesiri elde edilmiş olur.

• • • • •
Ilica suyunda CO₂ ile birlikte radon ve diğere nadirgarlar da bulunduğundan, ağrıların dinmesinde bunların da ayrıca rolü vardır.

Pamukkale ılcasının asıl iyi geldiği hastalıklar, kalb ve damar rahatsızlıklarıdır. Su içindeki serbest CO₂ yi litrede 0.58 - 0.60 grama indirmekle tansiyon düşürücü tesir elde edilir. Kaynaktan geldiği gibi banyo yapılırsa düşük tansiyonlar yükselir.

Banyo ile beraber deri altına yapılan gaz şırıngaları ile, andarteritlerde, Reyno hastalığında büyük faydalar sağlanır.

Pamukkalede Myokerditlerde, hipos'toli devrindeki kalb yetersizliğinde, ılıca tedavisinden pek çok faydalanılır. Kalb nevrozları, aritmiler, bu su da yapılan banyolara kısa zamanda düzelir.

Kronik bronşitli ve amfizemli hastalarda meydana gelen kalp rahatsızlıkları bu ılıcanın banyosundan ve serpintilerinden çok faydalanılır. Bilhassa kalbte arıza bırakmış Buyyo romatizmasında tavsiye edilecek ideal kapıcadır.

Pamukkale ılıcası, fevkalâdeliği ve eski eserlerinin değeri ile yalnız Türkiye'nin değil belki bütün dünyanın gıptasını uyandıracak baha biçilmez bir su şehri ve turizm merkezi olmaya çok lâyıktır. (Prof. Dr. Nüzher Şakir Dirisu).

Pamukkale suyunun Avrupa'daki benzerleri arasında Fransa'da Nevers şehrinde Pongues içmesi ve Vichy yakınında Chateldon gösterilebilir. Kalb hastalıklarını tedavi yönünden olan özelliğini ise Almanya'da, Frankfurt civarında Bad Nauheim temsil eder. Şu farklıki Nauheim'de su ısıtılır. Pamukkale'de sıcaklık da Tanrı vergisidir.

Rapordan bu yazıya aktardığım metinde Pamukkalenin yüzyıllar boyu unutulmuş şifa hassası, yeni proje ile şimdi de yok edilmek istenmiyorsa, suyun CO₂ - sini kaçırdıktan sonra kullanılması için düşünülen proje kısmından vaz geçmekten başka çare yoktur.

şehir mezarlıkları

Ekrem GÜRENLİ

Ziraat Yük. Müh.

T.B.M.M. Bahçeler Müdürlüğü

Aramızdan ayrılanları gömebilecek bir yere olan ihtiyacımız, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonrası için de inkâr edilemez. Ancak bu ihtiyacın, daha çok ölenlere mi yoksa yaşayanlara mı ait olduğunu düşünmek gerekir...

Ölenlerin dünya ve dünyadakilerle olan ilişkileri(!) konusunda söz söyleyecek durumda değilim. Fakat yaşayanların göçüp gidenlerle olan ilişkilerinin dinsel, toplumsal, ruhsal ve geleneksel etkenler altında ne biçimde sürüp gittiğini biliyoruz. Yaşantımızın bu yönünü ne inkâr ne de ihmal edebiliriz. «Son görev» dediğimiz seremoniden sonra da devam eden ilişkilerimiz var. Gömüldükleri yerleri kaybetmemek için yapılan mezarlar, belirli günler ve durumlardaki ziyaretler, anmalar... Ruhlarının sükûna kavuşacağına inandığımız şeyleri yapmağa çalışıyoruz. Ve bütün bunları yaparken, bizim de ruhumuz hüznle karışık bir rahatlığa eriyor. Bu rahatlığı duymağa muhtaç olduğumuzu anlıyoruz.

O halde neden mezarlıklarımızın bu çirkinliği, ürkütücülüğü ve bu yüzden ille de şehirlerin dışında tutma, uzağında olma arzusu ve yaşayanlara hitap ettiği düşünmemek?... Hemen hemen son damlasına kadar parsellenmiş, adeta taş yığınları altında ezilen ölümler tarlası misali mezarlıklarımızın, bir gün mutlaka şehirlerin içinde olacağını sanki bilmiyor, düşünmüyor gibiyiz.

Yurdumuz geliyiyor ve değışiyor. 7000 yıldanberi nice medeniyetlerin gelip geçtiği Yurdumuzda en çok değışen doğal ve kültürel peyzaj olmuştur. Günümüzdeki en süratli gelişme ve değışmeleri de şehirlerimizde ve onların peyzajında izliyoruz. Bu durumda, şehir plânları için gerekli titizlikleri göstermezsek ve geleceğe ait tedbirleri ihmal edersek, gelişmeler ve değışmeler daha da olumsuz yönlere kayacaktır.

İşte, ŞEHİR MEZARLIKLARIMIZ da şehircilik çalışmalarında içinde titizlikle ele alınması gerekli önemli konulardan biridir. «Asri Mezarlık» gibi isimler koymakla, pahalı ve gösterişli mezarlar yapmakla, belki de aslında arzuladığımız sonuca varamadığımız meydana gelir. Bu tutum-

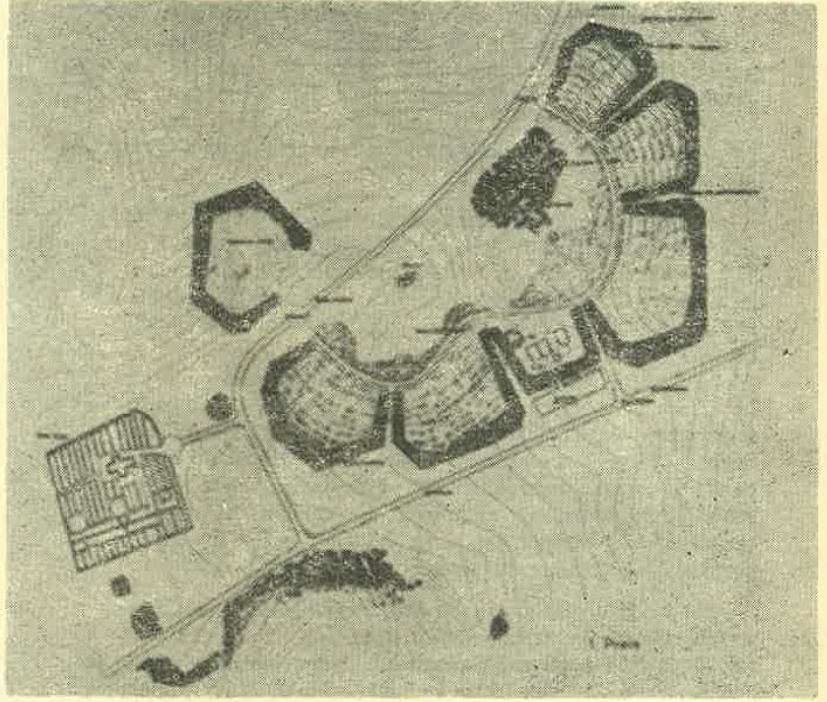
la şehirlerimizin içinde veya çevresindeki çirkin lekeleri ve ölü alanları üretmek durumundayız.

Özellikle büyük şehirlerimizin mezarlık alanlarını plânlarken, Avrupa'da kabullenen anlayışa paralel, o standartlara hiç değilse yaklaşık bir plân maksadı gütmeliyiz ve bunu kendi dinsel, geleneksel, toplumsal özelliklerimize uygun olarak geliştirmeliyiz.

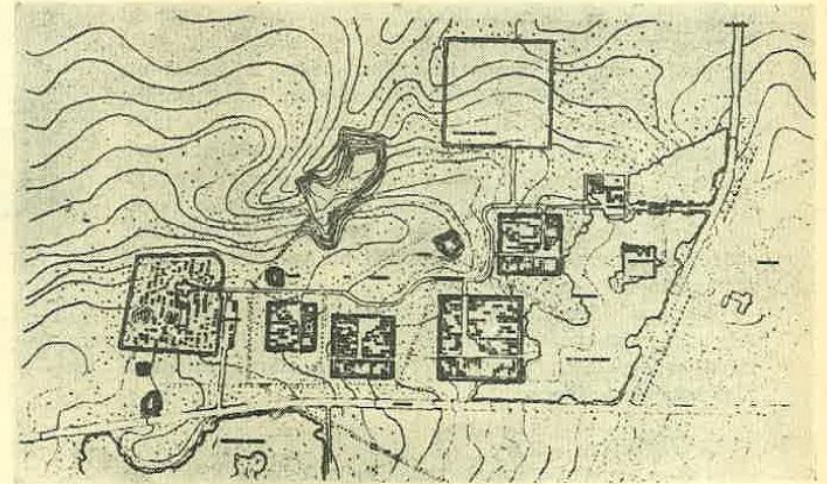
Avrupa'daki anlayıştan şu esasları çıkartmak mümkündür: Şehir toplu halde yaşayan insanların yaşantısına uygun fonksiyonların organize edildiği ideal bir çevredir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılayıcı standartlar iç mekânda olduğu gibi dış mekânda da vardır. Şehirsiz mekânın çözümlenmesinde fonksiyon ile estetik bir arada bulunur. İnsanla Doğa arasındaki dengeyi sağlamaya, ilişkilerini sürdürmeye yarayan dış mekânın en önemli unsuru yeşil alanlardır. Ve MEZARLIKLAR bu alanların bir parçasıdır. O halde, sadece ölülerin toprağa terkedildiği bir alan olarak kabul etmek yanlıştır. Mezarlıkların plânlanması sırasında; dış mekân ihtiyacı, o mekânın estetiği ve şehrin tümüne ait peyzaj güzelliğinin de hesaba katılması gereklidir.

Aşağı yukarı bu noktadan hareket ederek Avrupa'da mezarlıklarla ilgili çeşitli standartlar tespit edilmiştir. Neticede yaşayan nüfus başına ortalamama 3.5 - 4 m² gibi bir alan ihtiyacı hesaplanmıştır. Daha çok yeşil saha (park) özelliği gösteren bu alanlarda, mezarların ancak % 40 - 50 oranında yer tutmasına çalışılmaktadır.

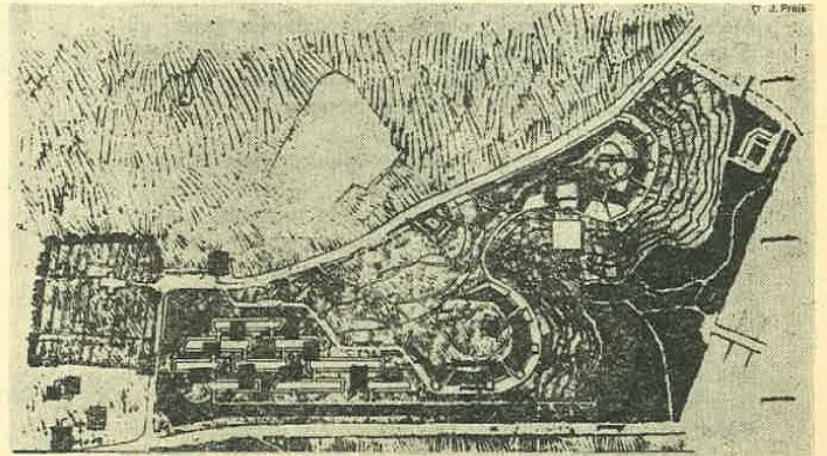
Bu şehir mezarlıklarını ve plân özelliklerini ana hatlarıyla şu şekilde tanımlayabiliriz: Yerine ve şartlara göre mezarlık alanı çevreye açık veya makul derecede kapalıdır. Ama hakim olan mutlaka yeşil saha (park) özelliğidir. Ana ve tali girişlerle çevre trafiğine açılır. Girişlerde yeteri kadar otopark vardır. Ekseriya ana girişten hemen sonra idare binaları ve müştemilatı ile özel ticari işletmeler (çiçekçi, taşçı, v.s.) fonksiyonel ve proporsiyonel bir düzen içinde yer alır. Daha sonra mimari bakımdan mütevazı fakat hakiki bir san'at eseri olan dini merasim binası (Kilise) mekânın odak noktası durumundadır. Merasim alaylarına, çeşitli ziyaret maksatlarına ve bakım işlerine uygun bir yol şebekesi sirkülasyonu sağlar, kısımları bağlar. Yol kesişmelerinde, çeşitli mezar adaları içinde ve diğer gerekli noktalarda oturma - dinlenme yerleri, çeşmeler ve hatta küçük büfeler yer alır. Çelenk artıkları ve diğer artık maddelerin biriktirilebileceği gizli yerler veya imha imkânları da düşünülmüştür. Mezarlar muayyen miktarlardaki gruplar (Ada) halinde katagorilerine göre (ceset, kül, aile, çocuk mezarları v.s. gibi) arazîye ve kullanışa uygun düşecek şekilde tertiplenmiştir. San'at eseri özelliğindeki mezarların yerleri bu özelliğe uygun noktalardadır. Mezar gruplarının ve ada parsellerinin estetiğini yaratan önemli hususlardan biri de mezarların sadeliği ve birbirleri ile bağdaşır olmalarıdır. Çoğu zaman böyle bir adada hakimi yet çimenliktedir. Bu çimenlik içinde mezarlar sadece küçük, mütevazı bir taşla işaretlenip isimlendirilmişlerdir. Arazi kullanımında, topoğrafik özelliğe ve toprak karakterine sadakat dikkati çeker. Mezarlık adalarının, yaklaştıkça tamamen görüş alanı içine alınabildiği farkedilir. Adalar genellikle 200 - 300 mezardan meydana gelir. Çocuk bölümlerinde bu miktar 100 kadardır. Aile mezarları daha çok yol kenarları ve bitki çitleri önünde yer alır. Sıralar teşkil eden mezarların yükseklikleri 10 cm .yi geçmez ve aralarında bariz, derin bir sınırlama yoktur. Bitki meteryali ve mevcut imkânlar oranında su elemanı, mekânın peyzaj karakterini yaratacak veya mükemmelleştirecek şekilde kullanılmıştır. Ortaya konan bitkisel tertip, saha kullanımını da önemli derecede organize eder.

I a. Danimarka - Frederikshavn Mezarlık Projesi, I. Ödül.

I b. Danimarka - Frederikshavn Mezarlık Projesi, II. Ödül.

I c. Danimarka - Frederikshavn Mezarlık Projesi, III. Ödül.

Mezarlıklar şehirleri çevreleyen yeşil kuşakta veya bu kuşağı şehre bağlayan yeşil dokuda yer alır. Bazen da gezinti yolları mezarlık alanını kateder. Bu mezarlıklarda çocuk bahçelerini, çocuk yuvalarını ve diğer bazı oyun alanlarını da bulmak mümkündür. İskân bölgesi içindeki veya yakınındaki bir plânlama sonucu olarak ortaya çıkar bunlar.

Bu plânlama anlayışı şehirlinin modern yaşantısına uygundur. Bu alanlardan tıpkı bir park gibi faydalanılır. Hele hafta sonlarında bu anlamdaki maksatlarla ziyaret edenlerin sayısı, mezar ziyaretçilerinden ve cenaze merasimlerine katılanlardan daha çoktur. Bir su sathı kenarındaki oturma yerinde sohbet eden, güneşlenip dinlenenler. Ağaçların altındaki bankalarda kitap okuyanlar, örgü örenler. Koruluklar ve çimenlikler içinden geçen yollarda gezinti yapanlar. Ellerindeki dürbünle çalılıklar içinde cıvıldaşan kuşları izliyerek meraklarını giderenler... Hepsi de ölümler parkının yaşayan ziyaretçileridir. Bir yandan sessiz mezarların ölümü hatırlatan anlamıyla, bir yandan da ustalıkla tertiplenmiş yeşilliğin ve temiz havanın etkisiyle, hayata yeniden bağlanan mesut ziyaretçiler...

Bu türlü bir anlayışın ve plân uygulamasının dinimize ve geleneklerimize uymıyacağını sanırım iddia edemez. Ama bizim mezarlıklarımızda, geleneklerimize de inançlarımıza da aykırılıklar bulmak mümkündür. Mesela mezarlıkları sık sık ziyaret etmek, mezarları çiğnememek, pahalı ve şaşıla mezarlar inşa etmemek, yeşillendirmek, bakımlı ve temiz tutmak, gibi dinsel ve geleneksel icaplarımız olduğu halde, aksi örnekler vermekteyiz. Yolu izi farkederek, diğer mezarlara basmadan rahatça bir defin yapmamız hemen hemen mümkün olmaz. Mezarlarımız değil sık sık, belirli günlerde bile ziyarete çekici özelliklerden yoksundur. Bilâkis ürperti verici bir manzara taşırlar. Adeta şahısların maddi gücünü veya kaybedilene verilen önemi ilân etmekten başka niteliği olmayan ve ayak altında kalmış, adı sanı kaybolmuş mezarlarla dolup taşarlar. Yeşillikten çok mezartaşları hakimdir. Mezarlıkları, sadece ölümlerin gömülüp terk edildiği bir yer olarak kabul etmemizin bir sonucudur bu...

Konuyu biraz daha açıklığa kavuşturabilmek için, «Garten und Landschaft» dergisinin 1969/4, 11 ve 1971/8, sayılarında derlediğim bazı projeleri örnek olarak görüşlerinize sunmak istiyorum.

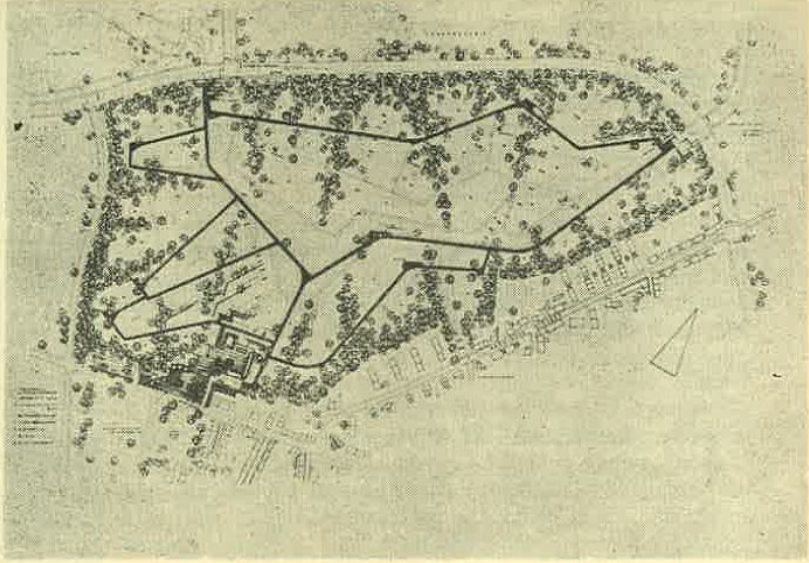
I. ÖRNEK :

1970 Yılında, Danimarka'daki Frederikshavn Kilise Komitesi ve Mimarlar derneğinin birlikte çalışması ile bir Mezarlık projesi yarışması açılmıştır. Sahada 12. Asırdan kalma bir kilise, kilisenin mezarlığı ve tarihi mezarlar vardır. Alandan yeşilsaha (park) olarak ta faydalanma gayesi güdülmektedir. Jüri san'at anlayışı ile birlikte mevcut durumun ve peyzajın değerlendirilmesi, plânlamanın bunlarla bağdaştırılması üzerinde önemle durmuştur.

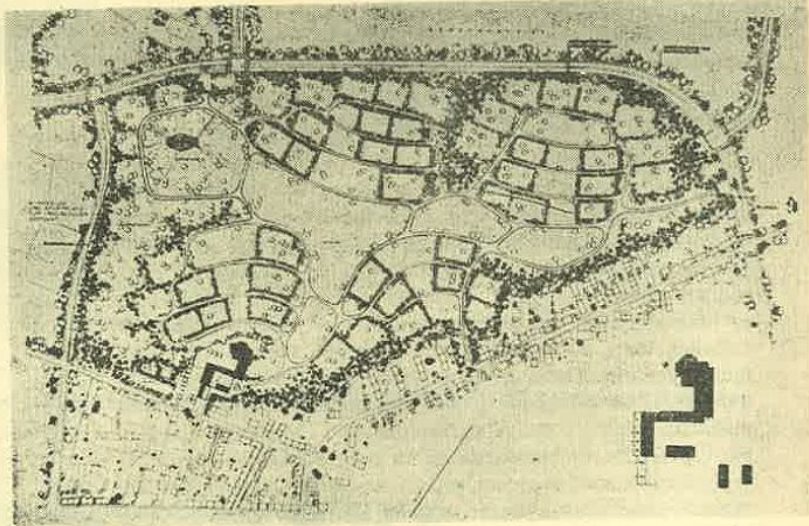
I a. Birinci Ödül :

Peyzaj Mimarı Peder Borup, Mimar Niels Bang, ve yardımcıları tarafından kazanılmıştır.

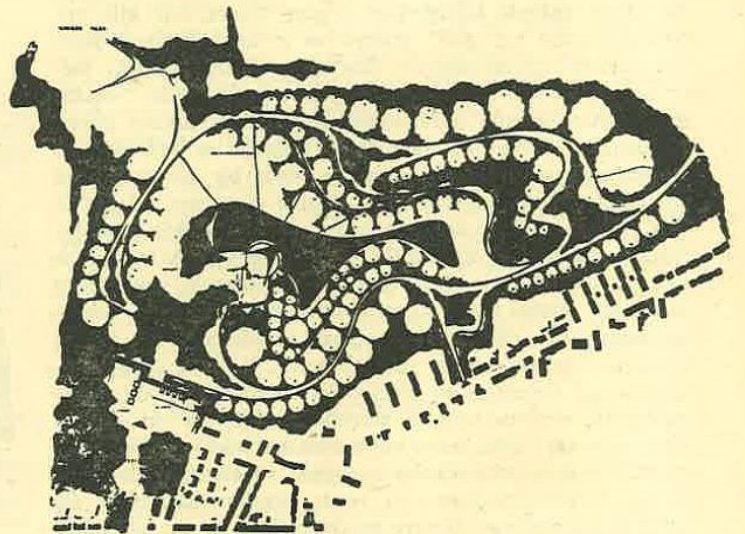
Fevkalade fonksiyonel bir Tören yolu mezarlığı omurga şeklinde dolaşır. Bütün mezar alanlarını görüşüne alır, kullanışlarını kolaylaştırır. Güneyde, bu yola yönelerek sıralanmış alanlar ağaçlarla çevrili cepler halindedir. Kuzey yönünde anayolu katederek sıçrayan ceplerden birisi ile uygun bir denge sağlanır. Tören yolu kuzeyindeki seyreltilmiş meşelik içinde serpili mezarlar da gene zengin yeşilliklerle bezelidir. Dini merasim binası (küçük kilise) ve Ceset yakma tesislerinin, ceplerden biri içinde, fonksiyonları icabı merkezi bir yerde ve Ana Girişle birarada çözümlendiği görülmüyor.

II a. Essen/Almanya, Leithe Mezarlığı Projesi, I. Ödül.

II b. Essen/Almanya, Leithe Mezarlığı Projesi, II. Ödül.

II c. Essen/Almanya, Leithe Mezarlığı Projesi, III. Ödül.

Kolayca kavranabilir, açık ve sade bir tertip içindeki estetik ve fonksiyonel özellikleri ile, mevcut peyzaj özelliklerinin gereği gibi gözönünde bulundurulmuş olması sayesinde, Proje Jüri'nin takdirini kazanmıştır.

Ib. İkinci Ödül :

Hans Dall, Torben Lindhardtzen ve yardımcıların Projesi ?.

Değişik büyüklüklerde sınırlandırılmış mezar alanları, mezarlık bölümlerini kapsıyor. Boş arazinin yüksek otlar ve kır çiçeklerinden müteşekkil bir çayır olarak düşünülmesi, bakımlı mezar alanları ile maksatlı bir kontrast yaratıyor. Doğudaki çamlık ile mezarlık, cadde ve iskân kesimine karşı kamufler ediliyor. Ayrıca çamlık içindeki bir boşlukta Çocuk Yuvasına yer veriliyor. Herbir mezar alanı, tıpkı mevcut kilise mezarlığında olduğu gibi bir duvarla çevrilererek özel karakter korunuyor. Küçük Dini merasim Kilisesi prensip olarak mevcut kiliseden uzaklaştırılıyor, mezar alanları ile uygun proportionel ilişkiler içinde, doğudaki çamlığın ucuna yerleştiriliyor.

I c. Üçüncü Ödül :

Michael Sten, Jens Th. Arnfred, Svend Algren, Jorn Topholm.

Bu müelliflerin projesinde değişik fikirler var. Kül mezarları ve sıra mezarlar, teraslanmış ve çimenlenmiş meyilde yer alıyor. Küçük mezarlar plaktaş veya mezartaşları ile işaretleniyor. Kilise ve tarihi mezarlığa karşı olan sahanın bir kısmı mezar alanları için ayrılıyor. Karşısında da Kilise yer alıyor. Mezarlar çayır içinde belirleniyor.

Böyle bir tertip içinde Eski ve Yeni, geleneksel mezarlar ile bağdaştırılabildi, fikrine bu proje muhatap olmuştur. Jüri'nin, taputla gömme 2020 yılına kadar götürülebilir, kanaatine karşı müellifler, İskandinav mezarlıklarının buna ancak 10 - 15 yıl daha dayanabileceğini ileri sürüyorlar. Çimenlik kademeler teklifini jüri enteresan bulmakla beraber, mezar yerlerinin küçüklüğünün ve teraslanmanın pahalılığını savunuyor.

II. ÖRNEK :

Almanya'nın Essen şehrinde Leithe Mezarlığı Projesinin elde edilmesi için altı peyzaj mimarı arasında sınırlı bir Fikir yarışması açılmıştır. (1969). Saha Şehrin doğusunda ve bir şehir mezarlığı için ideal büyüklüğe sahiptir. (40 ha.) Arazi düz değil inişli çıkışlıdır. Ana Girişin güneyden verilmesi gerekmekte ve gene aynı taraftaki burun şeklinde yükselen arazi kesimi, Küçük Kilise için uygun görülmektedir. İyi plânlama imkânları bahşeden bir stüasyon vardır.

IIa. Birinci Ödül :

Peyzaj Mimarı Gustav ve Roze Wörner ile iş arkadaşlarının hazırladıkları bu Proje hakkındaki Jüri Raporu'nun mahiyeti şudur :

«Proje tümü ile İzah Raporuna uymaktadır. Tertip ve tanzimle ilgili fikirler arasında bağdaşma vardır. Sirkülasyondan beklenen fonksiyon yaratılmış ve sahada iyi bağlantılar kurulmuştur. Dini Merasim Binası (Kilise) ve diğer binalar için yerleşimi, gruplama ve bağlantılar, diğer bakımlardan olduğu kadar idare ve işletmecilik bakımından da uygundur. Yan girişler istenen yerlerde ve iyi bir etüd ile çözümlenmiştir. Mezarlığın bakımı ve idamesi açısından

da kullanışlılık vardır. Daha fazla mezaryeri elde etme bakımından ilk kısım inşaatı içine alan bölümle ilgili teklifte bazı değişiklikler lâzımdır. Gruplar ve şeritler halinde tertiplenen volüm yeşillikleri sayesinde, uygun görüş imkânları ve iyi ölçülü alanlar meydana getirilmiştir.»

Fonksiyondan tertip - düzene kadar, herşeyin ahenk içinde olduğu görülmektedir, Cadde ve Otopak'tan itibaren, bir yandaki Çiçek Satış Yerlerini de içine alan Ana Giriş tanziminden Küçük Kiliseye ve mezarlığın ta derinliklerine kadar yayılan bir harmoninin varlığından sözedilmektedir.

IIb. İkinci Ödül :

Peyzaj Mimarı Werner Wrede ve iş arkadaşlarının Projesi.

Jüri raporuna göre; «Mezar alanları ile boşluklar arasında uygun bir denge vardır. Bina gruplarının yeri iyi seçilmiş olmakla beraber, bazı bağlantı ve geçişler tatmin edici değildir. Bir takım boğumlar meydana getiren yol şebekesi de iyi bir sirkülasyon ve bağlantı yaratmamaktadır. Mezar alanlarının tertip ve tanzimi, ölçü bakımından arasındaki dengeli değişmeler ile, çok çeşitli ve sempatik alanlar meydana gelmiştir. İlk kısım inşaat için yapılan teklif, yakın gelecek bakımından olumludur. Yan girişlerde fonksiyon biraz ihmal edilmiştir. Mezarlık, öngörülen bitkisel tertip ve tanzim sayesinde güzel bir mekân niteliğine erişmiştir.»

Projenin zayıf noktası olarak nitelenen ve bina grubunu içine alan Ana Girişten gayri kısımlar, fonksiyon ve uygulama tekniği bakımından beyenilmektedir.

II c. Üçüncü Ödül :

Peyzaj Mimarı Armin Boyer ve Horst Wagenfeld ile iş arkadaşları.

«Müellif göz kamaştırıcı bir plânlama tekniği ile Jüri'yi peşinen ikna etmeyi denemektedir. Buna rağmen yakından tetkik edildiğinde, bir sıra eksiklikler ortaya çıkmaktadır.

Sahanın kısımlara ayrılma şekline göre parçalayıcı etkiler doğmaktadır. Su yüzeyinin hareketli araziye olan tesiri de Müellifin ileri sürdüğü gibi olumlu değildir. Sık yeşil dokularla çevrili daire şeklinde tertiplenmiş mezar alanlarının bu kadar çok tekrarı da mahzurludur. Girişteki binaların yerleşimi ikna edici olmakla beraber, Dini Tören Binası'nın mezarlığın ortasına itilmiş olması, mezarlığın diğer kısımları tarafından izole edilmesine yol açmaktadır. Tören Binası'ndan (Kilise) itibaren su sathını kat ederek dâğılan patika yollar, mezarlık alanlarının gayesi ile bağdaşmamaktadır. Bu ışınal yollar, mezar alanlarını parçalamaktadır. Yan girişler, yer ve tanzim açısından gereği gibi etüd edilmemiştir. İnşaatın kısımlar halinde realizesi imkânı realiteye uymamaktadır. Bitkisel tertip, mekân düzende doğan eksiklikler göstermektedir.»

Ashında Projenin, fonksiyon ve mezarlık tekniği bakımından, genel olarak uygun bir ahenge ulaşabileceği kanısı vardır. Ancak maharete ve kendine güvene dayanarak, yeni bir fikir hamlesi yapmak ve bir mekân tertibini empoze etmek gayreti görülmektedir. Küçük Kilise'nin su yüzeyi ağırlık noktasındaki dominant anıt özelliği, birinci projedeki fikre daha da aşırı olarak uymaktadır.

kırsal peyzaj mimarisi çalışmaları ve dayandığı temel prensip olarak **PEYZAJ EKOLOJİSİ**

Dr. Mehmet KÖSEOĞLU

Ege Ü. Ziraat Fakültesi
Bahçe Mimarisi Kürsüsü
Asistanı

Peyzaj strüktüründe son değişmeler :

Avrupa'nın bazı bölgelerinde Kuzey Amerika'da birbuçuk asır önce başlayan teknolojideki gelişmeyle beraber, peyzaj strüktüründe de çeşitli yönden önemli değişmeler olmuştur.

Yeni iskân sahaları, hava, kara, su ulaşımı, zirai ve sanayi tesislerinin inşası plânsız olarak gelişmekte ve tabii kaynaklardan entansif bir şekilde istifade edilmektedir. Bu gelişme bir taraftan fabrika dumanı ve artıklarıyla hava ve su kirletmesine, şiddeti gürültüleriyle insan duyu organlarının tahribine, toprak, bitki ve faunanın imhasına sebep olurken diğer taraftan Batı Almanya'nın Ruhr bölgesinde olduğu gibi, daha entansif müdahalelerin olduğu yerlerde ise, insanlar için evde fabrikada ve büroda yalnız toz ve dumanların girdiği ve ultraviole ışınlarından mahrum, tamamıyla yeni bir ekolojik ortamda husule getirmiştir. Tıbbın süratle gelişmesine ve yıl çalışma süresinin düşürülmesine rağmen, yine bu bölgede çalışanlar arasındaki hastalık oranı sabit tutulmadığı gibi, daha da yükselmektedir. Bu oran 1939 tarihinde % 2 den 1964 de % 7,3'e çıkmıştır. (FRANKE 1964).

Doğal kaynaklardan sürekli olarak eskiden beri hiç bir katkıda bulunmadan yararlanılmış ve hâlâ yararlanılmakta olan ve henüz teknolojik gelişmenin başlangıç safhasında bulunan Türkiye'de de peyzajda doğal bir denge sağlamak ve araziden mümkün olduğu kadar fazla yararlanmak, plânlı bir şekilde çözülmesi gerekli peyzaj bakımı problemlerindedir.

Peyzaj Mimarisi ve Bölümleri :

Ödevi, insanlara ve diğer canlılara elverişli bir yaşama ortamı sağlamak olan peyzaj mimarisini, çalışma sahalarına göre 3 kısımda incelenmek mümkündür (BUCHWALD, 1968).

1. Kırsal peyzaj tanzimi ve bakımı,
2. Şehir içi yeşil sahalarının tanzimi ve bakım,
3. Tabiatı koruma.

1. Kırsal peyzaj mimarisi çalışmalarının ağırlık merkezini; şehirler arası yolların ve ekstren fena şartları haiz sahaların ağaçlandırılması, şehir dışı dinlenme sahalarının tertip ve tanzimi ve tüm araziden optimal şekilde istifade edilmesi için gerekli çarelerin araştırılması gibi şehir dışı peyzajın bakımı, onarımı veya yeniden düzenlenmesi teşkil eder.

2. Şehir içi yeşil sahaların tanzimi ve bakımı, daha ziyade şehir içinde şehircilerle işbirliği halinde yapılan çalışmalardır. Özellikle bu çalışmaların hedefi; ev, okul, resmî binaların bahçeleri, endüstri bölgelerinin, park, yol ve kabristanların tanzim ve tertibi gibi şehir içinde insanlar için elverişli bir yaşama ortamı hazırlamağa yönelir.

3. Tabiat koruyucusu ise; şehir içi ve dışında korunması gereken tarihi anıtlar, önemli bitki ve hayvan tür ve toplulukları gibi peyzaj elemanlarını tesbit eder ve bunların tahrip edici bütün etkilere karşı korunmaları için plân ve tedbirler hazırlar.

Kırsal Peyzaj Tanzimi ve Bakımı - Peyzaj Ekolojisi :

Fransızcadan dilimize alınan «Paysage» latince «regio, provincia veya terra» kelimelerinin karşılığıdır. Güzel sanatlar tarihinde dünya üzerinde tabii güzel bir görünüş veya 1770 yıllarında Prusyalılar tarafından «memleket idari bölümü» gibi şimdiki kadar birçok anlamlarda kullanılmıştır. Nihayet SCHMITHUSEN (1963) peyzaj mimarisi çalışmalarında görülen değişmelerle beraber peyzaj kavramını fiziki coğrafya ve peyzaj ekolojisi açısından «bir arz

parçasının tüm karakteri» olarak tarif etmekte ve buradan da peyzaj denildiğinde: arz üzerinde optik olarak görülebilen bütün peyzaj elemanlarını içine alan ve faktörlerinin etkisine maruz, tarihi özelliği olan ve bu özelliği değişebilen strüktür anlaşılmalıdır. Peyzaj, mekân veya ekolojik, fiziksel ve coğrafik bakımından aynı karakteri gösteren mekânlar topluluğu olarak tanımlanabilir. Mekân veya peyzajın tanzimi ve oluşumunda; antropojenik faktörlerle beraber, biyotik (hayvan ve bitki) abiyotik (arazi meyli, morfolojik durumu, toprak cinsi ve tipi, iklim) faktörleri önemli rol oynamaktadır. Buna göre temel amacı insanlar için şehir dışında ekonomik kültürel ve estetik yönden verimli ve elverişli bir dış mekân veya yaşama ortamı sağlamak olan kırsal peyzaj ve tabiatı koruma çalışmalarını, 5 safhada incelemek mümkündür. (BUCHWALD 1966, LANGER 1969).

1. Plânlanması istenilen sahanın sosyoekonomik ve politik strüktürünün yanında, peyzajı etkileyen faktörlerin veya elemanların ve halihazırda kullanma durumunun tesbiti (peyzaj analizi). Bu safhada tabii, antropojenik faktörleri ve bunların peyzaj strüktürüne kalitatif ve kantitatif etkileri ve aralarındaki ilişkileri ayrı ayrı incelenir. Nihayet etüd sahası büyüklüğüne ve plânlama gayesine göre ekolojik yönden aynı özelliği haiz mekânlara ayrılır (Şekil : 1, 2, 3,).

2. Analiz safhasında elde edilen bilgiler veya etüd sahasının ekolojik potansiyeli değerlendirilerek harita ve yazı ile ifade edilir «Teşhis». Diğer bir deyimle etüd sahasının kullanma kabiliyeti bakım ve meliorasyon (ıslah etme) olanakları bir sonuca bağlanır.

Bu kademedeki çalışmaları aşağıdaki şekilde kısaca özetlemek mümkündür.

a) Etüd sahasında hali hazırda mevcut tatbik edilmekte olan ormancılık ve zirai kullanma formları ile iskân, yol ve rekreasyon için ayrılan alanların ekolojik bakımından uygun olup olmadığının araştırılması

b) Tabiatı koruma ve milli park niteliğinde olan sahaların yerlerinin tesbiti ve herbirinin detaylı olarak plânlanması

c) Etüd sahası için tüm peyzaj plânının yapılması

d) Kıyı aşınmaları, yol ve maden inşaatı sonucunda ortaya çıkan ekstrem fena şartları haiz sahaların tekrar yeşil ve kullanılır hale getirilmesi gibi ıslah ve koruyucu tedbirlerin plânlanması

3. Kırsal peyzaj plânının bölge şehir ve sulama plânları gibi diğer özel planlarla koordinasyonunun ve sosyoekonomik bakımdan uygunluğunun incelenmesi

4. Plânın gerçekleştirilmesi için istimlak ve peyzaja zararlı etkilerin uzaklaştırılması gibi bazı belirli ön tedbirlerin alınması

5. Tüm peyzaj plânının uygulaması (Bu safhada, plânda gösterilen peyzaj koruyucu, bakıcı ve ekstrem fena şartları haiz sahaların yeniden düzenleyici tedbirler uygulanır (GRE BE 1969).

Peyzaj plânı bir bölgenin tanzimi, korunması, bakımı ve geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin harita ve yazı ile ifadesidir. Böyle bir plânın yapılabilmesi, mutlak surette peyzajın oluşumunu etkileyen tabii faktörler ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinin bilinmesiyle mümkün olur.

Bu plân yapılmadan önce, etüd sahası ekolojik bakımından aynı özelliği gösteren mekânlara ayrılır ve sonra bu mekânlardan gene ekolojik koşullara göre yararlanma şekli tesbit edilir.

İlk defa 30 - 40 yıl önce TROLL (1966) un gözlemleri sonunda fiziki coğrafya araştırmaları içerisinde bir bilim dalı olarak isimlendirdiği «Peyzaj Ekolojisi», KRAGH (1955), BUCHWALD (1964, 1966, 1968) ve LANGER (1970) peyzaj mimarisi çalışmalarının dayandığı temel bilim dalı veya peyzaj mimarisinin bir bölümü olarak kabul etmektedirler. Peyzaj ekolojisi çalışmalarında, kırsal peyzaj mimarisine aynı gayeyi güder. Aralarındaki tek belirgin fark: Peyzaj ekolojisi çalışmalarında ortaya atılan teklifler ve alınan kararlarda yalnız ekolojik koşullar esastır. Buna karşılık peyzaj mimarisi çalışmalarında; kültürel sosyal ve politik durumu da dikkate alınır.

Özet olarak, kırsal peyzaj mimarisi çalışmaları içerisinde, plânlı peyzaj ekolojik çalışmalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1. Etüd sahasının, büyüklüğüne ve çalışmanın gayesine göre kalitatif ve kantitatif bakımdan aynı tabii faktörlerin etkisine maruz me-

kânlara ayrılması (tabii mekânlar). Şekil 1, 2, 3,.

2. Bu tabii peyzaj mekânlarını etkileyen önemli tabii peyzaj faktörlerin kantitatif olarak tesbit edilmesi

3. Bu faktörlerin tesir sahalarının araştırılması

a) Bir tabii peyzaj içerisinde

b) Bir çok tabii peyzaj mekânlar arasında

4. Bu mekânların tabii istihsal potansiyelinin kantitatif olarak ortaya çıkarılması

5. Bu peyzaj mekânlarından tabii koşullara göre ne şekilde istifade edileceğinin ve bu şekilde istifade edildiğinde dayanıklılığının tesbit edilmesi

6. Peyzaj potansiyelini ve peyzajı tahrip edici etkenlerden koruma olanaklarının araştırılması

Bu konuda Batı Almanya'da yapılan çalışmalara ait örnekler :

1. Etüd sahası, Batı almanya'nın Saksonya eyaletinde peyzaj plânının 6 yıldan beri yapılması için Hannover Teknik Üniversitesi Kırsal Peyzaj Mimarisi Kürsüsünün başkanlığında 10 muhtelif araştırma enstitüsünün üzerinde çalıştığı 2000 Km² lik Hamme - Wümme nehirlerinin havzasıdır. Burada uzun ve alçak yamaçlar arasında tabanı kısımları turbiyelerle kaplı vadiler uzanır. Zirai kültürün başlangıcından beri yapılan bilgisizce meliorasyon çalışmaları nedeni ile 500 km² lik sahadada yer altı suyu problemleri zamanla artmaktadır. Bu zirai problem bölgesi Avrupa'da güzel manzaraları, Höyükleri, büyük ozan ve yazarları ile tanınmaktadır. Bugün burası yakınında bulunan Bremen ili sakinlerinin rekreasyon sahası olmakla beraber gene burada yer yer büyük çapta sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bundan dolayı bu bölgenin geleceği için sanayicilerle bilinçli meliorasyon taraftarları arasında ciddi tartışmalar olmaktadır.

Araştırma çalışmalarının gayesi, yukarıda zikredilen ekonomik, sosyal ve kültürel isteklerin etüd sahasının tabii potansiyeline uygun o-

arak yerleşim ve ileride bakım tedbirlerini ihtiva eden peyzaj inkişaf plânının yapılmasıdır. Bu plân ayrıca tüm olarak Bremen - Saksonya eyaletinin bölge plânının bir bölümünü teşkil edecektir.

Hidroloji ve sulama ekipleri tarafından bölgenin geniş parseller halinde dağılan kısımlarındaki tehdit edici yer altı suyu problemlerinin, direnç hendek ve borularıyla geleneksel meliorasyon usulleriyle

- çözümlenemeyeceği ve bunun için mutlak surette bir plânlı peyzaj ekolojik çalışmanın gerekli olduğu tesbit edilmiştir. Diğer taraftan etüd sahasında bulunan rutubetli veya su altında kalan çayır - mer'a kültürünün yapıldığı vadi tabanlarının esetik görünüşünün sağlanması ve ıslâhı ancak ekonomik meliorasyon yöntemleriyle mümkündür. Ve bunun için de gene etüd sahasını etkileyen ekolojik faktörlerin

kalitatif ve kantitatif durumunun ve birbirleriyle ilişkilerinin aydınlatılması ön plânda gelmektedir. Netice olarak etüd sahasında, peyzaj plânlamalarının temelini teşkil eden peyzaj ekolojik etüdü yapılmadan peyzaj plânlamasına başlanmayacağı gibi peyzaj blânları yapılmadan da herhangi bir çevre plânlamasının yapılması da düşünülmesi mümkün değildir.

ŞEKİL : 1

Güney Almanya'da tabii peyzaj sınıflaması (LANGER, 1970)

«İsar - İn Vadisi» peyzaj mekân gurubu çok sayıda bir birinden ayrı özellikte mekânları kapsamakta olup ve bunlardan «Aşağı İn Vadisi» (haritada 55) aşağıdaki ekolojik karakteri haizdir.

- Denizden yüksekliği : 400 - 600 m.
- Yıllık sıcaklık ortal. : 7.5 C°
- Ortalama yıllık yağış : 700 - 800 mm.
- Vejetasyon periyodu : 215 - 220 gün
- Jeoloji : Alüvyon

Toprak : Orta derecede alkali kestane rengi toprak, yüksek kısımlarında yalancı rendzi'na, aşağı kısımları mineralce zengin Gley

Tabii vejetasyon potansiyeli : Sumbmontan artça fakir ve zengin Meşe - Kayın, Gök narlı Meşe - Kayın, artça fakir Ladin - Meşe ve karışık Meşe - Gürgen ormanları

2. Tabiat harikalarından biri olan göl ve peyzajının güzel görünüşüyle en uygun dinlenme ortamı olduğu ve bir çok hayati ihtiyaçları karşıladığı eskiden beri bilinmektedir. Fakat teknolojinin süratli gelişmesine bağlı olarak plânsız ve tedbirsizce müdahalelerin tabiatı açtığı yaralar, aynı büyüklükte ve belki daha fazla göl peyzajında da görülmüştür. Örneğin Batı Almanya'nın Saksonya eyaletinde düz bir ovada bulunan ve Hunte Çayı tarafından beslenen 16 Km² genişliğinde bir alanı kaplayan Dümmer gölü ve çevresi, daha önce çok sayıda ve çeşitli kuşların barınağı olduğundan balıkçıları, avcılar ve tabiat severler tarafından sürekli olarak edildiği eskiden beri bilinmektedir. İkinci Dünya Harbinden sonra zirai kültürün lehine olarak sel baskınına önlemek ve Hunte'nun suyunu tutmak için gölün etrafı setlerle çevrilmiştir. Fakat bundan sonra etüd sahasında, hiç bir ekolojik bakımından - özellikle limnolojik - araştırma yapılmadığından ve yeterli kırsal peyzaj koruyucu tedbirler alınmamıştır. Bugün yeni set gölü, kıyısından ayırmış ve göle yeni su gelmediğinden yeterli tabii biyolojik temizleme olmamaktadır. Ayrıca su seviyesi düştüğünden göl fauna ve florasında çeşit ve sayıca büyük bir azalma görülmüştür.

ŞEKİL : 2

Bir peyzaj mekânının ekotoplarına ayrılması, (LANGER, 1970)

Etüd sahasından kendi tabii potansiyeline uygun düşen tabiatı koruma sahası ve plâj ve diğer su sporu tesisleri ile beraber rekreasyon sahası olarak istifadenin mümkün olabilmesi; bölgede yapılması gerekli limnolojik ve artık suların biyolojisi gibi sıhhi işlemlere yönelik araştırmalara bağlıdır. Bu bölgede, elverişli yaşama ortamı tanzimi, ancak plânlı peyzaj ekolojik etüdlere sonunda tesbit edilen tabii peyzaj mekânlarının potansiyelinin veya bunlardan istifade etme olanaklarının iyi bilinmesi ile olur.

Sanuç olarak peyzaj ekoloji, peyzaj mimarisinin özellikle kırsal peyzaj tanzim ve bakımından temel unsurdur. Peyzaj Ekolojisi araştırmaları yapılmadan peyzaj tanzimi

veya bölge planlaması düşünülemez. Bu durumun mana ve önemi Avrupa ve Amerika'da çok sonra yani peyzajda geniş çaptaki tahribattan sonra anlaşılmıştır. Bu itibarla henüz teknolojik gelişmenin başlangıç safhasında bulunan Türkiye bu önemli durumu önceden dikkatle alma şansına sahiptir.

LİTERATÜR

1. BUCHWALD, K.: Derdschaftsplan als Planungsmittel des Landespflegers. Institut für Landschaftspflege und Naturschutz der TH Hannover. Vervielf. Manuskript Hannover 1964.

2. BUCHWALD, K.: Landespflege. In: HandWörterbuch für Raumforschung und Raumordnung 982 - 1009 Verlag gebrüder Jöneck, Hannover 1966.

3. BUCHWALD, K.: Der Beitrag der Landespflege zur Raumordnung. In: Landespflege und Raumordnung. Forsch. u. Sitzungber. der Akademie für Raumforschung und Landesplanung 43, 9 - 20, 1968.

4. FRANKE, K.: Mensch und Umwelt in Heiss - Franke der vorzeitig verbrauchte Mensch Stuttgart 1964.

5. GREBE, R.: Die Ausführung Landschaftspflegerischer Massnahmen in Handbuch für Landschaftspflege und Naturschutz Bd. 4 S, 129 - 136 München 1969.

6. KRAGH, G.: Ordnung der Landschaft eine ungelöste Aufgabe. Natur u. Landschaft 35, 65 - 67. 1955.

7. LANGER, H.: Methodologische Grundlagen der Landschaftspflege. Natur u. Landschaft 44 - 187 - 190, 1969.

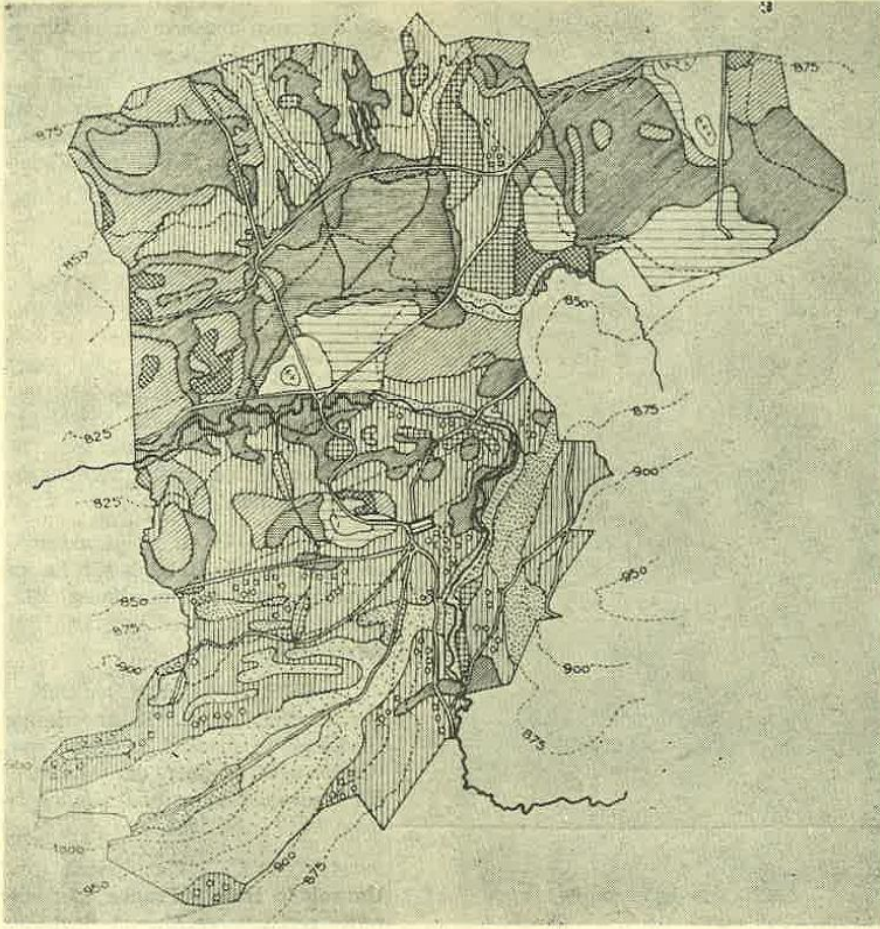
8. LANGER, H.: Die Ökologische Gliederung der Landschaft und ihre Bedeutung für die Fragestellung der Landschaftspflege. Landschaft. u. Stadt. Bh. 3. Stuttgart. 1970

9. SCHMITHUSEN, J.: Vegetationsforschung und ökologische Standortlehre in ihrer Bedeutung für die Geographie der Kulturlandschaft. Z. Ges. f. Erdkunde Berlin, 1 - 45. 1942.

10. TROLL, C: Landschaftsökologie als geographisch - synoptische Naturbetrachtung. In: ökologische Landschaftsforschung und Vergleichend Hochgebirgsforschung. Erdkundell. Wissen 11, 1 - 13, 1966.

Fakat bugün göl diğer endüstri bölgelerinden gelen binlerce insanın rekreasyon sahasıdır. Bunu gayri muntazam dağılmış ve inşa edilmiş hafta sonu evleri ve kamp yerleri takip etmiştir. Hunte hazzasında daimi olarak kurulan endüstri tesislerinin artıklarından dolayı gölde koli sayısı günden güne artmakta ki gölde yıkanmak ve diğer su sporlarının yapımı defalarca yasak edilmek zorunda kalmıştır.

Zaten sınırlı istifade edilme olanına sahip bir göl peyzajından, esasını peyzaj ekolojisi çalışmaları teşkil eden bir peyzaj plâni yapılmaksızın tamamiyle mükemmel tabiatı koruma bölgesi veya rekreasyon sahası olarak istifade etmek ve burada balıkçılık yapmak, avlanmak, entsansif ziraat yapmak, sanayi tesisleri inşa etmek mümkün değildir.

ŞEKİL : 3 — Bir ekotop içerisinde mikroekotopların harita ile ifadesi (LANGÖR, 1970)

TZDK

**TÜRKİYE
ZIRAI DONATIM KURUMU**

**Yurdun Her Yerinde ve Her Zaman
ÇİFTÇİNİN HİZMETİNDEDİR**

M. B. ZARAFI

olumlu - olumsuz

Bu sayımızdan itibaren ülkemizde yapılmak ta olan peyzaj mimarlığıyla ilgili çalışmaların olumlu ve olumsuz yönden fotoğraflarla kritiklerini bulacaksınız.

1. Dolmuşlar için katledilen tarihi bir yeşil alan : T.B.M. Meclisi eski binasına ait bahçe, dolmuş oto parkı için düzenlenmektedir.

2. Bir pire için yorgan yakan kişilerin Başkent'teki çalışmalarından örnek : Konya asfaltı üzerinde ve Etiler Mahallesi önünde yakılan yabancı otlar, refüü ağaç ve çalılarınun büyük bir kısmına zarar vermiştir ?.

3. Başkent'te olumlu bir yeşil alan çalışması : Ankara Belediyesi Bahçeler Müdürlüğü ve T. Peyzaj Mimarisi Derneği'nin işbirliğiyle düzenlenmesi devam eden Çankaya Botanik Bahçesi.

Dr. Reşit Galip ile Ahmet Ağaoğlu caddeleri karşısındaki 40 dekarlık vadiye 1970 yılı sonbaharında uygulanmasına başlanılmış olan botanik bahçesi çalışmaları bir hayli ilerlemiştir. Çankaya Botanik Bahçesinin, Ankara halkının kültürel yönden büyük bir eksiğini gidereceği bir gerçektir.

2

3

basından haberler

• PEYZAJ MİMARLIĞI KONULARI

Nisan 1971

ANITSAL AĞAÇLARIN ENVANTERİ YAPILDI

TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU HABERLERİ

Avrupa ülkelerinin en az yarım yüzyıl önce gerçekleştirdikleri bir çalışma, Türkiye'de ilk defa ve şimdilik İstanbul için yapılmıştır: Bu, şehrin anıt karakterindeki ağaçlarının bir envantere toplanmasıdır.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Müdürü, İstanbul Belediyesi Bahçeler Müdür Muavini ve İmar Plânlama Müdürlüğü Uzmanı tarafından yürütülen ve Kurumca finanse edilen envanter çalışması üç amacı kapsamaktadır.

1. Halkın ilgisini bu yerine konmaz tarih ve tabiat değerleri üstüne çekmek.

2. Anıt ağaçlarını birer plâka veya taşla işaretlemek.

3. Halen sadece idari tedbirlerle korunmaya çalışılan bu varlıkların kanuni bir himayeye kavuşturulabilmesi için mevzuat tadili konusunda ilgilileri harekete geçirmek, 12 ciltte toplanan. «İstanbul'un Anıtsal Ağaçları» sicili, 17 Mart Çarşamba günü saat 17'de Cariton Otelinde düzenlenen bir törenle Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından İstanbul Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey'e sunulmuştur.

KIYILAR VE YASALAR

6.8.1971 - 7.8.1971

Cumhuriyet

Yazan : Ord. Prof. Dr.

H. V. Velidedeoğlu

Sahil yağmasını önlemek için 12 Ocak 1970 tarihinde bir kararname kabul edildi ve bu, 28 Ocak 1970 tarihli Resmi Gazetede yayınlandı. Sayın Demirel zamanında çıkarılan 7/52 sayılı bu kararnamenin önemli noktaları şöyle:

«Sahillerimiz ile göl kıyıları, tarihi ve turistik sahaların fizikî plânlamaları yapıncaya kadar;

1 — Deniz ve göl kıyılarında,

2 — Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca bildirilecek turizme elverişli sahalarda,

3 — Milli Eğitim Bakanlığınca bildirilecek tarihi bölgelerde bulunan devlete, bedediyelere, özel idarelere, köy tüzel kişiliklerine, katma bütçeli idarelere, iktisadi devlet teşekküllerine ait arazi ve arsaların, her ne suretle olursa olsun satılmaması, dağıtılmaması, kamp yeri olarak tahsis edilmemesi, irtifak hakkı te-

sisi suretiyle hakiki ve hükmi şahıslara intikal ettirilmemesi, işgallerine meydan verilmemesi,

4 — Kamp yeri olarak hakiki ve hükmi şahıslardan arsa ve arazi satın alınması, (...)

Maliye Bakanlığının 19.12.1969 tarih ve 3307/3774 - 29101 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 12.1.1970 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Görülüyor ki, 89 yıl önceki yasalarımızda da kamu yararını koruyan kurallar vardı. Biz bunları 27 yıldan fazla bir süre önce yine dile getirmişiz.

Durum, ne yazık ki, aktüalitesini hâlâ yitirmemiştir.

Sayın Turizm ve Tanıtma Bakanı Erol Akçal'dan, kıyılarımıza ilişkin yeni kanun çıkarılırken, bütün bunları gözönüne almasını dilemekteyiz.

Çünkü bizde en kolay işlerden biri, «kanun çıkarmak»tır. Kendisine, bir konuda «kanunun müsait olmadığını» söyleyenlere Enver Paşa ne demiş: «Yoksa kanun, yap kanun.»

En zor şey ise, kötü alışkanlıkları ve çıkarıcılık engellerini yıkararak kanunları gereği gibi ve adaletli biçimde uygulamaktır. İşte 1961 Anayasasının âkıbeti meydana.

Sayın Bakana her iki hususta, yani vatan kıyıları'nın yağmadan korunması ve kurtarılması için gerekli ve yeterli yasaların hem çıkarılmasında, hem uygulanmasında candan başarılar dileriz.

KIYILARI KURTARMAK !

20.9.1971

Cumhuriyet

Bütün kıyıları kamulaştırma kanunu, yalnız bu günkü geçici hükümetin hesabına değil, bütün Cumhuriyet tarihimiz için ve devletin yapısı bakımından, bizim temel mevzuatımızdan biri olacaktır. Bu tasarıyı düşünenler, hazırlayanlar ve yarın onu son şekli ile işleyip kabul edecek olanlar için, bütün kıyıları kamulaştırma kanunu, vatan toprağına yapılacak hizmetlerin en büyüklerinden biri olarak, temel mevzuatımızda yer alacaktır.

Her tasarı gibi, tabii bu tasarı da kanunlaşmadan önce, çeşitli eleştiri ve tadil safhalarından geçecektir. Ama ümit ve temenni edelim ki, bu eleştiri ve tadiller, kanunun ruhunu zedelemesin. Ve bütün kıyıları kamulaştırma gayesi, kanunun ruhuna uygun ve bu konuda zaman zaman ortaya atılan idealleri gerçekleştirecek prensipler içinde mevzuatımıza mal olsun. Çünkü bu ruh ve bu idealler bizim için, hakikaten gerçek bir ihtiyaçtan doğan ve her geçen gün, durdurulması biraz daha güçleşen bir sahil yağmasına son verilmesi

için şarttır. Hatta hergün biraz daha geciken, biraz daha kayıplara malolan bir gamsızlığın ve sahihsizliğin, devletçe alınması gereken tedbirdir.

Gerçekten de, Akdeniz'in hiçbir kıyısında tabiat, karadan denize doğru bu kadar lâtif, bu kadar renkli bir kademeleşme yaratmamıştır. Bu kademenin kuzeye doğru sırtlarında, sihi tesisler - sanatoryumlar, prevantoryumlar, yahut büyük otel ve dinlenme yerleri ile bağlar, bahçeler içinde sayfiyeler yerlenecektir. Sonra güllük güllüstanlık, katalpalar, zakkumlar, ortancalar arasında kıvrıla kıvrıla sahile incek yolların iki tarafında hiçbir diğerinin nezaretini bozmayacak köşkler, oteller, yahut yazlık evler sıralanacaktır.

Türk Riviyerasında kıyılar, tabii herkese açık olacaktır. Çünkü deniz, kimsenin malı değildir. Kıyılardan, denizden faydalanmak, herkesin hakkıdır. Ve bu hak, meselâ bizim Trakya cihetindeki kıyılarımızda olduğu gibi, hiçbir yerde ve hiçbir zaman kıyı gecekonduları ile imha olunamaz. Sahil kordonları, yani kıyıları süsleyecek bulvarlar ve onların gerisine alınmış plânlı, bahçeli, parklı iskân sahaları ve nihayet, arazinin yüzde 60'ını kaplayacak parklar ve çocuk bahçeleri ile benzeri tesisler, Tanrı'nın bize hediye ettiği bu dünya cennetlerinde, herkesin kendi hakkı olan güzelliği ve dinlenme imkânını bulmasına yer verecektir.

Halbuki bugün ne görüyoruz? Hergün hızla betonlaştırılan Boğaziçi, hergün bir parça daha Galata olmaktadır. O Galata ki, tek bir yeşil dalı yoktur. Halbuki bu Galata'da kale duvarlarının dışı, vaktiyle bir av sahasıydı. Haydi bugün gazaller öldü, ceylanlar masallara karıştı diyelim. Ama daha 100 yıl önce salıkım söğütlerinin dalları Haliç sularına değen kıyılarla, onların yamaçlarında, hiç olmazsa bu yeşil maziden, bir kaç nişan bırakamaz mıydık? Yahut da meselâ Kumburgaz kıyılarını, dünyanın en pis, en çirkin lâğım sahaları olmaktan kurtaramaz mıydık? Bunlar için de mi insanüstü dehâlar lâzımdı? Bunlar için de mi Tanrı'nın bize, insanüstü önderler göndermesini beklemeliydik.

Gerçi biz, Belediye Kanunlarının yürürlükte olduğu Belediye sınırları içinde, yeni yerleşmenin, bir takım kanunlara tabi bulunduğu yerlerde de şehri çirkinleştirmekten koruyamayacak kadar zayıf, yetersiz bir icra içindeyiz. Ama gelecekte ve geleceğin, bu sıhatsız, anormal yığılımlarının, kanserleşmelerinin getireceği neticelerden korunmak istiyorsak, artık iradeli, kararlı ve kendilerini sokak kalabalıklarının değil, vicdanlarının ve karakterlerinin emrinde sayan birtakım insanlar türetmeliyiz. Hiç olmazsa bir Sıkıyönetim disiplini ile kendilerini bu hizmetlere verecek, Türkiye'de devam eden hasta, çirkin ve tehlikeli yerleşmenin önüne geçecek, ona : «Dur» diyecek kadar cesur ve bilgili insanlar bulmalıyız.

Ş. S. Aydemir

● TABİATI KORUMA KONULARI

50 YIL SONRA OKYANUSLARDA HAYAT KALMAYACAK

20.10.1971

Cumhuriyet

WASHINGTON (T.H.A.) — Ünlü Fransız denizaltı kaşifi Albay Jacques Yves Cousteau, denizlerin kirlenmesi durdurulamadığı takdirde, 50 yıl sonra Okyanuslarda hayat emaresi kalmıyacağını bildirmiştir.

Okyanusların kirlenmesini ele alan bir konferansa açılış konuşmasını yapan Fransız bilim adamı, «Eğer bir şeyler yapılmazsa, bundan 40 ya da elli yıl sonra, denizlerde hayat kalmıyacak» demiştir.

PAMUKKALEYİ KURTARMAK İÇİN HENÜZ İŞ İŞTEN GEÇMİŞ DEĞİLDİR

20.10.1971

Cumhuriyet

ÇAĞIRI

NİNO LEONI

PAMUKKALE ve çevresi herkes için ilginç bir yer, Jeologlar, arkeologlar ve turistler durmaksızın akın ediyor... Yılın oniki ayında yabancılara rastlayabilirsiniz buralarda. Sebepsiz değil tabii... Her dilde Pamukkale'nin emsalsiz bir yer, benzersiz bir tabiat harikası ve tarih hazinesi olduğunu belirten bir sürü kitap var. Gazete ve dergilerin ön plândaki sermayelerinden biri de bu... Okuyan haklı bir merakla kapılarak soluğu Türkiye'de alıyor... Benim ilk gelişim de böyle oldu... Arkasından da bir tutkudur başladı Pamukkale ve çevresi için...

İLK GELİŞİMDEN sekiz yıl sonra ikinci defa oraya yöneldiğimde bir sevgiliye kavuşmanın heyecanı içindeydim...

FAKAT 1971 yılının Temmuz ayında bu saygı ve sessizliğin zerresine bile rastlayamadım. Sihir bozulmuştu sanki. Heyecan ve özlem, yerini bir anda hayal kırıklıklarına terketti. Denizli - Pamukkale yolu, insanı artık yeryüzü cennetine götüren bir yol değildi. Kocaman kocaman reklâm tabelâları rüyanızı en tatlı yerinde ikiye bölüyordu. Beyaz bir şelâleyi andıran emsalsiz tepelerin en yakınına bile kocaman kocaman tabelâlar dikilmişti.

Mantar gibi bitmiş motellerin çokluğu ve zevksizliği karşısında ihanete uğramış sevgililer misali boynumu büküp, gözpınarlarımı kurulamaktan kendimi alamadım. Turistik eşya satan uydurma barakalar, arabalar için mütecaviz park yerleri, ibretle görülmesi, kutsal eğilimlerle gezilmesi gereken yerlerin pisliği, kâğıt parçaları, yemek artıkları, kavun karpuz kabukları... Toz, toprak ve kaygı sınırlarını cömertçe aşip öteye geçen ihmalin, lâübaliliğin her türlü...

ŞİFALI suların, beyaz ırmakların yolu merhamet-
sizce kesilmiş... Motellerin havuzlarını doldurmak a-
macıyla tarihin ve tabiatın (fiilen) ırzına geçilmiş... Hi-
erapolis'in akkeolojik sermayesi dirimindeki binlerce
öteberi bakkal dükkânından farksız bir çatı altına yı-
ğılmış... Oysa bunların asıl yeri hemen oracıkta ku-
rulması gereken ciddi bir müzedir. Ama böyle bir te-
şebbüse doğru atılmış adımdan söz eden raslayama-
dım bütün ısrarlarıma rağmen.

Fırsat buldukça kendimizi Türkiye'ye atmaktan a-
maç, tarihi hazinelerin koynunda bir nebze teselli bul-
maktan ibaret... Fakat siz sevgili Türkler bunu bile bi-
ze çok görmeğe başlamış durumdasınız... Oysa hak-
kınız yok... Nerede kaldı sizin efsanevi misafirperver-
liğiniz... Nerede kaldı bir Türk kahvesinin kırk yıllık
hatırı? Soruyor ve cevap istiyoruz.

● ŞEHİRCİLİK KONULARI

KAYSERİ KALESİ SANAT GALERİSİ HALİNE GETİRİLİYOR

27.8.1971

Hürriyet

KAYSERİ, (HA) — Ünlü kumandanların karargâh
olarak kullandığı tarihi Kayseri Kalesi, Belediye Başka-
nı Şadırvan Mehmet tarafından Türkiye'nin en büyük
sanat galerisi haline getirilecektir.

Kayseri'nin eski belediye başkanlarından Osman
Kavuncu'nun 15 yıl önce sebze pazarı haline soktuğu
Kayseri kalesinde, halen 500 manav dükkânı mevcuttur.
Bunun yanı sıra hazır elbiseciler, mobilyacılar, ta-
vuk ve güvercin satıcıları ile sebze komisyoncuları ka-
lenin esnafları arasında bulunmaktadır. Belediyeye ge-
lir temin etmesine rağmen, sebze artıkları ile dökülen
çöplerin, kalenin tarihi görünümüne gölge düşürdü-
ğünü söyleyen Belediye Başkanı Mehmet Çalık, kale
içinin en kısa zamanda temizlenerek restore edileceği-
ni açıklamıştır.

Öte yandan, kale içinde yapılacak dükkânların bir
kısmı turistik eşya satacak, orta yerde de sanat galerisi
inşa edilecektir. Ayrıca park ve dinlenme yerleri için
özel projeler yapılacaktır. Surları üzerinde 195 adet
burcu olan Kayseri kalesinin içine yapılacak yeni tesis-
ler için 6 milyon liralık ödenek ayrıldığı ilgililerce be-
lirtilmiştir.

EKSPRES YOL İÇİN TEPELER İNDİRİLİYOR

25.10.1971

Hürriyet

Yazan : Hâmi ALKANER

ANKARA asfaltı üzerinde 15 yıl önce açılan 250
metre uzunluğundaki «Bostancı» tünelinin yanından ge-
çirilecek «Ekspres yol» için 675 bin metreküp toprağın
kaldırılmasına başlanmıştır.

15 milyon liraya ve bir yılda tamamlanacak yeni
geçidin tünelden daha fazla yarar sağlayacağını belirten
ilgililer : «Açık yarma geçitler, tünelden daha ucuza
çıkılmaktadır. Bunun yanı sıra ve en önemli nokta, vası-
taların geçişlerindeki kolaylık ve emniyettir» demişler-
dir.

Yıllar önceki teknik imkânların bugüne nazaran az-
lığı nedeniyle yol inşaatlarındaki tünel açma, yerini ya-
vaş yavaş açık yarma sistemine bırakmıştır. Yurdu bir
örümcek ağı gibi sararak yollar yapan karayolları ekip-
leri, karşılıkları yüksek tepeleri kısa zamanda düm-
düz etmektedir. İşte bunlardan biri de Bostancı tüne-
linde görülmüştür. 15 yıl önce tünel açmakla iktifa eden
ekipler, bugünkü ekspres yol inşaatında yanındaki te-
peyi düz yol haline getirmekten kaçınmamıştır.

Zamanında 3 milyon liraya mal olan, ortadaki yük-
sekliği 7.40, kenarlarda 5.20, metre ve trafik şeridi 9
metre olan Bostancı tünelinin yanında yapılan açık yar-
ma yol inşası tamamlandıktan sonra yerini bu modern
trafik şeridine bırakacaktır.

HAVA KİRLENMESİ NEDENİYLE, ANKARA'DA SÜREKLİ OTURANLARIN 1976'DAN SONRA KANSER OLACAĞI İDDİA EDİLDİ

18.11.1971

Cumhuriyet

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu)

CHP Ankara Milletvekili Şinasi Özdenoğlu, An-
kara'daki hava kirlenmesiyle ilgili olarak Başbakan Ni-
hat Erim'e «Zehirli havamız» başlığını taşıyan bir
muhtıra sunmuştur.

Muhtırada, hava kirlenmesi ile ilgili bazı rakam-
lar verilmekte, kirlenmenin başlıca unsurunun linyit
dumanı olduğu belirtilerek «Bolu ve Gediz linyitleri
gibi kükürt oranı çok yüksek olan (Binde 88) şahıs
linyitleri, hiçbir kontrol ve yasağa tâbi olmadan Ankara
piyasasına sürülmektedir.» denilmektedir.

Linyit dumanının insan ve hayvanlar üzerindeki
zararlı etkilerine de yer verilen muhtırada, kükürt diok-
sitin insan üzerindeki öldürücü etkilerinin bilim adam-

ları tarafından 20 yılda ortaya çıktığının belirtildiğini, böylece 1956 yılından başlayan hava kirlenmesi gözönünde tutulduğunda 1976'dan sonra Ankara'da sürekli yaşayan herkesin kanser olabileceği ifade edilmektedir.

«TÜRK YAPISI TARİHİ BİNALAR AZINLIKLARIN ELİNE GEÇTİ»

19.11.1971

Hürriyet

İSTANBUL Üniversitesi Tıp Tarihi Profesörü Bedi N. Şehsuvar oğlu, «Selimiye Kışlası gibi zamanında orduya verilmiş yapıların dışında, sahibi olduğumuz, İstanbul'da bugün Türk mimari örneği olarak hiç bir tarihi yapının kalmadığını» ileri sürmüştür.

Verilen bilgiye göre geriye kalan son üç eserden Simkeşane binasının büyük bir kısmı 1959'da Aksaray yolu yapılırken yıkılmış, aynı şekilde Sultanahmet'teki İbrahim Paşa Sarayı da yıkılarak yerine Adliye Sarayı yapılmıştır. Nihayet Sarayburnu'ndaki Sepetçiler Kasrı da yıllardan beri restore edilmeyi beklemektedir.

Prof. Bedi N. Şehsuvaroğlu konu ile ilgili olarak şunları söylemiştir :

«Çok acı bir gerçek, Neden yıllardan beri bu şekilde ihmalkâr davranıldığını anlamanın imkânı yok. Ayasofya, Kariye gibi Bizans eserleri her yıl tamir ediledursun, atalarımızdan bize yadigâr kalan ve hepsi de nefis birer mimari örnek olan tarihi binalarımızı tamamen ortadan kaldırmak için âdeta yarış etmişiz.»

25 YIL MİNARESİZ KALDI

Prof. Bedi N. Şehsuvaroğlu (Açıkladı) :

Rüstem Paşa Camiinin tam 25 yıl minaresiz kalmasına da yine vakıflar İdaresi'nin vurdumduymazlığının sebep olduğunu belirten Şehsuvaroğlu «Nitekim, Rüstem Paşa'nın Eminönü'nde yaptırdığı camiin yanındaki boşluk, Vakıflar İdaresi'nce bir Ermeniye satılmış. O da burasını dükkân yapmış. Fakat bir deprem sırasında, çinileriyle meşhur ve ender bir mimari örnek olan camiin minaresi yıkılınca Ermeni, «Burası benim malımdır... diyerek, tam 25 yıl üzerindeki minarenin yaptırılmasına mani oldu. Neticede Tahsin Öz, o yeri Vakıflara yeniden istimlak ettirerek minarenin yapılmasını sağladı., demiştir.

ZİRAAT BONMARŞESİ

Toptan — Perakende - İthalât

Her türlü tarımsal mücadele ilaçları, tarım âletleri, ev haşere ilaçları,

Çeşitli tohum, soğan, fide, kimyevî gübreler veteriner ilaçları

Saksı çiçekleri, çiçeklikler, kuş kafesleri, Motorlu sırt atomizörleri ve çeşitli pülverizatörler, komple yağmurlama tesisleri, orman işletme fidanlıkları için her türlü âlet ve malzeme, Tarımsal mücadele maskeleri, motorlu ve motorsuz çim biçme makineleri,

Ziraat için herşey Ankara Ziraat Bonmarşesinde

Ulus İşhanı B Blok, No. 12, Ulus - Ankara

Tel : 11 33 62

A. ORMANIÇIFTLIĞI

- Çeşitli Süs Bitkileri Ve Yetkili Teknik Elemanları ile bütün Bahçe ve Peyzaj Mimarisi Tatbikatlarına Emrinizdedir.
- Pastörize Süt ve Mamulleri,
Besili Tavuk ve Koyunları
Günlük Yumurta,
Nefis Ve Yıllanmış Kalite Şarapları,
Taze Meyve, Meyve Suları ve Sebzeler
için A.O. Çiftliğini tercih ediniz.

BATILI DOĞUYA BAĞLAYAN,
İSTANBUL, ANKARA,
ADANA, İSKENDERUN
DEVLET YOLU İLE

AKDENİZİ
KARADENİZE BAĞLAYAN
ANTALYA, KARAMAN,
KONYA, KAYSERİ VE SAMSUN
ANA YOLUNUN
KAVSAĞINDA

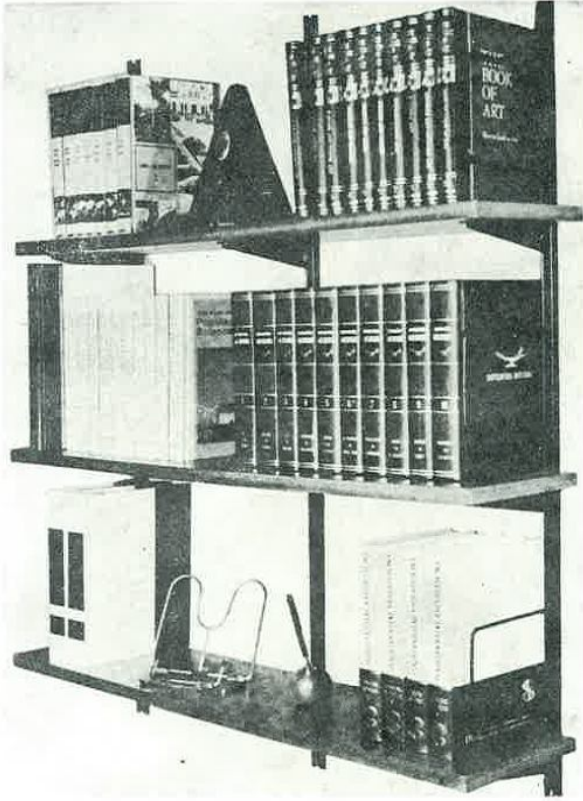
**BÜYÜK
KAPADOKYANIN
GİRİŞ KAPISINDA**

Orhan Ağacli
Turistik Tesisleri
Yerleşme ve Gelişme
Planı

**ORHAN
AĞACLI
TURİSTİK
TESİSLERİ**
Aksaray
Niğde

LUKS RESTORAN

SELF-SERVİS RESTORAN

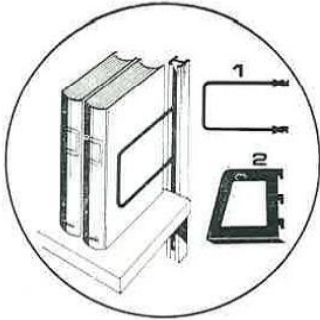

TEKNOGON

PORTATİF RAF SİSTEMİ

- OTEL
- DİSKOTEK
- HASTAHANE
- VİTRİN
- EV
- BÜRO
- ECZANE
- HIRDAVATÇI
- MOBİLYACI
- ZÜCCACIYECİ
- OKUL
- TIP DOKTORU
- DIŞÇILAR
- LABORATUVAR
- ELEKTRİKÇİ
- ÇANTACI
- BAKKALİYE
- ŞARKÜTERİ
- FOTOĞRAFÇI
- KOMİSYONCU
- GAZİNO
- GÖZLÜKÇÜ
- GAZETECİ

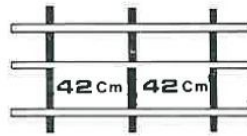
ve diğer birçok yerde tatbik sahası bulunan TEKNOGON raf sistemi ve standart mobilyalarını iftiharla takdim ederiz

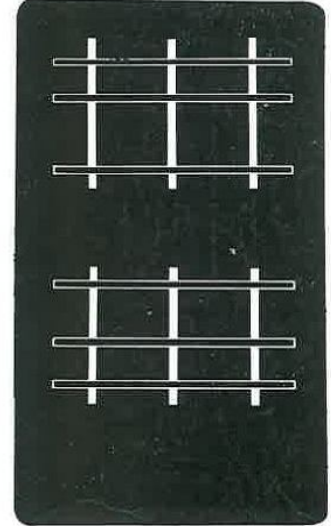
- 1 — KİTAP TUTUCUSU
2 — KİTAP VE RAF TUTUCUSU

Kütüphane - Büro - İşyeri - Atölye ve evinizin tamamlayıcısı Teknogon Profil ve Raf Tutucularına ilâve olarak üstteki resimde görülen kitap tutucusu (1) ile kitap ve raf tutucusu (2) da ayrıca hizmetinize sunulmuştur.

Montaj sırasında Profil aralıklarının aşağıdaki ölçülerde monte edilmesine dikkat edilmelidir.

Tip 301 M Standart
98 x 23 3 Raf

YETKİLİ SATICISI :
(Ankara ve Çevresi)

KEMAL KURDOĞLU ve ORTAĞI
OĞULLAR KOMANDİT ŞİRKETİ

Rüzgârlı Sokak, Çatalhan No. 1/A — ANKARA

TELEFON
11 42 97

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın, istikbalinizin emniyetidir

